

ВІСНИК

КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**Загальнодержавне
періодичне видання**

Виходить шість разів на рік

Засноване

19 лютого 1997 року

Свідोцтво

про державну реєстрацію
Серія КБ № 2444

Засновник:

Конституційний Суд України

Адреса: 01220, м. Київ – 220
вул. Банкова, 5–7

Видавець:

Юридична інформаційна
компанія – “Юрінком Інтер”
Шеф-редактор **В. Ковальський**

Адреса: 04209, м. Київ – 209
вул. Героїв Дніпра, 31-б

Редакційна рада:

В. Німченко – голова

М. Козюбра

М. Костицький

П. Мартиненко

О. Мироненко

В. Тихий

Л. Чубар

В. Шаповал

С. Яценко

**Відповідальний секретар –
Г. Сурначова**

**Тел. 220-72-17
227-27-49**

4'2001

© Конституційний Суд України, 2001

У НОМЕРІ

В.Скомороха. Конституційний Суд України – п'ять років діяльності.....4

АКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**Рішення Конституційного Суду України**

у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України "Про висновки Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України по перевірці фактів порушення прав українських акціонерів відкритого акціонерного товариства "Миколаївцемент" від 18 лютого 1999 року № 441-XIV (справа про доручення Генеральній прокуратурі України).....8

Рішення Конституційного Суду України

у справі за конституційним поданням 93 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення абзацу другого пункту 2 про визначення стажу наукової роботи "з дати присудження наукового ступеня або присвоєння вченого звання" Постанови Кабінету Міністрів України "Про перелік посад наукових працівників державних наукових установ, організацій та посад науково-педагогічних працівників державних вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації, перебування на яких дає право на одержання пенсії та грошової допомоги при виході на пенсію відповідно до Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність" від 27 травня 1999 року (справа щодо стажу наукової роботи).....14

Рішення Конституційного Суду України

у справі за конституційним поданням 62 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень статті 11 Закону України "Про зв'язок" та окремих положень статті 4 Закону України "Про підприємництво" (справа про виплату і доставку пенсій та грошової допомоги).....20

Рішення Конституційного Суду України

у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо офіційного тлумачення термінів "район" та "район у місті", які застосовуються в пункті 29 частини першої статті 85, частині п'ятій статті 140 Конституції України, і поняття "організація управління районами в містах", яке вживається в частині п'ятій статті 140 Конституції України та в частині першій статті 11 Закону України "Про столицю України – місто-герой Київ", а також щодо офіційного тлумачення положень пункту 13 частини першої статті 92 Конституції України, пункту 41 частини першої статті 26 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" стосовно

повноваження міських рад самостійно вирішувати питання
створення і ліквідації районів у місті (справа про адміністративно-
територіальний устрій).....25

Висновок Конституційного Суду України

у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку
щодо відповідності проекту Закону України "Про внесення змін до
Конституції України" вимогам статей 157 і 158 Конституції України
(справа про внесення змін до статті 81 Конституції України).....31

Висновок Конституційного Суду України

у справі за конституційним поданням Президента України про надання
висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту
Міжнародного кримінального суду (справа про Римський Статут).....35

**Окрема думка суддів Конституційного Суду України Іващенко В.І.
та Селівона М.Ф. стосовно Висновку Конституційного Суду України
у справі за конституційним поданням Президента України
про надання висновку щодо відповідності Конституції України
Римського Статуту Міжнародного кримінального суду
(справа про Римський Статут).....45**

Ухвала Конституційного Суду України

про припинення конституційного провадження у справі за
конституційним поданням Президента України щодо відповідності
Конституції України (конституційності) положень частин першої,
другої статті 11, статті 25 Закону України "Про державну охорону
органів державної влади України та посадових осіб".....49

Ухвала Конституційного Суду України

про припинення провадження у справі за конституційним поданням
Генеральної прокуратури України щодо офіційного тлумачення
положень пункту 25 частини першої статті 85 та частини першої
статті 122 Конституції України.....52

ОГЛЯД УХВАЛ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ.....54

З ІСТОРІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮСТИЦІЇ

**О.Мироненко. Від "праведного автономізму" до виникнення ідеї
конституційного суду (межа ХІХ – ХХ століть).....91**

РЕЦЕНЗІЇ

**П.Євграфов. Захист прав і свобод є найважливішим обов'язком
держави перед людиною.....102**

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ — П'ЯТЬ РОКІВ ДІЯЛЬНОСТІ

**СКОМОРОХА Віктор
Єгорович, Голова Конституційного Суду України, заслужений юрист України**

Одним із реальних демократичних надбань України за роки незалежності є конституційна юрисдикція, врегламентована розділами VIII і XII Конституції України, що стали основоположною правовою базою її функціонування.

16 жовтня 1996 року прийнято Закон України "Про Конституційний Суд України", а два дні потому призначені на той час судді Конституційного Суду України склали на засіданні Верховної Ради України присягу й вступили на свої посади. У повному складі Конституційний Суд України сформовано у вересні 1997 року.

З 1 січня 1997 року Конституційний Суд України, як це й передбачено прикінцевими та перехідними положеннями зазначеного Закону, почав приймати до розгляду конституційні подання та конституційні звернення.

Конституційне правосуддя як форма конституційного контролю — новий інститут в історії української держави. Чинний Закон "Про Конституційний Суд України" розроблено з урахуванням досвіду роботи конституційних судів інших демократичних держав, організаційних аспектів їх діяльності. У такий спосіб вітчизняне конституційне правосуддя сприйняло основні риси європейської моделі конституційного судового контролю.

У стислому узагальненому вигляді функції Конституційного Суду України покликані забезпечувати: верховенство Конституції України, її тлумачення та захист; контроль за додержанням засад поділу в Україні державної влади шляхом перевірки меж повноважень органів влади при ухваленні ними правових актів, що здійснюється під час вирішення питань про конституційність цих актів; захист конституційних прав і свобод людини і громадянина; виконання деяких інших завдань.

Будучи за правовим статусом єдиним органом конституційної юрисдикції, Конституційний Суд України діє як універсальний державний орган конституційного судового контролю, оскільки відповідно до визначених повноважень йому належить вирішувати питання щодо конституційності правових актів органів влади з усіх без винятку галузей права.

Його діяльність ґрунтується на принципах верховенства права, незалежності, колегіальності, рівноправності суддів, гласності, повного і всебічного розгляду справ та обґрунтованості прийнятих ним рішень.

Загалом за весь період, станом на 1 жовтня 2001 року, Судом розглянуто понад 18100 матеріалів, у тому числі 352 конституційних подання органів державної влади, народних депутатів України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування та 1462 звернення громадян і юридичних осіб.

Прийнято 64 рішення та надано 9 висновків з питань конституційної юрисдикції, а також 288 ухвал Суду. Крім того, колегіями Суду було прийнято 408 ухвал, де викладено правові позиції та належні пропозиції щодо відкриття, відмови у відкритті конституційного провадження за конкретними поданнями чи зверненнями та об'єднання проваджень.

За п'ять років діяльності Конституційний Суд України вирішив низку вузлових питань правозастосовної практики, щодо яких не було однозначних думок. Зокрема, прийнято рі-

шення та дано висновки щодо: несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності; віднесення до юрисдикції Конституційного Суду України питань про конституційність правових актів органів Верховної Ради України, прийнятих до набуття чинності Конституцією України; повноважень Рахункової палати; тимчасового виконання обов'язків посадових осіб; фінансування судів; приватизації державного житлового фонду; утворення парламентських фракцій; позачергового розгляду Верховною Радою України законопроектів, визначених Президентом України як невідкладні; порядку підписання зовнішньоекономічних договорів; статусу народного депутата України; свободи утворення профспілок; конституційності законопроектів про внесення змін до Основного Закону держави тощо.

Найвизначнішим, на мою думку, є Рішення Конституційного Суду України від 29 грудня 1999 року, яким визнано неконституційними положення чинного на той час Кримінального кодексу України, що передбачали смертну кару як вид покарання¹, і у такий спосіб зроблено важливий крок в утвердженні гуманізму в нашій державі. Актуальними і досить резонансними були рішення від 14 грудня 1999 року щодо застосування української мови², від 27 березня 2000 року у справі про всеукраїнський референдум за народною ініціативою³ та від 25 листопада 1998 року щодо платних послуг, які надаються в державних закладах охорони здоров'я та вищих медичних закладах освіти⁴.

З питань офіційного тлумачення Конституції та законів України Конституційний Суд України ухвалив 27 рішень, 8 з яких стосувалися тлумачення положень Конституції України, 12 — законів України, 7 — Конституції та законів України.

Зокрема, предметом тлумачення були положення Конституції та законів України щодо: сумісництва посад народного депутата України і міського голови; депутатської недоторканності; зворотної дії в часі законів та інших нормативно-правових актів; встановлення результатів виборів народних депутатів України у багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі; порядку припинення повноважень та вирішення спорів щодо припинення повноважень депутатів місцевих Рад; звернень народних депутатів України з вимогами і пропозиціями до судів, голів судів та суддів, керівників органів Служби безпеки, органів прокуратури, прокурорів і слідчих прокуратури з конкретних справ; визначення способу малої приватизації; відповідальності юридичних осіб; порядку виконання рішень Конституційного Суду України тощо.

За зверненнями громадян дано офіційне тлумачення Конституції та законів України щодо: дня й моменту набуття чинності Конституцією України; конфіденційної інформації про особу; оскарження в суді неправомірних дій посадової особи — начальника військового гарнізону; пред'явлення позовів до Кабінету Міністрів України про виконання зобов'язань за облігаціями Державної цільової безпроцентної позики 1990 року; зони відчуження у зв'язку з аварією на Чорнобильській АЕС; права вільного вибору захисника своїх прав тощо.

Усього за час своєї діяльності Конституційний Суд України визнав: неконституційними — 2 закони, 3 постанови Верховної Ради України, 2 нормативно-правових акти Верховної Ради Автономної Республіки Крим; повністю або частково неконституційними — 85 статей (положень статей) законів України, 13 положень указів Президента України, 3 положення Постанови Кабінету Міністрів України, 36 положень нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим. Офіційне тлумачення Суду стосувалося 41 статті (положень статей) Конституції України та 42 статей (положень статей) законів України.

У розглянутих Судом справах щодо внесення змін до Конституції України визнано такими, що відповідають вимогам статей 157 і 158 Конституції України, законопроекти щодо зміни положень дев'яти її статей. Не відповідали цим вимогам пропонувані зміни до положень восьми статей Основного Закону держави. Припинено провадження щодо законо-

¹ Вісник Конституційного Суду України. — 2000. — № 1. — С. 16-21.

² Вісник Конституційного Суду України. — 2000. — № 1. — С. 5-9.

³ Вісник Конституційного Суду України. — 2000. — № 2. — С. 5-11.

⁴ Вісник Конституційного Суду України. — 1999. — № 1. — С. 8-12.

проектів про внесення змін до положень двадцяти восьми статей та доповнення Конституції України вісімнадцятьма новими статтями — у зв'язку з неузгодженістю пропонувананих змін і доповнень з чинними конституційними нормами. Як відомо, жодних змін до нашої Конституції парламент ще не вніс.

Здійснюючи контроль за конституційністю правових актів, а також офіційне тлумачення Конституції і законів України, реалізуючи інші повноваження, Конституційний Суд України своїми рішеннями і висновками спрямовує діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у правове русло, де вони мають діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, передбачені Конституцією та законами України. Саме через визначення конституційності правових актів Судом вирішуються спори щодо компетенції органів влади, які прийняли відповідні акти.

Вихід органів державної влади за межі повноважень, визначених Конституцією і законами України, призводить до перебрання ними на себе функцій інших державних органів, прийняття неконституційних правових актів, а, отже, до порушення засад поділу влади. Ось приклади.

Верховна Рада України 1 жовтня 1996 року прийняла постанову "Про тлумачення статті 98 Конституції України", яку визнано неконституційною, оскільки за приписами перехідних положень Конституції України після набуття чинності Конституцією і до створення Конституційного Суду України парламент мав право тлумачити лише закони України¹.

В іншій справі Суд визнав неконституційними приписи Положення про обласну, Київську, Севастопольську міські державні адміністрації, затвердженого Указом Президента України від 21 серпня 1995 року, що визначали повноваження Президента України призначати перших заступників, заступників голів місцевих державних адміністрацій. Такі повноваження глави держави чинною Конституцією України не передбачені².

Світова практика конституціоналізму відносить незалежну судову владу до необхідних складових демократичної, правової держави. Конституцією України закріплено положення про те, що юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, які виникають у державі, що норми Конституції є нормами прямої дії. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Частина перша статті 55 Конституції України зобов'язує суди загальної юрисдикції приймати заяви до розгляду навіть у випадку відсутності в законі спеціального положення про судовий захист³.

Цілком зрозуміло, що захист прав і свобод людини і громадянина може здійснювати лише компетентний, незалежний та неупереджений суд, повноваження, порядок організації і діяльності якого, процедура розгляду ним справ визначено законом відповідно до приписів Конституції України. Сьогоднішня нормативно-правова база України в цілому забезпечує діяльність Конституційного Суду України.

Конституційний Суд України ухвалює рішення, які є обов'язковими до виконання на території України, остаточно і не можуть бути оскаржені. Зважаючи на їх юридичну силу, окремі політики поширюють тезу, що Конституційний Суд наділено "абсолютними" повноваженнями, висловлюють пропозиції щодо можливості перегляду його рішень парламентом⁴. Проте вони чомусь не хочуть зважати на закріплення у Конституції України засад поділу державної влади на законодавчу, виконавчу і судову, що є ознакою правової держави, а також статусу Конституційного Суду як єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні.

¹ Вісник Конституційного Суду України. — 1997. — № 2. — С. 23-26.

² Вісник Конституційного Суду України. — 1998. — № 1. — С. 29-33.

³ Див.: пункт 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 25 грудня 1997 року № 9-зп у справі за зверненням громадян — жителів міста Жовті Води // Вісник Конституційного Суду України. — 1998. — № 1. — С. 36.

⁴ Див.: С. Гавриш. Утверждение олигархической власти в Украине может состояться путем перехода к парламентаризму // Зеркало недели, 4 августа 2001 г.

При здійсненні правосуддя судді Конституційного Суду України незалежні, про що свідчать всі рішення, висновки та ухвали, прийняті ними.

Зрозуміло, що правова позиція Суду влаштовує не всіх. Стали помітними намагання повернути його діяльність з правового русла у сферу політики, втягнути у вирішення політичних конфліктів на користь певної конфліктуючої сторони.

Такі наміри політиків нашим Судом не сприймаються. Судді не повинні орієнтуватися на партійні симпатії чи антипатії, оскільки мають вирішувати лише питання права, бути поза політикою.

Здійсненню конституційного правосуддя сприяло б, на мою думку, прийняття закону про конституційне судочинство, оскільки чинний Закон України "Про Конституційний Суд України" не охоплює усіх його положень, а норми Регламенту, затвердженого Судом, не можуть їх компенсувати за своєю правовою природою.

Варто було б у законодавчому порядку визначити також можливість розгляду справ за певних обставин, переважно у так званій "письмовій формі", тобто без участі сторін. Адже скільки б та чи інша сторона чи її представник не переконували Суд у відповідності чи невідповідності Конституції України правового акта, зміст положень, що становлять предмет розгляду, не зміниться. Внаслідок цього — багато часу витрачається непродуктивно, розгляд справ затягується.

У законі про конституційне судочинство можна було б передбачити неможливість подолання неконституційності закону, іншого правового акта, їх окремих положень шляхом повторного їх прийняття у тих же неправових параметрах. Законодавчо треба визначити відповідальність за невиконання рішень та висновків Конституційного Суду України, що підвищило б їх ефективність, зокрема, сприяло б досягненню мети конституційного контролю та правосуддя, відновленню порушених прав.

Скажімо, окремі народні депутати України після призначення їх на посади в органах виконавчої влади не поспішають складати свої депутатські повноваження у Верховній Раді України, чим виявляють явну неповагу до відповідних положень Конституції України та Рішення Конституційного Суду України від 13 травня 1997 року, що визначають несумісність депутатського мандата з іншими видами діяльності¹.

Незаперечним є той факт, що глибоке і всебічне опрацювання проектів законів як суб'єктами права законодавчої ініціативи, так і Верховною Радою України під час їх розгляду та прийняття зменшує потік звернень до Конституційного Суду України щодо перевірки законів на відповідність Конституції України.

Актуальним у зв'язку з цим є прийняття закону про нормативно-правові акти. Не менш актуальними є перегляд усього масиву законів, інших нормативно-правових актів, ухвалених до прийняття чинної Конституції України, приведення їх у відповідність до Основного Закону держави, а також прийняття законів, що впливають з положень Конституції України. Це сприяло б розширенню сфери правового регулювання суспільних відносин, стабільності права, підвищенню рівня правової культури.

Аналізуючи зроблене, ми можемо сказати, що Конституційний Суд України став стабілізуючим фактором у функціонуванні владних структур, одним із важливих правових механізмів стримувань і противаг у системі здійснення державної влади, надійним інструментом впровадження у практику норм Конституції України. Реалізуючи свої повноваження, він сприяє становленню України як демократичної, правової держави, вдосконаленню її законодавства, утвердженню принципу верховенства права, захисту прав і свобод людини і громадянина.

¹ Див.: Некоторые депутаты-совместители ни при каких условиях не желают расставаться с мандатом народного избранника // Факты, 6 сентября 2001 г.; Л.Шевченко. На высоких посадовців Кабміну готується судовий позов за порушення вимог частини другої ст.78 Основного Закону нашої держави // Юридичний вісник України, 8 — 14 вересня 2001 р.; И.Коцина. Парламентарии решили подать в суд на своих коллег — совместителей // Факты, 20 сентября 2001 г.

АКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

РІШЕННЯ

КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України "Про висновки Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України по перевірці фактів порушення прав українських акціонерів відкритого акціонерного товариства "Миколаївцемент" від 18 лютого 1999 року № 441-XIV (справа про доручення Генеральній прокуратурі України)

м. Київ
14 червня 2001 року
№ 8-рп/2001

Справа № 1-15/2001

Конституційний Суд України у складі суддів Конституційного Суду України:

Скоморохи Віктора Єгоровича — головуючий,
Вознюка Володимира Денисовича,
Іващенко Володимира Івановича,
Козюбри Миколи Івановича,
Корнієнка Миколи Івановича,
Малинникової Людмили Федорівни,
Мироненка Олександра Миколайовича,
Німченка Василя Івановича,
Розенка Віталія Івановича,
Селівона Миколи Федосовича,
Тихого Володимира Павловича,
Чубар Людмили Пантеліївни
Яценка Станіслава Сергійовича — суддя-доповідач,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України "Про висновки Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України по перевірці фактів порушення прав українських акціонерів відкритого акціонерного товариства "Миколаївцемент" від 18 лютого 1999 року № 441-XIV (Відомості Верховної Ради України, 1999 р., № 15, ст. 94).

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 40 Закону України "Про Конституційний Суд України" стало конституційне подання Президента України.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 71 Закону України "Про Консти-

туційний Суд України" є наявність спору щодо відповідності Конституції України (конституційності) зазначеної Постанови Верховної Ради України.

Заслухавши суддю-доповідача Яценка С.С. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — Президент України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням розглянути питання щодо конституційності Постанови Верховної Ради України "Про висновки Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України по перевірці фактів порушення прав українських акціонерів відкритого акціонерного товариства "Миколаївцемент" від 18 лютого 1999 року № 441-XIV (далі — Постанова). Президент України вважає Постанову такою, що не відповідає статтям 85, 89, 123, а також частині другій статті 6, частині другій статті 19 Конституції України, і наводить правове обґрунтування цих тверджень.

У поясненнях Голови Верховної Ради України доводиться конституційність Постанови.

2. У пункті 1 оспорюваного правового акта Верховна Рада України постановила: "Висновки Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України по перевірці фактів порушення прав українських акціонерів відкритого акціонерного товариства (ВАТ) "Миколаївцемент" взяти до відома. Матеріали перевірки, проведеної Тимчасовою слідчою комісією, направити Генеральній прокуратурі України".

Вирішуючи спір, Конституційний Суд України виходить з того, що Верховна Рада України є єдиним органом законодавчої влади в Україні — парламентом (стаття 75 Конституції України). Як орган народного представництва він уповноважений здійснювати парламентський контроль у межах, визначених Конституцією України (пункт 33 частини першої статті 85), зокрема і через створювані ним спеціальні органи, передбачені Конституцією України.

Згідно з частиною четвертою статті 89 Конституції України Верховна Рада України для проведення розслідування з питань, що становлять суспільний інтерес, створює тимчасові слідчі комісії, якщо за це проголосувала не менш як одна третина від конституційного складу Верховної Ради України. З частини п'ятої цієї ж статті випливає, що результатами розслідувань, проведених тимчасовими слідчими комісіями Верховної Ради України, можуть бути їхні висновки і пропозиції, що доповідаються Верховній Раді України. Для слідства і суду вони не є вирішальними.

На підставі звернення Верховної Ради України, як і іншого органу державної влади або органу місцевого самоврядування, їх посадових осіб, фізичної чи юридичної особи, органи прокуратури зобов'язані провести перевірку і в разі встановлення порушень законодавства у межах своїх повноважень вжити відповідних заходів.

Конституційний Суд України дійшов висновку, що пункт 1 Постанови відповідає статтям 85, 89 Конституції України і не суперечить іншим її статтям.

3. У пункті 2 Постанови Верховна Рада України постановила:

"Доручити Генеральній прокуратурі України:

— здійснити перевірку та дати правову оцінку фактам, викладеним у матеріалах

Тимчасової слідчої комісії. У разі встановлення порушень законодавства вжити усіх необхідних заходів прокурорського реагування;

— провести повну, всебічну і об'єктивну перевірку фактів заподіяння державі збитків, порушення Конституції України та законів України при проведенні комерційного конкурсу з продажу 28 відсотків акцій ВАТ "Миколаївцемент" компанії "Лафарж" та зловживань службовим становищем посадових осіб Фонду державного майна України та Кабінету Міністрів України;

— перевірити законність судових рішень Вищого арбітражного суду України по справах № 5/58 за позовом ВАТ "Миколаївцемент", товариства з обмеженою відповідальністю (ТОВ) "Хорда", довірного товариства "Градоотраст" до Фонду державного майна України; № 7/18 за позовом Фонду державного майна України до ТОВ "Хорда"; № 7/19 за позовом Фонду державного майна України до акціонерного товариства "Градобанк". У разі встановлення порушень законодавства розглянути питання про принесення протесту на рішення Вищого арбітражного суду України.

Про результати перевірки повідомити Верховну Раду України в місячний термін."

Суб'єкт права на конституційне подання вважає, що Верховна Рада України вийшла за межі повноважень, визначених для неї Конституцією України, давши у пункті 2 Постанови низку доручень Генеральній прокуратурі України щодо перевірок, пов'язаних з приватизацією відкритого акціонерного товариства "Миколаївцемент". Крім того, Генеральній прокуратурі дано прямі вказівки: у разі встановлення порушень законодавства (практично будь-яких) розглянути питання про принесення протесту на рішення Вищого арбітражного суду України.

У поясненнях Голови Верховної Ради України зазначається, що Верховна Рада України має право звертатися до Генеральної прокуратури України. З Постанови вбачається, йдеться у поясненнях, що Верховна Рада України не робила правових висновків за результатами перевірки, а прийняла рішення про направлення її матеріалів Генеральній прокуратурі України для перевірки і надання правової оцінки фактам, викладеним у цих матеріалах, а в разі встановлення порушень законодавства — для вжиття всіх необхідних заходів прокурорського реагування.

Конституційний Суд України вважає, що цей пункт Постанови в цілому конкретизує предмет звернення Верховної Ради України до Генеральної прокуратури України і не суперечить Конституції України (за винятком окремих положень).

Верховна Рада України є конституційним органом, уповноваженим здійснювати законодавчу владу. Вона може звертатися до Генерального прокурора України, органів прокуратури з питань, віднесених до її розгляду, зокрема стосовно тих, що становлять суспільний інтерес і для розслідування яких Верховною Радою України створюються тимчасові слідчі комісії. Як і звернення інших органів державної влади, вони не повинні мати імперативного характеру.

Однак, використавши форму доручення: "Доручити Генеральній прокуратурі України" (перший абзац пункту 2 Постанови), Верховна Рада України перевищила конституційні повноваження, фактично діючи як керівний щодо Генеральної прокуратури України орган державної влади, що дає вказівки підпорядкованому органу.

Відповідно до Конституції України Верховна Рада України здійснює лише ті повноваження, які віднесені до її відання. Це впливає з положень частини другої статті 85, а також частини другої статті 19 Конституції України.

Конституція України безпосередньо не передбачає серед повноважень Верховної Ради України здійснення нею контролю за діяльністю прокуратури. Ця правова позиція сформульована у Рішенні Конституційного Суду України від 11 квітня 2000 року № 4-рп/2000 (Вісник Конституційного Суду України, 2000 р., № 2).

Прокуратура України становить єдину систему, яку очолює Генеральний прокурор України. Він призначається на посаду за згодою Верховної Ради України та звільняється з посади Президентом України. Верховна Рада України може висловити недовіру Генеральному прокуророві України, що має наслідком його відставку з посади (пункт 25 частини першої статті 85, пункт 11 частини першої статті 106, частина перша статті 122 Конституції України). Проте з такого способу призначення Генерального прокурора України на посаду та звільнення його з посади не впливають відносини підпорядкованості органів прокуратури України іншим органам державної влади, зокрема тим, які здійснюють повноваження щодо призначення на посаду та звільнення з посади Генерального прокурора України.

Як впливає з частини другої статті 19 Конституції України, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти в межах своїх повноважень, не повинні втручатися — а саме це означає дача доручення, тобто обов'язкової до виконання вказівки — у діяльність прокуратури з питань, що становлять її компетенцію, передбачену Конституцією України (стаття 121, пункти 9, 13 розділу XV). Це дістало відображення і в згаданому вище Рішенні Конституційного Суду України.

Верховна Рада України не має конституційних повноважень щодо дачі вказівок органам прокуратури, тим більше у конкретних судових справах. Тому доручення: "перевірити законність судових рішень Вищого арбітражного суду України по справах № 5/58 за позовом ВАТ "Миколаївцемент", товариства з обмеженою відповідальністю (ТОВ) "Хорда", довірного товариства "Градотраст" до Фонду державного майна України; № 7/18 за позовом Фонду державного майна України до ТОВ "Хорда"; № 7/19 за позовом Фонду державного майна України до акціонерного товариства "Градобанк" (четвертий абзац пункту 2) є неконституційним.

Таким чином, положення першого і четвертого абзаців пункту 2 Постанови, що ними даються доручення (вказівки) Генеральній прокуратурі України, не відповідають частині другій статті 19, пункту 33 частини першої, частині другій статті 85 Конституції України.

4. Пунктом 3 Постанови Верховна Рада України поклала контроль за виконанням Постанови, усуненням допущених порушень законодавства на Тимчасову слідчу комісію Верховної Ради України по перевірці фактів порушення прав українських акціонерів відкритого акціонерного товариства "Миколаївцемент".

Цей пункт Постанови втратив чинність у зв'язку з припиненням діяльності "Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України для перевірки фактів порушення прав українських акціонерів відкритого акціонерного товариства "Миколаївцемент" на підставі Постанови Верховної Ради України "Про припинення діяльності тимчасових слідчих та тимчасових спеціальних комісій Верховної Ради України" від 1 червня 2000 року № 1751-III (Відомості Верховної Ради України, 2000 р., № 36, ст. 302).

Тому конституційне провадження у справі стосовно оспорюваного пункту 3 Постанови підлягає припиненню на підставі пункту 3 статті 45 Закону України "Про Конституційний Суд України" у зв'язку з невідомістю Конституційному Суду України питання про конституційність правового акта в частині, що втратила чинність.

На підставі викладеного та керуючись статтями 147, 150, 152 Конституції України, статтями 45, 51, 61, 63, 65, 73 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. Визнати такими, що відповідають Конституції України (є конституційними), пункти 1, 2 Постанови Верховної Ради України "Про висновки Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України по перевірці фактів порушення прав українських акціонерів відкритого акціонерного товариства "Миколаївцемент" від 18 лютого 1999 року № 441-XIV (крім положень пункту 2 Постанови, що визнані неконституційними згідно з пунктом 2 цього Рішення).

2. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), такі положення пункту 2 Постанови Верховної Ради України "Про висновки Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України по перевірці фактів порушення прав українських акціонерів відкритого акціонерного товариства "Миколаївцемент" від 18 лютого 1999 року № 441-XIV:

щодо форми звернення Верховної Ради України до Генеральної прокуратури України: "Доручити..." (перший абзац);

щодо змісту звернення Верховної Ради України до Генеральної прокуратури України: "перевірити законність судових рішень Вищого арбітражного суду України по справах № 5/58 за позовом ВАТ "Миколаївцемент", товариства з обмеженою відповідальністю (ТОВ) "Хорда", довірчого товариства "Градоотраст" до Фонду державного майна України; № 7/18 за позовом Фонду державного майна України до ТОВ "Хорда"; № 7/19 за позовом Фонду державного майна України до акціонерного товариства "Градобанк" (четвертий абзац).

3. Положення пункту 2 Постанови Верховної Ради України "Про висновки Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України по перевірці фактів порушення прав українських акціонерів відкритого акціонерного товариства "Миколаївцемент" від 18 лютого 1999 року № 441-XIV, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

4. Припинити конституційне провадження у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 3 Постанови Верховної Ради України "Про висновки Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України по перевірці фактів порушення прав українських акціонерів відкритого акціонерного товариства "Миколаївцемент" від 18 лютого 1999 року № 441-XIV.

5. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у "Віснику Конституційного Суду України" та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ**РІШЕННЯ****КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

у справі за конституційним поданням 93 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення абзацу другого пункту 2 про визначення стажу наукової роботи "з дати присудження наукового ступеня або присвоєння вченого звання" Постанови Кабінету Міністрів України "Про перелік посад наукових працівників державних наукових установ, організацій та посад науково-педагогічних працівників державних вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації, перебування на яких дає право на одержання пенсії та грошової допомоги при виході на пенсію відповідно до Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність" від 27 травня 1999 року (справа щодо стажу наукової роботи)

м. Київ
19 червня 2001 року
№ 9-рп/2001

Справа № 1-37/2001

**Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:**

Скоморохи Віктора Єгоровича — головуєчий,
Вознюка Володимира Денисовича,
Євграфова Павла Борисовича,
Іващенко Володимира Івановича,
Козюбри Миколи Івановича,
Корнієнка Миколи Івановича,
Малинникової Людмили Федорівни,
Мироненка Олександра Миколайовича — суддя-доповідач,
Німченка Василя Івановича,
Розенка Віталія Івановича,
Селівона Миколи Федосовича,
Тимченка Івана Артемовича,
Тихого Володимира Павловича,
Чубар Людмили Пантеліївни,
Яценка Станіслава Сергійовича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення абзацу другого пункту 2 про визначення стажу наукової роботи "з дати присудження наукового ступеня або присвоєння вченого звання" опублікованої в "Офіційному віснику України" (1999 р., № 22, ст. 1010) Постанови Кабінету Міністрів України "Про перелік посад наукових працівників державних наукових установ, організацій та посад науково-педагогічних працівників державних вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації, перебування на яких дає право на одержання пенсії та грошової до-

помоги при виході на пенсію відповідно до Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність" від 27 травня 1999 року № 923 (зі змінами, внесеними Постановою Кабінету Міністрів України від 2 серпня 2000 року № 1191) (далі — Постанова № 923).

Приводом для розгляду справи згідно зі статтями 39, 40 Закону України "Про Конституційний Суд України" стало конституційне подання 93 народних депутатів України.

Підставою для розгляду справи відповідно до статті 71 Закону України "Про Конституційний Суд України" є наявність спірних питань щодо відповідності Конституції України положення абзацу другого пункту 2 про визначення стажу наукової роботи "з дати присудження наукового ступеня або присвоєння вченого звання" Постанови № 923.

Заслухавши суддю-доповідача Мироненка О.М. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — народні депутати України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати неконституційним положення абзацу другого пункту 2 про визначення стажу наукової роботи "з дати присудження наукового ступеня або присвоєння вченого звання" Постанови № 923, що стосується зарахування до стажу наукової роботи часу перебування на зазначених у переліку посадах, зайняття яких дає право на призначення пенсій та виплату грошової допомоги у разі виходу на пенсію науковим працівникам.

Як стверджується в конституційному поданні, Кабінет Міністрів України перевищив свої повноваження, обмеживши стаж наукової роботи його обчисленням лише з дати присудження наукового ступеня або присвоєння вченого звання, і таким чином "проігнорував положення статті 24 Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність", яка досить чітко визначає відрахування наукового стажу з дати зайняття посади наукового працівника". Народні депутати України вважають, що такий підхід Кабінету Міністрів України до реалізації положень Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність" суттєво звужує зміст визначених ним прав і свобод наукових, науково-педагогічних працівників, "є дискримінаційним по відношенню до них".

Цю позицію поділяють Національна академія наук України, Комітет з питань науки і освіти Верховної Ради України, Вища атестаційна комісія України, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Українська академія аграрних наук.

2. На підставі статті 72 Закону України "Про Конституційний Суд України" до участі в конституційному провадженні було залучено Кабінет Міністрів України. На виконання його доручення Міністерство юстиції України разом з Міністерством праці та соціальної політики України і Міністерством фінансів України в листі до Конституційного Суду України стверджують, що абзац другий пункту 2 Постанови № 923 не суперечить Прикінцевим положенням Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про

наукову і науково-технічну діяльність" від 6 квітня 2000 року № 1646-III. Питання щодо конституційності оспорюваного народними депутатами України положення Постанови № 923 та його узгодженості зі статтею 24 Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність" (від 1 грудня 1998 року № 284-XIV з наступними змінами) залишено без відповіді.

Міністерство праці та соціальної політики України надіслало до Конституційного Суду України ще й узагальнені статистичні дані про призначення пенсій науковим працівникам у 2000-2001 роках, тобто під час дії Постанови № 923, наведено розрахункові очікувані цифри виплат таких пенсій у 2001-2004 роках і висловило стурбованість з приводу відсутності достатніх коштів для фінансування відповідних видатків та формування фонду оплати праці і фонду, з якого виплачуються пенсії науковим працівникам "з різних чинників". Стосовно оспорюваного народними депутатами України положення назване Міністерство виявило намір внести пропозиції до Кабінету Міністрів України про можливість зараховувати час роботи на посадах, зазначених у Постанові № 923, "до наукового стажу за наявності наукового ступеня або вченого звання незалежно від дати присудження наукового ступеня або присвоєння вченого звання". Про аналогічні наміри повідомило Конституційний Суд України також Міністерство освіти і науки України.

3. Досліджуючи матеріали справи, Конституційний Суд України враховував визначені в законодавстві особливості одного з різновидів спеціального трудового стажу — стажу наукової роботи і порядку його обчислення. Частина друга статті 24 Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність" (з наступними змінами) встановлює, що до такого стажу зараховується час роботи на відповідних посадах наукових (науково-педагогічних) працівників незалежно від наявності наукового ступеня або вченого звання. Незважаючи на таке застереження, Кабінет Міністрів України в Постанові № 923 прямо пов'язав обчислення наукового стажу з датою присудження наукового ступеня або присвоєння вченого звання.

Не усуває суперечності між названими нормативними актами і доповнення абзацу другого пункту 2 Постанови № 923 словами "а після набрання чинності Законом України "Про Державний бюджет України на 2002 рік" зазначена робота зараховується незалежно від наявності наукового ступеня або вченого звання", внесене Постановою Кабінету Міністрів України від 2 серпня 2000 року № 1191. Це доповнення мало б відповідати припису пункту 1 частини другої Прикінцевих положень Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність" від 6 квітня 2000 року: "Положення цього Закону, що стосуються наукових (науково-педагогічних) працівників, які не мають наукового ступеня або вченого звання, вводяться в дію після набрання чинності Законом України про Державний бюджет України на 2002 рік".

Однак доповнення до Постанови № 923 за своїм змістом не відповідає наведеній нормі Прикінцевих положень, оскільки суперечить зазначеному Закону: зміни, внесені до Постанови № 923, визначають науковий стаж для наукових працівників, що мають науковий ступінь або вчене звання, а названий Закон встановлює конкретний термін, з якого виникає, зокрема, право на призначення пенсій та виплату грошової допомоги у разі виходу на пенсію лише для тих наукових (науково-педагогічних) працівників, котрі не мають наукового ступеня або вченого звання.

Якщо право на пенсію, її розмір, суми названих виплат можна пов'язати з економічною доцільністю, соціально-економічними обставинами, фінансовими можливостями держави у той чи інший період її розвитку, часом ухвалення відповідних нормативно-правових актів, з певними датами, від яких розпочинаються такі грошові виплати, то стаж (не рівень оплати) наукової роботи не може залежати від цього. Об'єктивно стаж наукової роботи зумовлюється лише кількісними показниками, тобто тривалістю інтелектуальної творчої діяльності, спрямованої на одержання і використання нових знань, на методичне, організаційне забезпечення та координацію таких творчих пошуків, часом науково-педагогічної роботи у вищих навчальних закладах та закладах післядипломної освіти III-IV рівнів акредитації тощо.

В абзаці дев'ятому статті 1 Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність" сформульовано визначення поняття "науковий працівник". Це вчений, який за основним місцем роботи та відповідно до трудового договору (контракту) професійно займається науковою, науково-технічною, науково-організаційною або науково-педагогічною діяльністю і має відповідну кваліфікацію, підтверджену результатами атестації. Підкреслено, що така кваліфікація не залежить від наявності наукового ступеня або вченого звання.

Отже, в юридичному значенні науковий ступінь або вчене звання є формою державного визнання рівня кваліфікації вченого чи кваліфікаційної вимоги для зайняття науковим (науково-педагогічним) працівником відповідної посади і впливає на рівень оплати праці, доплат до неї, розмір пенсій чи грошової допомоги, встановлення житлових пільг, тривалості відпустки, але не породжує будь-яких правових наслідків при визначенні як загального, так і спеціального трудового стажу, оскільки останній залежить від діяльності на посаді наукового (науково-педагогічного) працівника та її тривалості, а не від наукового ступеня або вченого звання.

4. Вирішуючи спір, Конституційний Суд України виходить з принципів верховенства права, найвищої юридичної сили Конституції України.

4.1. Україна є правовою державою (стаття 1 Конституції України), а в правовій державі існує сувора ієрархія нормативних актів, відповідно до якої постанови та інші рішення органів виконавчої влади мають підзаконний характер і не повинні викривляти сутність і зміст законів. Положення Постанови № 923, яке розглядається, не лише суперечить, а фактично блокує реалізацію відповідних положень Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність".

Пунктами 1 і 6 частини першої статті 92 Конституції України встановлено, що виключно законами України визначаються права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод, основи соціального захисту, форми і види пенсійного забезпечення, засади регулювання праці тощо. В преамбулі Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність" наголошується, що він визначає засади функціонування і розвитку науково-технічної сфери, створює умови для наукової і науково-технічної діяльності, а стаття 24 названого Закону свідчить про її безпосередню спрямованість на досягнення такої мети вже у самій назві — "Пенсійне забезпечення та соціальний захист наукового працівника". Зазначена стаття унормовує право на підвищені пенсії для осіб, які мають відповідний стаж наукової роботи, встанов-

лює спеціальний порядок нарахування таких пенсій, а також умови обчислення наукового стажу.

Постановою № 923 відповідно до припису частини третьої названої вище статті Закону мав бути затверджений лише перелік посад наукових (науково-педагогічних) працівників, які користуються встановленим правом. Кабінет Міністрів України вийшов за рамки цього положення, визначивши ще й умови обчислення стажу наукової роботи з дати присудження наукового ступеня або присвоєння вченого звання, а не з часу заміщення відповідної посади для професійного зайняття науковою, науково-технічною, науково-організаційною чи науково-педагогічною діяльністю. Тим самим Кабінет Міністрів України перевищив свої повноваження, встановлені частиною третьою статті 24 Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність", і порушив вимоги частини другої статті 19, частини третьої статті 113 і частини першої статті 117 Конституції України.

4.2. Статтею 54 Конституції України громадянам гарантовані свобода наукової, технічної творчості, захист моральних і матеріальних інтересів, у тому числі й наукових (науково-педагогічних) працівників; на державу покладено обов'язок сприяння розвитку науки. Положення про визначення стажу наукової роботи "з дати присудження наукового ступеня або присвоєння вченого звання" послаблює матеріальні і моральні стимули наукової діяльності, зменшує потяг до неї громадян, особливо з числа творчої молоді. Отже, зазначене положення Постанови № 923 суперечить і статті 54 Конституції України.

5. Враховуючи, що положення Постанови № 923, яке не відповідає Конституції України, застосовувалось при призначенні пенсій та грошових допомог у разі виходу на пенсію науковим (науково-педагогічним) працівникам, Конституційний Суд України на основі статті 74 Закону України "Про Конституційний Суд України" вказує на преюдиціальність свого рішення.

На підставі викладеного та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 51, 61, 63, 70, 73, 74 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Визнати таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), положення абзацу другого пункту 2 про визначення стажу наукової роботи "з дати присудження наукового ступеня або присвоєння вченого звання" Постанови Кабінету Міністрів України "Про перелік посад наукових працівників державних наукових установ, організацій та посад науково-педагогічних працівників державних вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації, перебування на яких дає право на одержання пенсії та грошової допомоги при виході на пенсію відповідно до Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність" від 27 травня 1999 року № 923 (зі змінами, внесеними Постановою Кабінету Міністрів України від 2 серпня 2000 року № 1191).

2. Положення, визнане неконституційним, втрачає чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

3. Кабінету Міністрів України протягом місяця привести ухвалені ним раніше нормативні акти у відповідність з Рішенням Конституційного Суду України.

4. Рішення Конституційного Суду України має преюдиціальне значення при розгляді судами загальної юрисдикції позовів у зв'язку з правовідносинами, що виникли внаслідок дії положення, визнаного неконституційним.

5. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у "Віснику Конституційного Суду України" та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ**РІШЕННЯ****КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

у справі за конституційним поданням 62 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень статті 11 Закону України "Про зв'язок" та окремих положень статті 4 Закону України "Про підприємництво" (справа про виплату і доставку пенсій та грошової допомоги)

м. Київ
20 червня 2001 року
№ 10-рп/2001

Справа № 1-1/2001

**Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:**

Скоморохи Віктора Єгоровича — головуєчий, суддя-доповідач,
Вознюка Володимира Денисовича,
Євграфова Павла Борисовича,
Козюбри Миколи Івановича,
Корнієнка Миколи Івановича,
Малинникової Людмили Федорівни,
Мироненка Олександра Миколайовича,
Німченка Василя Івановича,
Розенка Віталія Івановича,
Селівона Миколи Федосовича,
Тимченка Івана Артемовича,
Тихого Володимира Павловича,
Чубар Людмили Пантеліївни,
Яценка Станіслава Сергійовича,

розглянув на пленарному засіданні справу щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень статті 11 Закону України "Про зв'язок" від 16 травня 1995 року № 160/95-ВР з наступними змінами (Відомості Верховної Ради України, 1995, № 20, ст. 143; 2000, № 36, ст.341) та окремих положень статті 4 Закону України "Про підприємництво" від 7 лютого 1991 року № 698-XII з наступними змінами (Відомості Верховної Ради України, 1991, № 14, ст.168; 1997, № 9, ст.71; 1998, № 17, ст. 80; 2000, № 36, ст.299).

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 40 Закону України "Про Конституційний Суд України" стало конституційне подання народних депутатів України щодо конституційності окремих положень статті 11 Закону України "Про зв'язок" та окремих положень статті 4 Закону України "Про підприємництво" про встановлення порядку виплати та доставки пенсій, грошової допомоги малозабезпеченим громадянам виключно державними підприємствами і об'єднаннями зв'язку.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 71 Закону України "Про Консти-

туційний Суд України" є наявність спору щодо відповідності Конституції України (конституційності) наведених положень зазначених законів.

Заслухавши суддю-доповідача Скомороху В.Є. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — народні депутати України — вважає, що окремі положення статті 11 Закону України "Про зв'язок" від 16 травня 1995 року та окремі положення статті 4 Закону України "Про підприємництво" від 7 лютого 1991 року стосовно того, що діяльність, пов'язана з виплатою та доставкою пенсій, грошової допомоги малозабезпеченим громадянам, здійснюється виключно державними підприємствами і об'єднаннями зв'язку, обмежили право громадян України на зайняття підприємницькою діяльністю, оскільки цю діяльність віднесено до виключного відання (монополії) державних підприємств та об'єднань зв'язку.

На думку народних депутатів України, такі обмеження суперечать вимогам статей 22, 42, пункту 5 частини першої статті 92 Конституції України.

У письмових поясненнях Голова Верховної Ради України заперечує наведене обґрунтування невідповідності Конституції України названих статей законів та зазначає, що оспорювані суб'єктом права на конституційне подання положення законів не звужують існуючих прав та свобод громадян, оскільки безпосередньо стосуються гарантованого державою права на своєчасне отримання пенсій та грошової допомоги відповідними категоріями громадян, а за Конституцією України види і межі монополії визначаються законом (частина третя статті 42).

Посилаючись на статтю 42 Конституції України, Голова правління Пенсійного фонду України вважає, що зазначені положення законів відповідають Конституції України (є конституційними).

Голова Антимонопольного комітету України стверджує, що надання державним підприємствам та об'єднанням зв'язку виключних прав діяти на ринку послуг з доставки пенсій та грошової допомоги, який не належить до сфери природних монополій, є перешкодою для виходу на цей ринок інших підприємств.

2. Вирішуючи спір з цього питання, Конституційний Суд України виходить з такого. Конституція України проголосила Україну соціальною, правовою державою, визнавши найвищою соціальною цінністю людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку. Головним змістом і спрямованістю діяльності держави, її визначальним обов'язком є утвердження і забезпечення прав і свобод людини (статті 1, 3).

В Україні на конституційному рівні закріплено право громадян на соціальний захист, що включає, зокрема, і право на одержання пенсій, інших видів соціальних виплат та допомоги (стаття 46 Конституції України). Цьому конституційному праву громадян кореспондує обов'язок держави щодо виплати відповідних грошових коштів.

Закріплене Конституцією України право громадян на соціальний захист гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок стра-

хових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними.

Конституція України закріпила гарантії права громадян на соціальний захист, які охоплюють здійснення комплексу державно-правових заходів, а саме: законодавче визначення основ соціального захисту, форм і видів пенсійного забезпечення (пункт 6 частини першої статті 92); встановлення джерел державного соціального забезпечення (частина друга статті 46); контроль за використанням бюджетних коштів (стаття 98) та якістю послуг у сфері соціального захисту громадян (частина четверта статті 42) тощо.

Крім пенсійного забезпечення громадян, Конституція України (стаття 46) передбачає інші види соціальних виплат та допомоги. Законом України "Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям" від 1 червня 2000 року встановлено, зокрема, щомісячну державну соціальну допомогу, яка надається у грошовій формі малозабезпеченим сім'ям, її розмір, умови призначення та виплати.

Аналіз норм Конституції України в аспекті порушеного в конституційному поданні питання свідчить, що Основний Закон України закріплює основоположні засади зазначеного права громадян і відносить до законодавчого регулювання механізм реалізації цього права. Конституція України не містить норм, які встановлювали б суб'єктний склад органів, уповноважених здійснювати відповідні виплати та їх доставку за призначенням.

З метою забезпечення захисту права, передбаченого статтею 46 Конституції України, положеннями частини першої статті 11 Закону України "Про зв'язок" та частини третьої статті 4 Закону України "Про підприємництво", визначено, що діяльність, пов'язана з виплатою та доставкою пенсій, грошової допомоги малозабезпеченим громадянам, здійснюється виключно відповідно "державними підприємствами зв'язку" та "державними підприємствами і об'єднаннями зв'язку".

До того ж держава як гарант права на соціальний захист громадян взяла на себе виконання функцій виплати та доставки пенсій і грошової допомоги за рахунок коштів Пенсійного фонду України, що підтверджується, зокрема: Постановою Кабінету Міністрів України "Про встановлення повноважень органів виконавчої влади та виконавчих органів міських рад щодо регулювання цін (тарифів)" від 25 грудня 1996 року № 1548; Законом України "Про Державний бюджет України на 1999 рік" від 31 грудня 1998 року; розпорядженням Кабінету Міністрів України від 9 серпня 1999 року №797-р; наказом Державного комітету зв'язку та інформатизації України "Про внесення змін до Граничних тарифів на основні послуги зв'язку" від 30 жовтня 2000 року № 160.

Виплата та доставка пенсій, грошової допомоги, отриманих від державних органів соціального захисту населення, Пенсійного фонду України, є діяльністю державних підприємств та об'єднань зв'язку, зміст і обсяги якої заздалегідь визначено державними органами соціального захисту населення, а на період проведення в окремих регіонах України експерименту з призначення пенсій — також органами Пенсійного фонду України, з додержанням затверджених цими органами графіків адресної доставки пенсій і відповідної грошової допомоги та забезпеченням встановлених законодавством на кожний бюджетний період тарифів її оплати за рахунок державних коштів.

Згідно з багатосторонніми міждержавними угодами, укладеними за участю України, зокрема угодами "Про гарантії прав громадян держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав у сфері пенсійного забезпечення" від 13 березня 1992 року, "Про гарантії прав громадян у сфері виплати соціальних допомог, компенсаційних виплат сім'ям з дітьми і аліментів" від 9 вересня 1994 року, та двосторонніми угодами України з іншими державами про співробітництво в галузі пенсійного забезпечення держава, яка виступає стороною в цих угодах, взяла на себе обов'язок здійснювати в установленому порядку виплату пенсій, соціальної допомоги, компенсаційних виплат сім'ям з дітьми та аліментів громадянам інших держав-учасниць відповідних угод, які проживають на її території.

Статтю 86 Закону України "Про пенсійне забезпечення" передбачено, що пенсія може виплачуватись пенсіонерів за його довіреністю, порядок оформлення і строк дії якої визначаються законодавством. У контексті цієї статті положення оспорюваних частин законів не обмежують право громадян, яким призначено державну пенсію, державну грошову допомогу, визначати на свій розсуд фізичну чи юридичну особу для доставки їм зазначених коштів та відмовлятися від такого способу доставки.

Відносини, що виникають у зв'язку з виконанням такого доручення між пенсіонером і особою, яка діяла на підставі довіреності, регулюються відповідними нормами Цивільного кодексу Української РСР.

Конституційним обов'язком держави щодо соціального захисту громадян та забезпечення відповідного рівня їхнього життя зумовлюється її обов'язок самостійно визначати механізм виплати та доставки пенсій, грошової допомоги, а, отже, встановлювати конкретні підприємства і організації, які здійснюють зазначені функції.

Верховна Рада України, приймаючи закони з питань соціального захисту громадян, регулювання підприємницької діяльності, захисту від недобросовісної конкуренції тощо, послідовно з 1995 року законодавчо закріплює функцію доставки пенсій, грошової допомоги за державними підприємствами і об'єднаннями зв'язку.

Оплата доставки і виплати пенсій та грошової допомоги за рахунок держави є додатковою соціальною гарантією для пенсіонерів і малозабезпечених громадян незалежно від місця їх проживання.

3. Твердження суб'єкта права на конституційне подання про те, що оспорюваними положеннями законів обмежується право кожного на підприємницьку діяльність, пов'язану з виплатою та доставкою пенсій, грошової допомоги малозабезпеченим громадянам, шляхом покладення цих функцій виключно на державні підприємства і об'єднання зв'язку, є необґрунтованими.

Держава, надавши це право, мала на меті, з одного боку, забезпечити соціальний захист найбільш незахищеної частини населення, для якої пенсії та грошова допомога є єдиним джерелом існування, а з другого — створити ефективний механізм виплати і доставки пенсій та інших соціальних виплат громадянам.

Враховуючи гарантованість права на соціальний захист громадян, а також оплату державою доставки пенсій та грошової допомоги, держава має право визначати організації, які виконуватимуть цю функцію. Оспорювані положення статті 11 Закону України "Про зв'язок" та статті 4 Закону України "Про підприємництво" не скасовують

прав і свобод громадян, тому твердження суб'єкта права на конституційне подання про порушення вимог частини другої статті 22 Конституції України є безпідставними.

Виходячи з викладеного та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 51, 61, 63 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. Визнати таким, що відповідає Конституції України

(є конституційним), положення частини першої статті 11 Закону України "Про зв'язок" від 16 травня 1995 року в редакції Закону від 13 липня 2000 року № 1869-III, згідно з яким діяльність, пов'язана з виплатою та доставкою пенсій, грошової допомоги малозабезпеченим громадянам, здійснюється виключно державними підприємствами зв'язку.

2. Визнати таким, що відповідає Конституції України (є конституційним), положення частини третьої статті 4 Закону України "Про підприємництво" від 7 лютого 1991 року в редакції Закону від 1 червня 2000 року № 1775-III, згідно з яким діяльність, пов'язана з виплатою та доставкою пенсій, грошової допомоги малозабезпеченим громадянам, здійснюється виключно державними підприємствами і об'єднаннями зв'язку.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у "Віснику Конституційного Суду України" та в інших офіційних виданнях України.

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД
УКРАЇНИ**

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

РІШЕННЯ

КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо офіційного тлумачення термінів "район" та "район у місті", які застосовуються в пункті 29 частини першої статті 85, частині п'ятій статті 140 Конституції України, і поняття "організація управління районами в містах", яке вживається в частині п'ятій статті 140 Конституції України та в частині першій статті 11 Закону України "Про столицю України — місто-герой Київ", а також щодо офіційного тлумачення положень пункту 13 частини першої статті 92 Конституції України, пункту 41 частини першої статті 26 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" стосовно повноваження міських рад самостійно вирішувати питання утворення і ліквідації районів у місті (справа про адміністративно-територіальний устрій)

м. Київ
13 липня 2001 року
№ 11-рп/2001

Справа № 1-39/2001

Конституційний Суд України у складі суддів Конституційного Суду України:

Скоморохи Віктора Єгоровича — головуєчий,
Вознюка Володимира Денисовича — суддя-доповідач,
Євграфова Павла Борисовича,
Іващенко Володимира Івановича,
Козюбри Миколи Івановича,
Костицького Михайла Васильовича,
Малинникової Людмили Федорівни,
Мироненка Олександра Миколайовича,
Німченка Василя Івановича,
Розенка Віталія Івановича,
Селівона Миколи Федосовича,
Тимченка Івана Артемовича,
Тихого Володимира Павловича,
Чубар Людмили Пантеліївни,
Шаповала Володимира Миколайовича,
Яценка Станіслава Сергійовича,

за участю представника суб'єкта права на конституційне подання Бондаренка Володимира Дмитровича — народного депутата України, Селіванова Анатолія Олександровича — Постійного представника Верховної Ради України в Конституційному Суді України, Носова Владислава Васильовича — Постійного представника Президента України в Конституційному Суді України, а також залучених до участі в розгляді справи Ялового Володимира Борисовича — заступника Київського міського голови, секретаря Київради; Погорілка Віктора Федоровича — завідувача відділу конституційно-

го права та місцевого самоврядування Інституту держави і права імені В.М.Корецького НАН України, доктора юридичних наук, професора; Борденюка Василя Івановича — завідувача кафедри права і законотворчого процесу Української академії державного управління при Президенті України, кандидата юридичних наук, доцента; Новікової Тамари Вадимівни — виконуючої обов'язки завідувача сектора опрацювання та супроводження законодавчих актів Фонду сприяння місцевому самоврядуванню України, розглянув на пленарному засіданні справу за поданням народних депутатів України щодо офіційного тлумачення термінів "район" та "район у місті", які застосовуються в пункті 29 частини першої статті 85, частині п'ятій статті 140 Конституції України, і поняття "організація управління районами в містах", яке вживається в частині п'ятій статті 140 Конституції України та в частині першій статті 11 Закону України "Про столицю України — місто-герой Київ" від 15 січня 1999 року № 401-XIV, а також щодо офіційного тлумачення положень пункту 13 частини першої статті 92 Конституції України, пункту 41 частини першої статті 26 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР стосовно повноваження міських рад самостійно вирішувати питання утворення і ліквідації районів у місті.

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 40 Закону України "Про Конституційний Суд України" стало зазначене подання народних депутатів України, зумовлене рішенням Київської міської ради від 30 січня 2001 року №162/1139 "Про адміністративно-територіальний устрій міста Києва", яким у місті Києві замість 14 районів утворено 10 нових районів з визначенням їх меж.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 93 Закону України "Про Конституційний Суд України" є практична необхідність у з'ясуванні змісту зазначених у конституційному поданні термінів і понять з метою визначення компетенції міських рад як органів місцевого самоврядування щодо вирішення окремих питань адміністративно-територіального устрою.

Заслухавши суддю-доповідача Вознюка В.Д., пояснення Бондаренка В.Д., Ялового В.Б., Погорілка В.Ф., Борденюка В.І., Новікової Т.В., Селіванова А.О., Носова В.В. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — народні депутати України — вважає, що в чинному законодавстві не визначено зміст термінів "район" та "район у місті", а також який орган вирішує питання утворення і ліквідації районів у місті.

Як свідчать виступи учасників конституційного провадження, їх позиції щодо порушених питань збігаються. Зокрема, наголошувалось на тому, що адміністративно-територіальний устрій має визначатися не тільки Конституцією України, а й відповідно до пункту 13 частини першої статті 92 Конституції України законом України про територіальний устрій, який визначатиме порядок утворення і ліквідації районів у містах, встановлення та зміну їх меж, найменування і перейменування таких районів. У поясненнях учасників конституційного провадження звертається увага, що термінами "район" та "район у місті", які застосовуються в пункті 29 частини першої статті 85,

частині п'ятій статті 140 Конституції України, позначаються різні складові адміністративно-територіального устрою України. На їхню думку, закріплені в пункті 29 частини першої статті 85 Конституції України повноваження Верховної Ради України не поширюються на вирішення питань внутрішньотериторіального поділу міст. Водночас ні Конституція, ні інші акти законодавства України не заперечують права міських рад вирішувати питання адміністративно-територіального устрою. Що ж до організації управління районами у містах, то це поняття, на їхній погляд, охоплює всю організаційно-розпорядчу та адміністративно-господарську діяльність міських рад стосовно таких районів. Зокрема, при вирішенні питань адміністративно-територіального устрою районів у містах обов'язково повинна враховуватись думка населення.

2. Конституційний Суд України, вирішуючи порушені в конституційному поданні питання, виходив з такого.

Україна є унітарною державою. Територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою (частини друга, третя статті 2 Конституції України), має свою внутрішню організацію — територіальний устрій, який відповідно до статті 132 Конституції України ґрунтується на засадах єдності та цілісності державної території, поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади, збалансованості і соціально-економічного розвитку регіонів з урахуванням їх історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій. Територія України поділяється на адміністративно-територіальні одиниці, які складають систему адміністративно-територіального устрою України.

Систему адміністративно-територіального устрою згідно з частиною першою статті 133 Конституції України складають: Автономна Республіка Крим, області, райони, міста, райони в містах, селища і села. Міста Київ та Севастополь мають спеціальний статус, який визначається законами України (частина третя цієї статті).

Адміністративно-територіальна одиниця — це компактна частина єдиної території України, що є просторовою основою для організації і діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

У частині першій статті 133, частинах четвертій, п'ятій статті 140 Конституції України і відповідно в абзаці третьому статті 1 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" (далі — базовий Закон), у частині першій статті 2 Закону України "Про столицю України — місто-герой Київ" (далі — Закон про столицю) район і район у місті визначаються як окремі адміністративно-територіальні одиниці, які мають різний правовий статус та інші відмінні ознаки.

Згідно з пунктом 29 частини першої статті 85 Конституції України до повноважень Верховної Ради України належить утворення і ліквідація районів, встановлення і зміна їх меж, найменування і перейменування таких районів, а не районів у містах.

3. Функціонування і розвиток місцевого самоврядування є визначальним для будь-якої демократичної держави. Форми місцевого самоврядування у кожній державі зумовлюються її політичним, територіальним устроєм, історичними, національними, економічними та іншими ознаками.

Україна є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою (стаття 1 Конституції України). Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади

в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування (частина друга статті 5 Конституції України). В Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування (стаття 7 Конституції України). Місцеве самоврядування є правом територіальної громади — жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста — самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України (частина перша статті 140 Конституції України).

Ці конституційні положення свідчать про те, що Україна не тільки закріплює гарантії місцевого самоврядування в Конституції, а й визнає його як одну з фундаментальних засад демократичного устрою держави і суспільства. Система місцевого самоврядування у своїй основі визначається адміністративно-територіальним устроєм України.

Обсяг повноважень міських рад встановлюється Конституцією України (частина шоста статті 140), базовим Законом, Законом про столицю та іншими законами України.

Поняття "організація управління районами в містах" у контексті частини п'ятої статті 140 Конституції України та частини першої статті 41 базового Закону пов'язане з питаннями організації і надає можливість міським радам у містах з районним поділом вирішувати питання щодо: матеріально-фінансового та організаційного забезпечення здійснення місцевого самоврядування в районах міста; утворення чи неутворення в місті районних рад та в разі їх утворення визначення обсягу і меж повноважень районних рад; адміністративно-територіального устрою — та інші питання в межах і порядку, визначених Конституцією України, базовим Законом та іншими законами України.

На відміну від базового Закону, згідно з частиною четвертою статті 16 якого територіальні громади міста або міська рада можуть утворювати або не утворювати органи місцевого самоврядування районів у місті (районних рад у місті), Закон про столицю (стаття 7) прямо передбачає існування в системі місцевого самоврядування районних рад (не обмежуючи їх кількісно).

Відповідно до частини другої статті 140 Конституції України особливості здійснення місцевого самоврядування в містах Києві та Севастополі визначаються окремими законами. Статус міста Києва визначається Законом України "Про столицю України — місто-герой Київ", яким питання організації управління районами в місті віднесено до компетенції Київської міської ради (частина перша статті 11), а також надано додаткові повноваження, зумовлені спеціальним статусом міста Києва як столиці України. Органи місцевого самоврядування і виконавчої влади у місті Києві забезпечують створення належних умов для діяльності Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, центральних органів державної влади, офіційних представництв іноземних держав і міжнародних організацій тощо. Здійснення столичних функцій забезпечується органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування і гарантується державою (частина друга статті 4 Закону про столицю).

Наведене дає підстави Конституційному Суду України дійти висновку, що поняття "організація управління районами в місті Києві" (частина перша статті 11 Закону про столицю) за змістом відповідає поняттю "організація управління районами в містах"

(частина п'ята статті 140 Конституції України), за винятком повноважень приймати рішення щодо неутворення районних у місті рад, оскільки вони є обов'язковою складовою системи місцевого самоврядування в місті Києві.

4. Згідно з пунктом 13 частини першої статті 92 Конституції України територіальний устрій України визначається виключно законами України, що є однією з важливих гарантій єдності і цілісності державної території України (частина третя статті 2). Це означає, що правовий режим адміністративно-територіальних одиниць як окремих складових адміністративно-територіального устрою України (в тому числі визначення порядку утворення, ліквідації, зміни меж районів у містах) повинен визначатися законами України.

Конституція України визнає право за територіальною громадою та органами місцевого самоврядування самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України, що цілком узгоджується з положеннями пункту 2 статті 4 Європейської Хартії місцевого самоврядування, відповідно до якого місцева влада в межах закону має повне право вирішувати будь-яке питання, що не вилучено із сфери її компетенції і вирішення якого не доручено жодному іншому органу.

Чинні базовий Закон і Закон про столицю до компетенції міських рад відносять повноваження приймати рішення з питань адміністративно-територіального устрою в межах і порядку, визначених цими та іншими законами.

Межі таких повноважень міських рад, зокрема щодо утворення і ліквідації районів у місті (на відміну від районів як регіонально-географічних утворень), базовим Законом та іншими законами України чітко не визначені і не віднесені до компетенції інших органів. У зв'язку з цим та виходячи із спеціального конституційно-правового статусу міста Києва як столиці України не виключається можливість вирішення цих питань Київською міською радою до їх повного законодавчого врегулювання.

На підставі викладеного та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 63, 67, 69 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. Під термінами "район", що використовується в пункті 29 частини першої статті 85 Конституції України, і "район у місті", що вживається в частині першій статті 133, частині п'ятій статті 140, частині першій статті 142 Конституції України і відповідно в абзаці третьому статті 1 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні", частині першій статті 2 Закону України "Про столицю України — місто-герой Київ", треба розуміти різні за своїм значенням адміністративно-територіальні одиниці в системі адміністративно-територіального устрою України, правовий статус яких повинен визначатися законом.

Згідно з пунктом 29 частини першої статті 85 Конституції України до повноважень Верховної Ради України належить утворення і ліквідація районів, встановлення і зміна їх меж, найменування і перейменування тільки районів, а не районів у містах.

2. Під поняттям "організація управління районами в містах", що міститься в час-

тині п'ятій статті 140 Конституції України, в системному зв'язку з її статтями 142, 143 треба розуміти повноваження міських рад як органів місцевого самоврядування в містах з районним поділом приймати рішення щодо: матеріально-фінансового та організаційного забезпечення здійснення місцевого самоврядування в районах міста; утворення чи неутворення в місті районних рад та в разі їх утворення визначення обсягу і меж повноважень районних рад; адміністративно-територіального устрою та з інших питань у межах і порядку, визначених Конституцією та законами України.

Так само необхідно розуміти поняття "організація управління районами в місті Києві", що вживається в частині першій статті 11 Закону України "Про столицю України — місто-герой Київ", за винятком повноважень приймати рішення щодо неутворення районних рад у місті, які відповідно до цього Закону (статті 6, 7, 8, 9) є обов'язковою складовою системи місцевого самоврядування в місті Києві.

3. Положення пункту 13 частини першої статті 92 Конституції України про те, що виключно законами України визначається "територіальний устрій України", треба розуміти так, що питання територіального устрою України, зокрема визначення змісту цього поняття, правового статусу і видів адміністративно-територіальних одиниць, повноваження органів щодо вирішення питань адміністративно-територіального устрою України, є питаннями загальнодержавного значення і врегульовуються лише законом.

Окремі повноваження з цих питань можуть бути надані законом органам місцевого самоврядування (стаття 143 Конституції України).

4. Положення пункту 41 частини першої статті 26 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" про те, що до компетенції сільських, селищних, міських рад належить прийняття рішень з питань адміністративно-територіального устрою, треба розуміти так, що вирішення цих питань не віднесено виключно до повноважень державних органів і може здійснюватися сільськими, селищними, міськими радами в межах і порядку, визначених цим та іншими законами України.

Межі таких повноважень міських рад, зокрема щодо утворення і ліквідації районів у місті Києві, зазначеним та іншими законами України чітко не визначені і не віднесені до компетенції будь-яких інших органів. Ці питання, виходячи із спеціального конституційно-правового статусу міста Києва як столиці України, може вирішувати Київська міська рада.

5. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у "Віснику Конституційного Суду України" та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД
УКРАЇНИ

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

ВИСНОВОК

КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України "Про внесення змін до Конституції України" вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про внесення змін до статті 81 Конституції України)

м. Київ
4 липня 2001 року
№ 2-в/2001

Справа № 1-34/2001

**Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:**

Скоморохи Віктора Єгоровича — головуєчий,
Вознюка Володимира Денисовича,
Євграфова Павла Борисовича,
Іващенко Володимира Івановича — суддя-доповідач,
Козюбри Миколи Івановича,
Корнієнка Миколи Івановича,
Костицького Михайла Васильовича,
Малинникової Людмили Федорівни,
Мироненка Олександра Миколайовича,
Німченка Василя Івановича,
Розенка Віталія Івановича,
Селівона Миколи Федосовича,
Тимченка Івана Артемовича,
Тихого Володимира Павловича,
Чубар Людмили Пантеліївни,
Яценка Станіслава Сергійовича,

за участю представників Верховної Ради України Беспалого Бориса Яковича — народного депутата України, Селіванова Анатолія Олександровича — Постійного представника Верховної Ради України в Конституційному Суді України, а також представника Президента України Олещенка В'ячеслава Івановича — першого заступника Керівника Головного державно-правового управління Адміністрації Президента України,

розглянув на пленарному засіданні справу за зверненням Верховної Ради України про надання Конституційним Судом України висновку щодо відповідності проекту Закону України "Про внесення змін до Конституції України" (реєстраційний № 6254 від 1 грудня 2000 року) вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Приводом для розгляду справи згідно зі статтею 159 Конституції України стало звернення Верховної Ради України до Конституційного Суду України про надання

висновку щодо відповідності проекту Закону України "Про внесення змін до Конституції України" вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Підставою для розгляду справи є необхідність висновку Конституційного Суду України щодо відповідності проекту Закону України "Про внесення змін до Конституції України" вимогам статей 157 і 158 Конституції України для розгляду цього законопроекту Верховною Радою України.

Заслухавши суддю-доповідача Іващенко В.І., пояснення Беспалого Б.Я., Селіванова А.О., Олещенка В.І. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Верховна Рада України звернулася до Конституційного Суду України за висновком щодо відповідності вимогам статей 157 і 158 Конституції України проекту Закону України "Про внесення змін до Конституції України" (реєстраційний № 6254 від 1 грудня 2000 року), згідно з яким пропонується:

"1. Статтю 81 Конституції України після частини другої доповнити такою частиною: "У разі виходу народного депутата України, обраного за виборчим списком політичної партії, блоку політичних партій, зі складу фракції даної партії, блоку партій, його повноваження припиняються достроково на підставі закону".

2. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування".

2. На пленарному засіданні Конституційного Суду України представники Верховної Ради України обґрунтовували внесення змін до статті 81 Конституції України необхідністю врегулювати питання дострокового припинення повноважень народного депутата України, обраного за виборчим списком політичної партії, блоку політичних партій, у разі виходу його зі складу фракції даної партії, блоку партій. У листі Президента України до Конституційного Суду України зазначається, що така зміна спрямована "саме на захист прав і свобод виборців і виступає гарантією народного волевиявлення", а, отже, відповідає вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

3. Відповідно до пункту 1 частини першої статті 85 Конституції України до повноважень Верховної Ради України належить внесення змін до Конституції України в межах і порядку, передбачених її розділом XIII. Вимоги щодо підстав та порядку внесення таких змін визначають статті 157 і 158 Конституції України. Так, за частиною першою статті 157 не можна вносити будь-які зміни до Конституції України, якщо вони передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина або спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України.

Згідно зі статтею 158 Конституції України заборонено протягом року подавати до Верховної Ради України один і той же законопроект про внесення змін до Конституції України, який вже розглядався Верховною Радою України, і закон не був прийнятий. Верховна Рада України протягом строку своїх повноважень не може двічі змінювати одні й ті самі положення Конституції України.

Законопроект про внесення змін до Конституції України розглядається за наявності висновку Конституційного Суду України щодо його відповідності вимогам статей 157 і 158 Конституції України (стаття 159 Конституції України).

4. Перевіряючи проект Закону України "Про внесення змін до Конституції України" на предмет його відповідності вимогам статті 158 Конституції України, Конституційний Суд України виходить з того, що Верховна Рада України нинішнього скликання зазначений законопроект не розглядала та не змінювала положення статті 81 Конституції України щодо дострокового припинення повноважень народного депутата України. Отже, вимог статті 158 Конституції України дотримано.

5. Згідно з проектом Закону України "Про внесення змін до Конституції України" у разі виходу народного депутата України, обраного за виборчим списком політичної партії, блоку політичних партій, зі складу фракції даної партії, блоку партій, його повноваження припиняються достроково на підставі закону.

Конституційний Суд України, вирішуючи питання, чи передбачають зазначені зміни до статті 81 Основного Закону України скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина, дійшов висновку, що такі зміни не обмежують і не скасовують прав і свобод людини і громадянина, зокрема, гарантованих Конституцією України прав на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (частина перша статті 34); вільне волевиявлення під час виборів (частина друга статті 71); право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів. Політичні партії в Україні сприяють формуванню і вираженню політичної волі громадян, беруть участь у виборах, у тому числі до Верховної Ради України (частини перша, друга статті 36 Конституції України). Ці зміни також не обмежують прав і свобод народного депутата України як людини і громадянина, оскільки вони пов'язані тільки з його спеціальним статусом, що впливає з характеру повноважень, покладених на народного депутата України у зв'язку з виконанням ним державних функцій.

Таким чином, пропонувані законопроектом зміни до Конституції України не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина, в тому числі виборців — громадян України, не спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України і відповідають вимогам статті 157 Конституції України.

На основі викладеного та керуючись статтями 147, 154, 156, 159 Конституції України, статтями 51, 63, 66, 69 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України

д і й ш о в в и с н о в к у :

1. Визнати таким, що відповідає вимогам статей 157 і 158 Конституції України, проект Закону України "Про внесення змін до Конституції України" (реєстраційний № 6254 від 1 грудня 2000 року) у такій редакції:

"1. Статтю 81 Конституції України після частини другої доповнити такою части-

ною: "У разі виходу народного депутата України, обраного за виборчим списком політичної партії, блоку політичних партій, зі складу фракції даної партії, блоку партій, його повноваження припиняються достроково на підставі закону".

2. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування".

2. Висновок Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України "Про внесення змін до Конституції України" вимогам статей 157 і 158 Конституції України є обов'язковим до виконання, остаточним і не може бути оскарженим.

Висновок Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у "Віснику Конституційного Суду України" та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

ВИСНОВОК

КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський Статут)

м. Київ
11 липня 2001 року
№ 3-в/2001

Справа № 1-35/2001

**Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:**

Скоморохи Віктора Єгоровича — головуючий,
Вознюка Володимира Денисовича,
Євграфова Павла Борисовича,
Іващенко Володимира Івановича,
Козюбри Миколи Івановича — суддя-доповідач,
Корнієнка Миколи Івановича,
Костицького Михайла Васильовича,
Малинникової Людмили Федорівни,
Мироненка Олександра Миколайовича,
Німченка Василя Івановича,
Розенка Віталія Івановича,
Селівона Миколи Федосовича,
Тимченка Івана Артемовича,
Тихого Володимира Павловича,
Чубар Людмили Пантеліївни,
Шаповала Володимира Миколайовича,
Яценка Станіслава Сергійовича,

за участю представників суб'єкта права на конституційне подання — Президента України — Носова Владислава Васильовича, Постійного представника Президента України в Конституційному Суді України, Єфіменка Леоніда Васильовича, заступника Міністра юстиції України, а також залученого до розгляду справи представника Міністерства закордонних справ України Праведника Андрія Івановича, виконуючого обов'язки начальника відділу міжнародного публічного права Правового департаменту,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду, підписаного від імені України 20 січня 2000 року, який вноситься до Верховної Ради України для надання згоди на його обов'язковість.

Приводом для розгляду справи згідно зі статтею 151 Конституції України стало конституційне подання Президента України.

Підставою для розгляду справи є необхідність висновку Конституційного Суду України щодо відповідності Конституції України міжнародних договорів, які вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість.

Заслухавши суддю-доповідача Козюбру М.І., а також пояснення Носова В.В., Єфіменка Л.В., Праведника А.І. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — Президент України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням надати висновок щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (далі — Статут), підписаного від імені України 20 січня 2000 року, який підлягає внесенню до Верховної Ради України для надання згоди на його обов'язковість.

На думку Президента України, низка статей Статуту не узгоджується із Конституцією України, зокрема:

— стаття 27, згідно з якою положення Статуту застосовується однаково до всіх осіб, незважаючи на їх посадове становище, не відповідає частинам першій, третій статті 80, частині першій статті 105, частинам першій, третій статті 126 Конституції України, якими народним депутатам України, Президенту України і суддям на час виконання повноважень гарантується недоторканність;

— пункт 1 статті 89, який передбачає передачу осіб Міжнародному кримінальному суду, та пункт 3 статті 107 стосовно передачі державою виконання вироку особи третій державі для судового переслідування чи приведення вироку до виконання не узгоджуються з частиною другою статті 25 Конституції України, відповідно до якої громадянин України не може бути виданий іншій державі, в тому числі й у порядку кримінального судочинства. Конституцією України не передбачена також видача громадян України (як окремих вид екстрадиції) міжнародним органам кримінальної юрисдикції;

— абзац десятий преамбули та стаття 1 не узгоджуються з частинами першою, третьою статті 124, частиною п'ятою статті 125 Конституції України, відповідно до яких не допускається делегування функцій судів України іншим органам та створення судів, не передбачених Основним Законом;

— стаття 4, пункт 1 статті 12 щодо визнання державою-учасницею юрисдикції Суду та здійснення ним функцій і повноважень на території будь-якої держави не узгоджуються з частиною другою статті 5 Конституції України, яка не допускає здійснення народом влади, в тому числі судової, через міжнародні органи;

— пункт 1 статті 9 щодо уповноваження Асамблеї держав-учасниць визначати Елементи злочинів та вносити до них поправки, підпункт "а" пункту 1 статті 21, стаття 51 стосовно правил судочинства та положення статей 23, 77 стосовно визначення покарань не узгоджуються з пунктами 14, 22 частини першої статті 92, статтею 75 Конституції України;

— підпункт "а" пункту 1 статті 103 фактично поширює на громадян України дію законів іншої держави під час відбування покарання, чим позбавляє їх прав, гарантованих Конституцією України. Це також не узгоджується з частиною третьою статті 63 Конституції України, за якою засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, визначених законом України і встановлених вироком суду України, та частиною першою статті 64 Конституції України, яка допускає можливість обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина лише у випадках, передбачених Конституцією України;

— пункт 4 статті 42, пункт 2 статті 66, згідно з якими доведення вини обвинуваченого покладається на прокурора, обраного членами Асамблеї держав-учасниць, не узгоджуються з пунктом 1 частини першої статті 121 Конституції України, відповідно до якого підтримання обвинувачення в суді покладається на прокуратуру України.

В процесі розгляду справи на відкритому пленарному засіданні Конституційного Суду України представники суб'єкта права на конституційне подання підтримали наведену аргументацію щодо невідповідності зазначених положень Статуту Конституції України.

Представник Міністерства закордонних справ України, навпаки, зазначив, що, на думку Міністерства, положення Статуту не суперечать Конституції України, а тому він може бути ратифікований Верховною Радою України без внесення змін до Основного Закону України.

2. Розглядаючи Статут на предмет його відповідності Конституції України, Конституційний Суд України виходить з такого:

2.1. Відповідно до частини першої статті 124 Конституції України правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. До них належать Конституційний Суд України та суди загальної юрисдикції (частина третя статті 124).

Систему судів загальної юрисдикції в Україні складають: Верховний Суд України — найвищий судовий орган у системі судів загальної юрисдикції, вищі спеціалізовані суди, апеляційні та місцеві суди (частини друга, третя, четверта статті 125). Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються (частина перша статті 124). Заборонено також створення надзвичайних та особливих судів (частина п'ята статті 125).

Стаття 1 Статуту, вказуючи на те, що Міжнародний кримінальний суд є постійним органом, уповноваженим здійснювати юрисдикцію щодо осіб, відповідальних за найсерйозніші злочини, які викликають стурбованість міжнародного співтовариства, водночас наголошує, що цей Суд доповнює національні органи кримінальної юстиції. Аналогічне положення міститься також в абзаці десятому преамбули Статуту. Доповнюючий національну систему правосуддя характер Міжнародного кримінального суду конкретизується у ряді інших статей Статуту, зокрема в пункті 2 статті 4, згідно з яким Суд може здійснювати свої функції і повноваження на території будь-якої держави-учасниці, у підпункті "а" пункту 1 статті 17, відповідно до якого Суд приймає до свого провадження справи не тільки за зверненням держави-учасниці, а й з власної ініціативи, коли держава, під юрисдикцією якої перебуває особа, підозрювана у вчиненні передбаченого Статутом злочину, "не бажає або не здатна проводити розслідування чи порушити кримінальне переслідування належним чином".

Це істотно відрізняє Міжнародний кримінальний суд від міжнародних судових органів, зокрема Європейського Суду з прав людини, право звертатися до яких за захистом своїх прав і свобод закріплено в частині четвертій статті 55 Конституції України. Такі міжнародні судові органи порушують справу лише за зверненням осіб, причому особа може звернутися до них лише після використання всіх національних засобів правового захисту.

Отже, на відміну від міжнародних судових органів, передбачених частиною четвертою статті 55 Конституції України, які за своєю природою є допоміжними засобами захисту прав і свобод людини і громадянина, Міжнародний кримінальний суд доповнює систему національної юрисдикції.

Можливість такого доповнення судової системи України не передбачена розділом VIII "Правосуддя" Конституції України. Це дає підстави для висновку, що абзац десятий преамбули та стаття 1 Статуту не узгоджуються з положеннями частин першої, третьої статті 124 Конституції України, а тому приєднання України до цього Статуту відповідно до частини другої статті 9 Конституції України можливе лише після внесення до неї відповідних змін.

За своєю природою Міжнародний кримінальний суд є міжнародно-правовим судовим органом, який створюється за згодою держав-учасниць його установчого документа — Статуту, положення якого базуються на принципі поваги прав і свобод людини, зокрема створення відповідних юрисдикційних механізмів для забезпечення справедливого правосуддя. Тому Міжнародний кримінальний суд не може бути віднесений до надзвичайних і особливих судів, створення яких не допускається відповідно до частини п'ятої статті 125 Конституції України. Надзвичайними і особливими судами за змістом цієї статті є, по-перше, не міжнародні, а національні суди, по-друге, суди, створені для підміни звичайних судів, які належним чином не дотримують встановлених законом процедур.

Отже, вважати абзац десятий преамбули та статтю 1 Статуту такими, що суперечать статті 125 Конституції України, немає підстав.

2.2. Відповідно до пункту 1 статті 27 Статуту його положення застосовуються однаково до всіх осіб незалежно від їх посадового становища. Зокрема, посадове становище глави держави або уряду, члена уряду чи парламенту, вибраного представника чи посадової особи уряду не звільняє особу від кримінальної відповідальності згідно зі Статутом і не є само по собі підставою для пом'якшення вироку.

В пункті 2 статті 27 Статуту зазначається, що імунітети та спеціальні норми, які можуть бути пов'язані з посадовим становищем особи відповідно до національного чи міжнародного права, не повинні перешкоджати здійсненню Судом його юрисдикції щодо такої особи.

На думку суб'єкта права на конституційне подання, ці положення статті 27 суперечать частинам першій, третій статті 80, частині першій статті 105 та частинам першій, третій статті 126 Конституції України, якими гарантується недоторканність відповідно народним депутатам України, Президенту України та суддям.

Вирішуючи цей спір, Конституційний Суд України виходить з такого.

Відповідно до статті 18 Конституції України зовнішньополітична діяльність України ґрунтується на загальноновизнаних принципах і нормах міжнародного права.

Одним з таких принципів є принцип сумлінного виконання міжнародних зо-

бов'язань, який виник у формі міжнародно-правового звичаю "pacta sunt servanda" ще на ранніх стадіях розвитку державності, а нині дістав своє відображення у численних міжнародних угодах.

Як загальновизнане правило поведінки суб'єктів зазначений принцип закріплено у Статуті ООН, в преамбулі якого підкреслюється рішучість членів ООН "створити умови, за яких можуть дотримуватися справедливість і повага до зобов'язань, що випливають з договорів та інших джерел міжнародного права".

Встановлення відповідальності за вчинення переважної більшості злочинів, передбачених Римським Статутом, є міжнародно-правовим зобов'язанням України відповідно до інших міжнародно-правових документів, які набули чинності для нашої держави (багато з них — задовго до набрання чинності Конституцією України). Це, зокрема, Конвенція про запобігання злочинів геноциду та покарання за нього від 9 грудня 1948 року (набула чинності 15 лютого 1955 року); Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року (набула чинності 3 січня 1955 року); Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року (набула чинності 3 січня 1955 року); Конвенція про захист культурних цінностей на випадок збройного конфлікту від 14 травня 1954 року (набула чинності 6 липня 1957 року); Міжнародна конвенція про попередження злочину апартеїду та покарання за нього від 30 листопада 1973 року (набула чинності 18 липня 1976 року); Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання від 10 грудня 1984 року (набула чинності 26 червня 1987 року).

Статут фактично відтворює переважну більшість положень, що визначають злочини, саме названих та інших конвенцій, до яких приєдналася Україна. До того ж положення Статуту, які забороняють злочин геноциду, злочини проти людяності, воєнні злочини, злочин агресії, розглядаються нині як звичаєва норма міжнародного права, що неодноразово підтверджували міжнародні судові органи. Отже, їх характер як злочинних згідно зі статтею 18 Конституції України не залежить від приєднання України до Статуту та набуття ним чинності.

2.2.1. Положення Статуту не забороняють встановлення і не скасовують положень Конституції України щодо недоторканності народних депутатів України, Президента України та суддів, а лише виходять з того, що недоторканність цих осіб стосується національної юрисдикції і не може бути перешкодою для здійснення юрисдикції Міжнародним кримінальним судом стосовно тих з них, які вчинили злочини, передбачені Статутом.

Це повністю узгоджується з міжнародно-правовими зобов'язаннями України. Так, Конвенція про запобігання злочинів геноциду та покарання за нього прямо передбачає, що особи, які вчиняють геноцид, підлягають покаранню незалежно від того, чи є вони відповідальними за конституцією правителями, посадовими або приватними особами (стаття IV). Тому положення Конституції України щодо недоторканності названих категорій осіб мають тлумачитися в системному зв'язку з положенням статті 18 Конституції України.

2.2.2. Недоторканність певної категорії посадових осіб — це не їх привілей; вона пов'язана з виконанням ними важливих державних функцій, а тому відповідно до Конституції України і міжнародно-правових зобов'язань України не може розглядати-

ся як гарантія їх безкарності. Недоторканність народних депутатів України, Президента України, суддів передбачає лише спеціальні умови притягнення їх до кримінальної відповідальності.

2.2.3. Особи, що користуються правом недоторканності, можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності за національним законом, який відповідає міжнародно-правовим зобов'язанням держави, шляхом задіяння внутрішньодержавних (національних) судових механізмів. Згідно з покладеним в основу Статуту (стаття 17) принципом комплементарності Міжнародний кримінальний суд не приймає справи до свого розгляду, якщо відповідна особа вже була засуджена з дотриманням належної законної процедури іншим судом (у тому числі національним) за діяння, заборонені Статутом (стаття 20).

Отже, стаття 27 Статуту не суперечить частинам першої, третій статті 80, частині першої статті 105 та частинам першої, третій статті 126 Конституції України.

2.3. Згідно з частиною другою статті 25 Конституції України громадянин України не може бути виданий іншій державі.

Пункт 1 статті 89 Статуту передбачає, що Міжнародний кримінальний суд може направити прохання про арешт та передачу особи разом з відповідними матеріалами будь-якій державі, на території якої перебуває ця особа, і звернутися до цієї держави з проханням про співробітництво в її арешті та передачі. Держави-учасниці відповідно до процедури, передбаченої їх національним законодавством, виконують таке прохання.

Суб'єкт права на конституційне подання вважає, що це положення Статуту суперечить наведеному вище положенню статті 25 Конституції України. Не узгоджується з цим положенням, на його думку, також пункт 3 статті 107 Статуту, за яким держава виконання вироку може згідно зі своїм законодавством видати або іншим способом передати відповідну особу в розпорядження держави, що звернулася з проханням про видачу чи передачу цієї особи з метою судового переслідування або виконання вироку.

Аналіз положень Конституції України, Статуту та інших матеріалів справи, а також ознайомлення зі спеціальною літературою та міжнародно-правовою практикою дають підстави Конституційному Суду України констатувати:

2.3.1. Терміни "передача" і "видача" в загальнозживаному розумінні часто розглядаються як синоніми, але в міжнародно-правових документах та спеціальній літературі в них вкладається різний зміст, що робить їх юридичну природу неідентичною.

Міжнародно-правові документи та спеціальна література при цьому виходять з того, що доставлення особи до іншої рівносуверенної держави принципово відрізняється від доставлення особи до Суду, створеного відповідно до міжнародного права за участю та згодою заінтересованих держав. Якщо перше за міжнародно-правовою термінологією позначається терміном "видача", або "екстрадиція" (від лат. *ex* — з, поза і *traditio* — передавання), то друге — терміном "передача".

Цієї міжнародно-правової практики дотримується також Статут, відповідно до статті 102 якого термін "передача" означає доставлення особи державою до Суду, а "видача" — доставлення особи однією державою в іншу державу згідно з положеннями міжнародного договору, конвенції чи національного законодавства.

2.3.2. Відповідно до частини другої статті 25 Конституції України забороняється

видача (екстрадиція) громадян України іншій державі. Тобто ця заборона стосується лише національної, а не міжнародної юрисдикції. Вона має на меті гарантувати неупередженість судового розгляду та справедливість і законність покарань для своїх громадян.

Міжнародний кримінальний суд не може прирівнюватися до іноземного суду, оскільки створюється, як уже зазначалося, за участю та згодою держав-учасниць на основі міжнародного, а не національного права. Мета, якою пояснюється заборона видачі громадян однієї держави іншій, досягається у Міжнародному кримінальному суді шляхом застосування відповідних положень Статуту, розроблених (або схвалених) державами-учасницями. Ці положення базуються на міжнародних пактах про права людини, згода на обов'язковість яких для України вже надана.

2.3.3. Тому конституційні положення щодо заборони видачі громадян України (навіть за умови широкого тлумачення поняття "видача") не можна розглядати окремо від міжнародно-правових зобов'язань України. При цьому слід мати на увазі також принцип комплементарності, закріпленій у Статуті (стаття 17), з якого випливає, що в разі задіяння національної юрисдикції щодо осіб, винних у вчиненні найтяжчих міжнародних злочинів, Міжнародний кримінальний суд не здійснюватиме щодо них власної юрисдикції, отже, і питання про передачу їх Міжнародному кримінальному суду не виникатиме.

2.4. Відповідно до статті 4 Статуту Міжнародний кримінальний суд може здійснювати свої функції і повноваження на території будь-якої держави-учасниці та за спеціальною угодою — на території будь-якої іншої держави. Держава, яка стає учасницею Статуту, визнає тим самим юрисдикцію Суду стосовно злочинів, вказаних у статті 5 цього Статуту (пункт 1 статті 12).

На думку суб'єкта права на конституційне подання, зазначені положення Статуту суперечать частині другій статті 5 Конституції України, згідно з якою "носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування". Це положення нібито не допускає здійснення народом влади, в тому числі судової, через міжнародні органи. Отже, в конституційному поданні ставляться під сумнів не тільки окремі положення Статуту, а й здійснення Міжнародним кримінальним судом юрисдикції на території України взагалі.

Як випливає із змісту зазначених та інших статей Статуту, Міжнародний кримінальний суд здійснює свою юрисдикцію на території лише тих держав, які приєдналися до Статуту шляхом його ратифікації у встановленому порядку, тобто стали державами-учасницями Статуту, або уклали спеціальну угоду про поширення його юрисдикції на свою територію.

Згідно з частиною першою статті 9, пунктом 32 частини першої статті 85 Конституції України надання згоди на обов'язковість міжнародних договорів, у тому числі цього Статуту, віднесено до повноважень Верховної Ради України — парламенту, який через обраних до нього представників — народних депутатів України — репрезентує волю народу.

Міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, стають частиною національного законодавства України. Саме в такий спосіб

здійснюється народний суверенітет щодо поширення юрисдикції міжнародних судових органів на територію України (за умови, що положення їх статутів не суперечать Конституції України).

Тому визнати пункт 1 статті 89, пункт 3 статті 107 Статуту такими, що суперечать вимогам частини другої статті 25 Конституції України, немає підстав.

2.5. Відповідно до підпункту "а" пункту 1 статті 21 Статуту Міжнародний кримінальний суд, крім Статуту, застосовує "Елементи злочинів та свої Правила процедури і доказування". Вимоги до цих Правил встановлені у статті 51 Статуту.

Суб'єкт права на конституційне подання вважає, що викладені в зазначених статтях положення Статуту суперечать Конституції України, оскільки згідно з пунктом 14 частини першої статті 92 Конституції України судоустрій та судочинство визначаються виключно законами України, що приймаються Верховною Радою України, яка є єдиним органом законодавчої влади в Україні (стаття 75).

Відповідно до частини першої статті 9 Конституції України міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Згода на обов'язковість міжнародного договору (його ратифікація) здійснюється Верховною Радою України у формі закону, який за своєю правовою природою не відрізняється від інших законів України (Рішення Конституційного Суду України від 12 липня 2000 року № 9-рп/2000 у справі за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України "Про ратифікацію Європейської Хартії регіональних мов або мов меншин, 1992 р." (справа про ратифікацію Хартії про мови, 1992 р.)). Тому приєднання України до Статуту не суперечитиме вимогам статті 75 та пункту 14 статті 92 Конституції України. Зміни у зв'язку з таким приєднанням можливі лише до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України.

2.6. Відповідно до пункту 1 статті 9 Статуту Елементи злочинів допомагають Суду в тлумаченні і застосуванні його статей 6, 7 та 8 і "приймаються більшістю в дві третини голосів членів Асамблеї держав-учасниць".

На думку суб'єкта права на конституційне подання, зазначені положення не узгоджуються з пунктом 22 частини першої статті 92 Конституції України, за яким діяння, які є злочинами, та відповідальність за них визначаються виключно законами України, що приймаються Верховною Радою України.

Суперечать названим положенням Конституції України, як вважає суб'єкт права на конституційне подання, також стаття 23 Статуту, яка встановлює, що особа, визнана Міжнародним кримінальним судом винною, може бути покарана тільки відповідно до його положень, та стаття 77 Статуту, яка визначає види покарань особам, визнаним винними у вчиненні злочинів.

Виходячи з мотивів, викладених у підпункті 2.5, Конституційний Суд України дійшов висновку, що підстав для визнання названих положень Статуту такими, що не відповідають Конституції України, немає.

2.7. Згідно з підпунктом "а" пункту 1 статті 103 Статуту покарання у вигляді позбавлення волі відбувається у державі, що визначається Судом із переліку держав, які повідомили Суд про свою готовність прийняти осіб, щодо яких винесено вирок.

Суб'єкт права на конституційне подання вважає, що ці положення Статуту суперечать

чать частині третій статті 63 Конституції України, відповідно до якої "засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду", та частині першій статті 64 Конституції України, за якою "конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України".

2.7.1. Незважаючи на те, що стаття 120 Статуту забороняє застереження до цього міжнародного договору, його статті 103, 124 дозволяють державам-учасницям робити заяви, які виключають виникнення зобов'язань для них за окремими положеннями Статуту протягом певного періоду часу, або встановлювати спеціальні умови співробітництва в рамках цього міжнародного договору.

Тому можливе обмеження прав і свобод громадян України у зв'язку з відбуванням покарання в іншому, відмінному від встановленого законами України, порядку знімається на основі зробленої державою (в даному випадку Україною) заяви про готовність приймати своїх громадян, щодо яких Міжнародний кримінальний суд виніс вирок, для відбування покарання у своїй країні.

2.7.2. При вирішенні цього спору необхідно враховувати також положення пункту 3 статті 103 Статуту, які передбачають, що Міжнародний кримінальний суд, визначаючи державу, в якій засуджена ним особа має відбувати покарання, враховує зпоміж іншого думку особи, щодо якої винесено вирок (підпункт "с"), громадянство цієї особи (підпункт "d"), а також визнані міжнародні договірні стандарти поведінки з ув'язненими (підпункт "b").

Зазначені обставини, з урахуванням чинних міжнародних зобов'язань України, дають підстави для висновку, що підпункт "a" пункту 1 статті 103 Статуту не суперечить частині третій статті 63 та частині першій статті 64 Конституції України, оскільки положення цього підпункту не призведуть до обмежень прав і свобод людини і громадянина, які виходять за межі випадків, передбачених Конституцією України (частина друга статті 64).

2.8. Пункт 1 статті 121 Конституції України встановлює, що підтримання державного обвинувачення в суді покладається на прокуратуру України, яка становить єдину систему.

Суб'єкт права на конституційне подання вважає, що цьому конституційному положенню не відповідає пункт 4 статті 42 Статуту, відповідно до якого як окремий орган Міжнародного кримінального суду діє Канцелярія прокурора. Вона відповідає за одержання обґрунтованої інформації про злочини, що підпадають під юрисдикцію Суду, за їх вивчення та здійснення розслідувань і кримінального переслідування в Суді. Співробітники Канцелярії не здійснюють запитів і не виконують вказівок будь-якого зовнішнього джерела.

Не узгоджується з названим положенням Конституції України, на думку суб'єкта права на конституційне подання, також пункт 2 статті 66 Статуту, за яким тягар доведення вини обвинуваченого покладається на прокурора.

Вирішуючи цей спір, Конституційний Суд України виходить, по-перше, з того, що підтримання прокуратурою України державного обвинувачення в суді за змістом статті 121 Конституції України стосується внутрішньої, а не міжнародно-правової юрисдикції. По-друге, відповідно до пункту 4 статті 42 Статуту прокурор, на якого покладається кримінальне переслідування в Суді та тягар доведення вини обвинува-

ченого, обирається державами-учасницями Статуту, отже, їх волевиявлення при цьому не обмежується.

Оскільки згідно з частиною першою статті 9 Конституції України міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, стають частиною національного законодавства України, відповідні положення Статуту, що стосуються підтримання обвинувачення в Міжнародному кримінальному суді, можуть бути імплементовані в закони України без внесення змін до Конституції України.

Це дає підстави для висновку, що пункт 4 статті 42 та пункт 2 статті 66 Статуту не суперечать положенням пункту 1 статті 121 Конституції України.

Виходячи з викладеного та керуючись статтею 151 Конституції України, статтями 51, 62, 66, 70, 88 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України

дійшов висновку:

1. Визнати Римський Статут Міжнародного кримінального суду, підписаний від імені України 20 січня 2000 року, який вноситься до Верховної Ради України для надання згоди на його обов'язковість, таким, що не відповідає Конституції України, в частині, що стосується положень абзацу десятого преамбули та статті 1 Статуту, за якими "Міжнародний кримінальний суд... доповнює національні органи кримінальної юстиції".

2. Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду, підписаного від імені України 20 січня 2000 року, який вноситься до Верховної Ради України для надання згоди на його обов'язковість, є обов'язковим до виконання, остаточним і не може бути оскарженим.

Висновок Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у "Віснику Конституційного Суду України" та в інших офіційних виданнях України.

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД
УКРАЇНИ**

ОКРЕМА ДУМКА**суддів Конституційного Суду України Іващенко В.І. та****Селівона М.Ф. стосовно Висновку Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський Статут)**

Відповідно до статті 64 Закону України "Про Конституційний Суд України" викладаємо окрему думку, оскільки вважаємо, що з Висновком Конституційного Суду у справі про Римський Статут (далі — Висновок) можна погодитися лише частково.

Обґрунтованою є позиція Конституційного Суду України про визнання Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (далі — Статут), підписаного від імені України 20 січня 2000 року, таким, що не відповідає Конституції України, в частині, що стосується положень абзацу десятого преамбули та статті 1, за якими "Міжнародний кримінальний суд... доповнює національні органи кримінальної юстиції". Однак, на нашу думку, є й інші норми Статуту, які не відповідають Конституції України.

1. Передусім це ті норми, які розкривають функції та повноваження Міжнародного кримінального суду (далі — Суд) як органу, що доповнює систему національної юрисдикції.

У підпункті 2.1 мотивувальної частини Висновку наводяться положення Статуту, в яких конкретизується "доповнюючий національну систему правосуддя характер Міжнародного кримінального суду". Зокрема, це пункт 2 статті 4, "згідно з яким Суд може здійснювати свої функції і повноваження на території будь-якої держави-учасниці", а також підпункт "а" пункту 1 статті 17, "відповідно до якого Суд приймає до свого провадження справи не тільки за зверненням держави-учасниці, а й з власної ініціативи, коли держава, під юрисдикцією якої перебуває особа, підозрювана у вчиненні передбаченого Статутом злочину, "не бажає або не здатна проводити розслідування чи порушити кримінальне переслідування належним чином". При цьому у Висновку наголошується, що є й інші, крім пункту 2 статті 4 та підпункту "а" пункту 1 статті 17, подібні за змістом статті.

З думкою, викладеною в мотивувальній частині, що є принаймні ще декілька статей, які конкретизують "доповнюючий національну систему правосуддя характер" Суду, не можна не погодитись. Більше того, оскільки доповнюючий "національні органи юстиції" характер Суду є головним змістом, квінтесенцією його правового статусу, закріпленого у Статуті, то логічним є підсумок, що всі зазначені положення Статуту в сукупності розкривають зміст положення, згідно з яким "Міжнародний кримінальний суд... доповнює національні органи юстиції". Але всупереч цьому правильному по суті висновку Конституційний Суд України, проаналізувавши відповідні статті Статуту, визнав їх конституційними.

Таким чином, нелогічним, на нашу думку, є визнання неконституційними положень Статуту, за якими "Міжнародний кримінальний суд... доповнює національні органи юстиції", і такими, що відповідають Конституції України, статті Статуту, в яких конкретизується "доповнюючий національну систему правосуддя характер" цього ж Суду.

У Висновку також стверджується, що Суд "не може бути віднесений до надзвичайних і особливих судів, створення яких не допускається відповідно до частини п'ятої статті 125 Конституції України", і зазначається, що "надзвичайними і особливими судами за змістом цієї статті є, по-перше, не міжнародні, а національні суди, по-друге, суди, створені для підміни звичайних судів, які належним чином не дотримують встановлених законом процедур".

На нашу думку, окремі повноваження Суду свідчать саме про його особливий характер. До таких повноважень належать:

- право з власної ініціативи приймати до свого провадження справи, коли держава, під юрисдикцією якої перебуває особа, підозрювана у вчиненні злочину, не бажає або не здатна проводити розслідування чи порушити кримінальне переслідування належним чином (підпункт "а" пункту 1 статті 17 Статуту);

- поширення юрисдикції Суду на посадових осіб, які згідно з національним законодавством або міжнародним правом користуються правом недоторканності або щодо яких діє особлива процедура притягнення до відповідальності (пункт 2 статті 27 Статуту);

- обов'язковість виконання державами припису про арешт та передачу Суду осіб, які знаходяться на їх території (пункт 1 статті 89);

- видачу на прохання держави осіб, які відбули покарання, іншій державі для судового переслідування або виконання вироку (пункт 3 статті 7 Статуту);

- використання "Елементів злочинів та своїх Правил процедури і доказування" (підпункт "а" пункту 1 статті 21 Статуту), що свідчить про наявність у Суду повноважень, які згідно з Конституцією України належать до виключної компетенції єдиного органу законодавчої влади.

Виходячи з викладеного вважаємо, що зазначені положення Статуту суперечать також частині п'ятій статті 125 Конституції України, згідно з якою "створення надзвичайних та особливих судів не допускається".

2. Конституційний Суд України визнав таким, що відповідає Конституції України, пункт 2 статті 27 Статуту, в якому зазначається, що імунітети та спеціальні норми, які можуть бути пов'язані з посадовим становищем особи відповідно до національного чи міжнародного права, не повинні перешкоджати здійсненню Судом його юрисдикції щодо такої особи.

На нашу думку, крім того, що така норма надає Суду ознаки особливого, вона ще й суперечить положенням статей 80, 105, 126, 149 Конституції України, згідно з якими гарантується недоторканність окремим посадовим особам законодавчої, судової влади та Президентів України.

Свою правову позицію Конституційний Суд України обґрунтовує у Висновку тим, що встановлення відповідальності за вчинення переважної більшості злочинів, передбачених Статутом, є міжнародно-правовим обов'язком України відповідно до чинних міжнародних договорів, учасником яких є Україна, а також тим, що передбачена Конституцією України недоторканність окремих посадових осіб стосується тільки національної юрисдикції і не може бути перешкодою для здійснення юрисдикції Судом.

На наш погляд, будь-яка міжнародно-правова норма повинна оцінюватися виходячи із закріпленого в Основному Законі України принципу верховенства Конституції України над положеннями міжнародних договорів.

Цей принцип реалізується передусім у частині другій статті 9 Конституції України, що містить заборону укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, оскільки таке укладення можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України.

Відповідно до цього принципу Конституцією України передбачено механізм попереднього (на стадії укладення міжнародних договорів України) та наступного (перевірка конституційності чинних міжнародних договорів України) контролю за відповідністю Конституції України (конституційністю) міжнародних договорів України.

Зокрема, частиною першою статті 151 Конституції України передбачено, що Конституційний Суд України за зверненням Президента України або Кабінету Міністрів України дає висновки про відповідність Конституції України як чинних міжнародних договорів України, так і тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість.

Отже, застосування аргументів на користь конституційності тих чи інших положень Статуту з посиланням на чинні міжнародні договори України, на нашу думку, можливе лише за умови, якщо Конституційний Суд України дав висновок про відповідність цих договорів Конституції України. Інакше не Конституція України має вищу юридичну силу щодо міжнародних договорів України, а, навпаки, норми Конституції України повинні відповідати положенням міжнародних договорів або застосовуватися з урахуванням навіть тих положень договорів, які не відповідають Конституції України.

Викликає також сумнів інша позиція Конституційного Суду України про те, що положення Конституції України щодо недоторканності окремих посадових осіб стосується лише національної юрисдикції. Її логічне завершення наводить на думку, що норми Конституції України і норми міжнародного права діють автономно, мають власну, відокремлену одна від іншої, сферу застосування. Виходячи з такого підходу між ними не може бути суперечностей, а тому немає потреби в конституційному закріпленні положень щодо співвідношення норм Конституції України з нормами міжнародних договорів та про створення механізму конституційного контролю відповідності міжнародних договорів України Конституції України (статті 9, 151 Конституції України).

3. Визначаючи такими, що відповідають Конституції України, положення Статуту, згідно з якими країни-учасниці повинні безперешкодно передавати своїх громадян під юрисдикцію Суду, Конституційний Суд України, як зазначено у Висновку, виходить з аналізу "положень Конституції України, Статуту та інших матеріалів справи, а також ознайомлення зі спеціальною літературою та міжнародно-правовою практикою". На підставі цього робиться висновок (без посилання на конкретні джерела та їх оцінки), що терміни "передача" і "видача" у міжнародно-правових документах та спеціальній літературі мають неідентичну юридичну природу. Таким чином, аргументація зводиться до того, що Конституція України забороняє "видачу" своїх громадян, а Статут передбачає їх "передачу" і що під "видачею" та "передачею" треба розуміти різні юридичні процедури. Однак згідно з підпунктом "а" пункту 1 статті 103 Статуту Суд має право ще й на свій розсуд визначити для відбуття покарання засудженому державу з переліку тих, які дали на це згоду.

На нашу думку, це суперечить вимогам частини другої статті 25 Конституції України, згідно з якою громадянин України не тільки не може бути виданий іншій державі, а також не може бути вигнаний за межі України. Останнє означає, що громадянин України без його згоди не може бути переміщений за кордони України, тим більше виданий або переданий для судового кримінального переслідування.

Отже, вирішуючи питання стосовно відповідності зазначених положень Статуту Конституції України, Конституційний Суд України, на наш погляд, знову виходив не з принципу верховенства Конституції України над міжнародними договорами, навпаки, поставив міжнародний договір, а не відповідні положення Конституції України, в основу обґрунтування свого Висновку.

4. Відповідно до підпункту "а" пункту 1 статті 21 Статуту Суд застосовує "Елементи злочинів та свої Правила процедури і доказування". Конституційний Суд України в підпункті 2.5 мотивувальної частини Висновку визнав, що "приєднання України до Статуту не суперечитиме вимогам статті 75 та пункту 14 статті 92 Конституції України. Зміни у зв'язку з таким приєднанням можливі лише до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України". У такому обґрунтуванні, на наш погляд, є певні недоліки:

— по-перше, можливість Суду встановлювати "Елементи злочинів та свої Правила процедури і доказування" суперечить положенням статті 6 Конституції України, згідно з якими діяння, які є злочинами, та відповідальність за них, а також судочинство визначаються виключно законами України (пункти 14, 22 частини першої статті 92 Конституції України), а не будь-якими органами, в тому числі й міжнародними;

— по-друге, незрозуміло, які саме зміни необхідно внести до Кримінального та Кримінально-процесуальних кодексів України, оскільки визначення "Елементів злочинів та своїх Правил процедури і доказування" не є предметом регулювання зазначених кодексів.

Судді Конституційного Суду України

**В. Іващенко,
М. Селівон**

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

УХВАЛА

КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про припинення конституційного провадження у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин першої, другої статті 11, статті 25 Закону України "Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб"

м. Київ
12 липня 2001 року
№ 12-уп/2001

Справа № 1-10/2001

Конституційний Суд України у складі суддів Конституційного Суду України:

Скоморохи Віктора Єгоровича — головуєчий,
Вознюка Володимира Денисовича,
Євграфова Павла Борисовича,
Іващенко Володимира Івановича,
Костицького Михайла Васильовича,
Малинникової Людмили Федорівни,
Мироненка Олександра Миколайовича,
Німченка Василя Івановича,
Розенка Віталія Івановича,
Тимченка Івана Артемовича,
Тихого Володимира Павловича — суддя-доповідач,
Шаповала Володимира Миколайовича,
Яценка Станіслава Сергійовича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин першої, другої статті 11, статті 25 Закону України "Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб" (далі — Закон) від 4 березня 1998 року № 160/98-ВР.

Конституційне провадження у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин першої, другої статті 11, статті 25 Закону відкрито ухвалою Колегії суддів Конституційного Суду України з конституційних подань та звернень.

Приводом для відкриття конституційного провадження у справі стало відповідно до статті 39 Закону України "Про Конституційний Суд України" конституційне подання Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин першої, другої статті 11, статті 25 Закону.

Підставою для відкриття конституційного провадження у справі згідно зі статтею 40 Закону України "Про Конституційний Суд України" Колегія суддів Конституційного Суду України з конституційних подань та звернень визнала наявність спору щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин першої, другої статті 11, статті 25 Закону.

Заслухавши суддю-доповідача Тихого В.П. та вивчивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Суб'єкт права на конституційне подання звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням про визнання неконституційними положень частин першої, другої статті 11, статті 25 Закону.

У конституційному поданні стверджується, що Законом Управління державної охорони не віднесено до військових формувань, і тому Верховна Рада України не має права затверджувати його загальну структуру та чисельність.

Президент України також вважає, що Конституція України не наділяє Верховну Раду України правом контролювати діяльність Управління державної охорони, у неї немає необхідних для цього важелів і засобів.

2. Голова Верховної Ради України у письмових поясненнях заперечує проти наведеного обґрунтування невідповідності Конституції України вказаних положень Закону та зазначає, що Управління державної охорони України "відповідає змісту загального поняття "військове формування", про що йдеться у пункті 22 статті 85 Конституції України". Щодо положень частини першої статті 11, статті 25 Закону, в поясненні Голови Верховної Ради України наголошується: "парламент виходив з того, що згідно з Конституцією України єдиним органом законодавчої влади в Україні є Верховна Рада України і до її повноважень належить прийняття законів (пункт 3 частини першої статті 85) і виключно законами України визначаються основи національної безпеки (пункт 17 статті 92)".

3. Після направлення конституційного подання Президента України до Конституційного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин першої, другої статті 11, статті 25 Закону пунктом "б" частини 4 статті 37 Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про загальний військовий обов'язок і військову службу" від 18 червня 1999 року № 766-XIV Управління державної охорони України віднесено до військових формувань. І це не оспорується суб'єктом конституційного подання. В Указах Президента України стосовно національної безпеки і оборони: "Про військову форму одягу військовослужбовців Збройних Сил та інших військових формувань України" від 2 квітня 1994 року № 128/94; "Про Положення про військовий квиток рядового, сержантського і старшинського складу та Положення про військовий квиток офіцера запасу" від 25 травня 1994 року № 263/94 (із змінами, внесеними згідно з Указами Президента України № 70/99 від 27 січня 1999 року, № 228/2000 від 11 лютого 2000 року); "Про впорядкування грошового забезпечення військовослужбовців" від 16 травня 2000 року № 685/2000 та інших Управління державної охорони України також віднесено до військових формувань.

Це впливає на правовий статус Управління державної охорони України і нівелює аргументацію конституційного подання щодо неконституційності положень частини другої статті 11 Закону, і отже, правового обґрунтування щодо неконституційності положень частини другої статті 11 Закону немає.

4. Відповідно до Конституції України та Закону України "Про Конституційний Суд України" завданням Конституційного Суду України у справах щодо конституційності

законів та інших правових актів є вирішення відповідних спорів (конфліктів) між суб'єктами конституційних подань і органами влади, правові акти яких оспоруються за конституційними поданнями щодо їх конституційності. Після прийняття Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про загальний військовий обов'язок і військову службу" від 18 червня 1999 року та Указів Президента України стосовно військових формувань спір між суб'єктом конституційного подання і Верховною Радою України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 11 Закону на цей час вичерпано. Таким чином, у цій частині підстава для відкриття конституційного провадження у цій справі і розгляду її по суті відпала.

5. Що стосується клопотання про визнання положень частини першої статті 11, статті 25 Закону неконституційними, то в конституційному поданні з урахуванням викладеного також відсутнє правове обґрунтування, передбачене пунктом 4 частини другої статті 39 та частиною першою статті 71 Закону України "Про Конституційний Суд України".

У зв'язку з наведеним, конституційне провадження у справі щодо неконституційності положень частин першої, другої статті 11, статті 25 Закону підлягає припиненню.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, пунктом 2 статті 45, статтею 51 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України

ухвалив:

1. Припинити конституційне провадження у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин першої, другої статті 11, статті 25 Закону України "Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб" на підставі пункту 2 статті 45 Закону України "Про Конституційний Суд України" — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України та Законом України "Про Конституційний Суд України".

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною і не може бути оскарженою.

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД
УКРАЇНИ**

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ**УХВАЛА****КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

про припинення провадження у справі за конституційним поданням Генеральної прокуратури України щодо офіційного тлумачення положень пункту 25 частини першої статті 85 та частини першої статті 122 Конституції України

м. Київ
14 липня 2001 року
№ 13-уп/2001

Справа № 1-28/2001

**Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:**

Скоморохи Віктора Єгоровича — головуєчий,
Вознюка Володимира Денисовича,
Євграфова Павла Борисовича,
Іващенко Володимира Івановича,
Малиникової Людмили Федорівни,
Німченка Василя Івановича,
Розенка Віталія Івановича,
Селівона Миколи Федосовича — суддя-доповідач,
Тимченка Івана Артемовича,
Тихого Володимира Павловича,
Чубар Людмили Пантеліївни,
Шаповала Володимира Миколайовича,
Яценка Станіслава Сергійовича,

розглянув на пленарному засіданні справу щодо офіційного тлумачення положення пункту 25 частини першої статті 82 та частини першої статті 122 Конституції України.

Приводом для розгляду справи стало конституційне подання Генеральної прокуратури України щодо офіційного тлумачення положення пункту 25 частини першої статті 85 та частини першої статті 122 Конституції України стосовно терміну "недовіра", який використаний у цих нормах.

Заслухавши суддю-доповідача Селівона М.Ф. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Генеральна прокуратура України звернулася до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень пункту 25 частини першої статті 85 та частини першої статті 122 Конституції України.

Пунктом 25 частини першої статті 85 Конституції України передбачено, що до повноважень Верховної Ради України належить надання згоди на призначення Президентом України на посаду Генерального прокурора України та висловлення недовіри

Генеральному прокуророві України, що має наслідком його відставку з посади. У частині першій статті 122 Конституції України встановлено, що Генеральний прокурор України призначається на посаду за згодою Верховної Ради України та звільняється з посади Президентом України. Верховна Рада України може висловити недовіру Генеральному прокуророві України, що має наслідком його відставку з посади.

Необхідність в офіційному роз'ясненні суб'єкт права на конституційне подання обґрунтовує тим, що термін "недовіра" у зазначених нормах Конституції можна тлумачити по-різному, оскільки конкретного визначення цього поняття ні Конституція України, ні законодавство не дає. Однак це питання потребує обов'язкового вирішення у зв'язку з розробкою проекту нової редакції Закону України "Про прокуратуру".

2. Ухвалою Колегії суддів Конституційного Суду України з конституційних звернень (подань) від 15 березня 2001 року було відкрито конституційне провадження у справі щодо офіційного тлумачення положень пункту 25 частини першої статті 85 та частини першої статті 122 Конституції України.

До дня розгляду згаданого подання на пленарному засіданні Конституційного Суду України надійшла письмова заява Генеральної прокуратури України про відкликання конституційного подання щодо офіційного тлумачення пункту 25 частини першої статті 85 та частини першої статті 122 Конституції України. Як зазначено в заяві, за час, що минув, Верховною Радою України було прийнято ряд змін до законодавчих актів, а також Конституційним Судом України рішення від 14 червня 2001 року № 8-рп/2001, у зв'язку з чим відпала необхідність в офіційному тлумаченні.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 44, 50 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України

ухвалив:

1. Припинити конституційне провадження у справі за конституційним поданням Генеральної прокуратури України щодо офіційного тлумачення положень пункту 25 частини першої статті 85 та частини першої статті 122 Конституції України на підставі статті 44 Закону України "Про Конституційний Суд України" — письмова заява суб'єкта права на конституційне подання про відкликання свого подання.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною і не може бути оскарженою.

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД
УКРАЇНИ**

ОГЛЯД УХВАЛ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

28 лютого 2001 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням 104 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України "Про прийняття в першому читанні проекту Земельного кодексу України" від 6 липня 2000 року № 1846-III (суддя-доповідач Вознюк В.Д.).

Необхідність в офіційному тлумаченні суб'єкт конституційного подання обгрунтовує тим, що зазначена Постанова була прийнята з порушенням процедури голосування, передбаченої Конституцією України (частина третя статті 84) і Регламентом Верховної Ради України (стаття 3.6.9).

На підтвердження своїх доводів суб'єкт права на конституційне подання посилається на стенограму засідання, дані поіменного голосування, довідки про перебування деяких народних депутатів України в чергових відпустках, у відрядженнях, на стаціонарному і амбулаторному лікуванні. Особисто в голосуванні не брали участі 26 народних депутатів із 229, які вважаються такими, що проголосували за згадану Постанову.

А тому, на думку авторів конституційного подання, відповідно до статті 84 Конституції України ця Постанова Верховної Ради України не може бути визнана прийнятною.

Відповідно до статті 39 Закону України "Про Конституційний Суд України" у конституційному поданні про визнання правового акта неконституційним повинні бути наведені правове обгрунтування тверджень щодо його неконституційності, дані щодо інших документів і матеріалів, на які посилається суб'єкт конституційного подання (копії цих документів і матеріалів додаються).

Як зазначається у конституційному поданні, за списком поіменного голосування за Постанову Верховної Ради України "Про прийняття в першому читанні проекту Земельного кодексу України" проголосували 229 народних депутатів України. Але 15 народних депутатів України з цього списку не брали і не могли брати участі в голосуванні, оскільки перебували у відрядженнях, чергових відпустках, на стаціонарному і амбулаторному лікуванні (поіменний список не наводиться). Водночас народні депутати наводять дані про виключення із загальної кількості (229) голосів 26 голосів народних депутатів України як таких, що не брали участі в голосуванні за Постанову особисто (поіменний список також не наводиться).

Із долученої до конституційного подання стенограми пленарного засідання (без належного її оформлення) випливає, що в залі засідання були відсутні 25 народних депутатів України.

Згідно з Актом про фальсифікації під час голосування щодо законопроекту Земельного кодексу в редакції Кабінету Міністрів України від 6 липня 2000 року, який долучено до конституційного подання, на момент голосування за названий законопроект в першому читанні у сесійній залі були відсутні 90 народних депутатів України, картки яких задіяно в голосуванні за законопроект. Сам акт належним чином не оформлений і, зокрема, в ньому відсутній підпис члена Комітету Верховної Ради України з питань Регламенту, депутатської етики та організації роботи Верховної Ради України — народного депутата України Танасова С.І.

Таким чином, у конституційному поданні та доданих до нього матеріалах містяться суперечливі дані щодо кількості народних депутатів України, які були відсутні в сесійній залі, а їх картки були задіяні при голосуванні за законопроект. Суб'єкт права на конституційне подання не зазначив, хто саме із народних депутатів України не був присутній у сесійній залі і не брав участі в голосуванні особисто. А проводити слідчі дії Конституційний Суд України не уповноважений.

Отже, конституційне подання не відповідає вимогам статті 39 Закону України "Про Конституційний Суд України", що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі.

Згідно зі статтею 150 Конституції України та пунктом 1 статті 13 Закону України "Про Конституційний Суд України" Конституційний Суд України приймає рішення у справах щодо конституційності законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим. Підставою для визнання правових актів неконституційними може бути порушення лише тієї процедури їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності, яка встановлена Конституцією України (стаття 152 Конституції України).

Відповідно до частини п'ятої статті 82 Основного Закону України порядок роботи Верховної Ради України встановлюється Конституцією України та законом про Регламент Верховної Ради України. Чинний Регламент Верховної Ради України від 27 липня 1994 року як нормативно-правовий акт не є Законом України (Рішення Конституційного Суду України від 3 грудня 1998 року № 17-рп/98 у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України "Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України"). Верховна Рада України згідно з пунктом 4 частини першої статті 6.5.4 Регламенту Верховної Ради України за наслідками обговорення законо-проекту в першому читанні може прийняти рішення про взяття законопроекту за основу (з можливим доопрацюванням) і доручення відповідним комісіям підготувати законопроект на друге читання.

Постанова "Про прийняття в першому читанні проекту Земельного кодексу України" є актом Верховної Ради України регламентного характеру. Вона фіксує лише певний етап розгляду законопроекту. За результатами другого читання законопроекту Верховна Рада України може прийняти рішення про його відхилення (пункт 1 частини першої статті 6.6.9 Регламенту Верховної Ради України) або про повернення на доопрацювання з наступним поданням його на повторне друге читання (пункт 2 частини першої статті 6.6.9 Регламенту Верховної Ради України) і, таким чином, усунути допущені порушення Регламенту, якщо вони мали місце.

Конституційний Суд України відповідно до своїх повноважень не може втручатись у законодавчий процес. Зазначена Постанова не належить до тих правових актів Верховної Ради України, які відповідно до статті 150 Конституції України є предметом (об'єктом) розгляду в Конституційному Суді України.

Отже, конституційне провадження у справі не може бути відкритим також у зв'язку з невідомістю Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні.

Виходячи з викладеного та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 45, 50 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України відмовив у відкритті конституційного провадження у справі за конститу-

ційним поданням 104 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України "Про прийняття в першому читанні проекту Земельного кодексу України" від 6 липня 2000 року № 1846-III на підставі пунктів 2, 3 статті 45 Закону України "Про Конституційний Суд України" — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України та Законом України "Про Конституційний Суд України" та невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні.

1 березня 2001 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Ананченка О.М. щодо офіційного тлумачення положень статей 32, 62, 129 Конституції України, статей 9, 14, 21, 26 Закону України "Про Центральну виборчу комісію", статті 251 Кодексу України про адміністративні правопорушення, статей 103, 213 Цивільного процесуального кодексу України (суддя-доповідач Мироненко О.М.).

Своє клопотання суб'єкт права на конституційне звернення пояснює тим, що неправомірні дії щодо застосування працівниками міліції, судами України та іншими державними органами положень вищезазначених статей Конституції України, закону та кодексів України призвели до порушення його конституційних прав і свобод.

Із матеріалів справи вбачається, що 21 березня 1998 року кандидат у народні депутати України Ананченко О.М. намагався пройти до приміщення Сумської обласної державної адміністрації, де відбувалося засідання колегії облдержадміністрації. Вхід на засідання колегії контролювався працівниками позавідомчої охорони і дозволявся лише за списками, підготовленими відповідними службами облдержадміністрації. Оскільки Ананченко О.М. не був запрошений на засідання колегії, то працівники міліції не допустили його до участі в її роботі. На ґрунті цього виник конфлікт між Ананченком О.М. та працівниками міліції.

З приводу порушень виборчого законодавства та неправомірності дій працівників міліції, які, на його думку, мали місце 21 березня 1998 року, Ананченко О.М. направляє відповідні скарги і заяви в суди та інші державні органи.

Згідно зі статтею 94 Закону України "Про Конституційний Суд України" підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод. У зверненні та долучених до нього матеріалах відсутні дані щодо неоднозначного застосування положень статей 32, 62, 129 Конституції України, статей 9, 14, 21, 26 Закону України "Про Центральну виборчу комісію", статті 251 Кодексу України про адміністративні правопорушення, статей 103, 213 Цивільного процесуального кодексу України судами України та іншими органами державної влади.

Питання, порушені громадянином Ананченком О.М., стосуються законності актів органів державної влади, органів місцевого самоврядування, рішень судів загальної юрисдикції і до повноважень Конституційного Суду України не належать (стаття 14 Закону України "Про Конституційний Суд України").

Відповідно до статті 42 Закону України "Про Конституційний Суд України" конституційне звернення — це письмове клопотання до Конституційного Суду України про

необхідність офіційного тлумачення Конституції України та законів України з метою забезпечення реалізації чи захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина. Цією ж статтею Закону зазначається зміст конституційного звернення, в тому числі щодо обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України або законів України. У цій частині вимог до конституційного звернення громадянином Ананченком О.М. не дотримано.

Враховуючи викладене та керуючись статтею 150 Конституції України, статтями 42, 45, 49, 94 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням Ананченка О.М. щодо офіційного тлумачення положень статей 32, 62, 129 Конституції України, статей 9, 14, 21, 26 Закону України "Про Центральну виборчу комісію", статті 251 Кодексу України про адміністративні правопорушення, статей 103, 213 Цивільного процесуального кодексу України на підставі пунктів 2, 3 статті 45 Закону України "Про Конституційний Суд України" — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України та Законом України "Про Конституційний Суд України", а також невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

1 березня 2001 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) статей 7, 8 Закону України "Про державні гарантії відновлення заощаджень громадян України", Постанови Верховної Ради України "Про виплату в 1997 році установами Ощадного банку України грошових заощаджень громадян відповідно до Закону України "Про державні гарантії відновлення заощаджень громадян України" від 17 липня 1997 року № 472/97-ВР, Постанови Кабінету Міністрів України і Національного банку України "Про затвердження Порядку перерахування у 1997 році з Державного бюджету України установам Ощадного банку коштів для компенсації грошових заощаджень громадян України" від 31 жовтня 1997 року № 1210, Постанови Кабінету Міністрів України "Про виплату у 1998 році установами Ощадного банку України грошових заощаджень громадян України відповідно до Закону України "Про державні гарантії відновлення заощаджень громадян України" від 8 червня 1998 року № 825, Постанови Кабінету Міністрів України "Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 8 червня 1998 року № 825" від 29 вересня 1998 року № 1556, Постанови Кабінету Міністрів України "Про виплату в 1999 році установами Ощадного банку грошових заощаджень громадян України" від 25 березня 1999 року № 457, Постанови Кабінету Міністрів України "Про виплату у 2000 році установами відкритого акціонерного товариства "Державний ощадний банк України" та колишнього Укрдержстраху грошових заощаджень і страхових внесків громадян України" від 17 травня 2000 року № 817 (суддя-доповідач Корнієнко М.І.).

Суб'єкт права на конституційне подання — Уповноважений Верховної Ради України з прав людини — звернувся з клопотанням до Конституційного Суду України визнати статті 7, 8 Закону України "Про державні гарантії відновлення заощаджень громадян України", а також нормативно-правові акти, прийняті в 1997-2000 роках на виконання цих статей Закону, такими, що не відповідають Конституції України (є некон-

ституційними), оскільки, на його думку, законодавчі обмеження щодо повернення особистих заощаджень громадян України порушують найважливіші фундаментальні конституційні права і свободи громадян України та міжнародні стандарти в галузі прав людини.

Колегія суддів Конституційного Суду України з конституційних подань та звернень своїми ухвалами від 30 січня 2001 року у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо конституційності статей 7, 8 Закону України "Про державні гарантії відновлення заощаджень громадян України" відкрила конституційне провадження, а щодо відповідності Конституції України (конституційності) нормативно-правових актів, прийнятих у 1997-2000 роках на виконання статей 7, 8 зазначеного Закону, відмовила у відкритті конституційного провадження у справі.

Нормативно-правові акти, які встановлювали порядок застосування статей 7, 8 Закону України "Про державні гарантії відновлення заощаджень громадян України" у 1997, 1998, 1999, 2000 роках, не можуть бути предметом розгляду Конституційного Суду України у зв'язку із закінченням терміну їх дії, а, отже, втратою чинності (частина перша статті 150 Конституції України, пункт 1 статті 13 Закону України "Про Конституційний Суд України").

Виходячи з викладеного та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, пунктом 1 статті 13, статтями 45, 48, 50 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України "Про виплату в 1997 році установами Ощадного банку України грошових заощаджень громадян відповідно до Закону України "Про державні гарантії відновлення заощаджень громадян України" від 17 липня 1997 року № 472/97-ВР, Постанови Кабінету Міністрів України і Національного банку України "Про затвердження Порядку перерахування у 1997 році з Державного бюджету України установам Ощадного банку коштів для компенсації грошових заощаджень громадян України" від 31 жовтня 1997 року № 1210, Постанови Кабінету Міністрів України "Про виплату у 1998 році установами Ощадного банку України грошових заощаджень громадян України відповідно до Закону України "Про державні гарантії відновлення заощаджень громадян України" від 8 червня 1998 року № 825, Постанови Кабінету Міністрів України "Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 8 червня 1998 року № 825" від 29 вересня 1998 року № 1556, Постанови Кабінету Міністрів України "Про виплату в 1999 році установами Ощадного банку грошових заощаджень громадян України" від 25 березня 1999 року № 457, Постанови Кабінету Міністрів України "Про виплату у 2000 році установами відкритого акціонерного товариства "Державний ощадний банк України" та колишнього Укрдержстраху грошових заощаджень і страхових внесків громадян України" від 17 травня 2000 року № 817 на підставі пункту 3 статті 45 Закону України "Про Конституційний Суд України" — невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні.

1 березня 2001 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням 60 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 13 Конституції України та відповідності Конституції України проектів Земельного кодексу України і Закону України "Про власність на землю та інші природні ресурси" (суддя-доповідач Розенко В.І.).

У конституційному поданні народні депутати України порушували питання про конституційність проектів Земельного кодексу України і Закону України "Про власність на землю та інші природні ресурси", а також щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 13 Конституції України, яка у формі загальних засад закріплює принцип народного суверенітету на всі природні ресурси держави.

Конституційний Суд України уповноважений розпочати справу лише за наявності предмета конституційного провадження та за умови дотримання вимог щодо форми і змісту конституційного подання.

Згідно зі статтею 147 Основного Закону України Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України саме правових актів, які у встановленому порядку набрали чинності (за винятком законопроекту, передбаченого статтею 159 Конституції України). У конституційному ж поданні йдеться про проекти кодексу та закону, спрямовані на правове регулювання земельних відносин на основі положень Конституції України.

За повідомленнями Керівника апарату Верховної Ради України та Комітету Верховної Ради України з питань аграрної політики та земельних відносин, після прийняття парламентом 6 липня 2000 року в першому читанні проекту Земельного кодексу України створено робочу групу профільного комітету, яка доопрацьовує і готує законопроект до другого читання на пленарному засіданні Верховної Ради України. Проект Закону України "Про власність на землю та інші природні ресурси" передбачається внести на розгляд парламенту після прийняття Земельного кодексу України.

Аналіз конституційного подання засвідчує також, що його автори не дотримали вимог статей 39, 93 Закону України "Про Конституційний Суд України" щодо правового обґрунтування викладеної в конституційному поданні позиції та практичної необхідності в офіційній інтерпретації положень частини першої статті 13 Конституції України.

Враховуючи викладене, Конституційний Суд України дійшов висновку про відсутність підстав для відкриття конституційного провадження у цій справі, та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, пунктами 2 і 3 статті 45, статтями 50, 93 Закону України "Про Конституційний Суд України" ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 60 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 13 Конституції України та відповідності Конституції України проектів Земельного кодексу України і Закону України "Про власність на землю та інші природні ресурси" за невідомістю Конституційному Суду України порушених у конституційному поданні питань та невідповідністю його вимогам Конституції України і Закону України "Про Конституційний Суд України".

1 березня 2001 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням 125 народних

депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України "Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України" (суддя-доповідач Чубар Л.П.).

У конституційному поданні до Конституційного Суду України народні депутати України порушували питання про невідповідність Конституції України (неконституційність) Постанови Верховної Ради України "Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України" від 21 січня 2000 року № 1400-XIV.

Обгрутовуючи своє клопотання, народні депутати України посилалися на те, що 21 січня 2000 року Верховна Рада України розглянула і проголосувала за Постанову з дещо іншою назвою — "Про внесення змін та доповнень до Регламенту Верховної Ради України" — та з іншим текстом, що суттєво відрізняється від офіційно опублікованого. На думку авторів подання, "невідомим зловмисником" було вчинено службовий підлог — вилучено 13 слів і самовільно вписано 149 слів і цифр, яких не було в проекті і які не розглядалися та не оголошувалися 21 січня 2000 року на пленарному засіданні Верховної Ради України. При цьому суб'єкт права на конституційне подання наголошує, що зазначені зміни і доповнення значно звузили назву і суть самого акта, тому згідно з частиною другою статті 84, статтею 91 Конституції України немає підстави вважати Постанову правовим актом Верховної Ради України, прийнятим відповідно до встановленої Конституцією України процедури.

Вирішуючи питання про відкриття конституційного провадження у справі, Конституційний Суд України виходив з того, що закони та інші правові акти за рішенням Конституційного Суду України визнаються неконституційними повністю чи в окремій частині, якщо вони не відповідають Конституції України або якщо була порушена встановлена Конституцією України процедура їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності (частина перша статті 152 Конституції України).

У конституційному поданні має бути зазначене правове обгрунтування неконституційності цього правового акта (пункт 4 частини другої статті 39 Закону України "Про Конституційний Суд України"). Конституційне подання не відповідає цим вимогам.

Автори конституційного подання зазначають, що неконституційність Постанови зумовлена порушенням встановленої Конституцією України процедури її розгляду, ухвалення та набрання нею чинності, проте обгрутовують це лише посиланням на скоєння "невідомим зловмисником" службового підлогу шляхом фальсифікації цієї Постанови, що не може бути підставою для відкриття провадження у справі. До того ж у матеріалах справи відсутні докази про те, що зазначений факт дійсно мав місце. Інших аргументів у конституційному поданні не наведено.

Орган законодавчої влади — Верховна Рада України — має достатньо засобів для здійснення контролю за власною діяльністю, в тому числі для перевірки прийнятих нею рішень. З'ясувати наявність скоєного правопорушення і дати йому оцінку повинні відповідно до своїх повноважень правоохоронні органи та суди загальної юрисдикції.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 152 Конституції України, статтями 13, 39, 45, 50, 71 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України відмовив у відкритті конституційного провадження у справі на підставі пункту 2 статті 45 Закону України "Про Конституційний Суд України" — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України та Законом України "Про Конституційний Суд України".

1 березня 2001 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України "Про деякі зміни в оподаткуванні" від 7 серпня 1998 року № 857/98 (суддя-доповідач Костицький М.В.).

На думку суб'єкта права на конституційне подання, цей Указ Президента України не відповідає пункту 4 розділу XV "Перехідні положення" Конституції України і суперечить пункту 1 частини другої статті 92 Конституції України, згідно з яким система оподаткування, податки і збори встановлюються виключно законами України.

Аналіз матеріалів справи свідчить, що суб'єкт права на конституційне подання звернувся з клопотанням визнати неконституційним в цілому Указ Президента України "Про деякі зміни в оподаткуванні", проте наводить аргументацію лише стосовно статті 1 зазначеного Указу, в якому йдеться про справляння збору до Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення і фінансування витрат на ці заходи за рахунок Державного бюджету України.

Питання, що оспорується у конституційному поданні, могли бути предметом розгляду Конституційного Суду України на день видання цього Указу. Але 10 лютого 2000 року Верховна Рада України прийняла Закон України "Про формування, порядок надходження і використання коштів Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення" № 1445-III, яким внесено зміни в регулювання оспорованих правовідносин. Після цього Указ у частині, що оспорується, вичерпав свою дію. Окрім того, порядок формування доходної частини і напрями використання коштів Фонду конкретно визначено у Законі України "Про Державний бюджет України на 2001 рік". Таким чином, правові основи для оспорування конституційності положень зазначеного Указу відпали, а тому немає підстав для відкриття конституційного провадження у цій справі.

Виходячи з викладеного та керуючись статтею 150 Конституції України, статтями 45, 48 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України "Про деякі зміни в оподаткуванні" від 7 серпня 1998 року № 857/98 на підставі пункту 3 статті 45 Закону України "Про Конституційний Суд України" — непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні.

1 березня 2001 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України "Про встановлення ставки збору до Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення" від 18 червня 1998 року № 656/98 (суддя-доповідач Костицький М.В.).

Як вважає суб'єкт права на конституційне подання, Президент України, приймаючи зазначений Указ, перевищив свої повноваження і порушив статтю 92 та пункт 4 розділу XV "Перехідні положення" Конституції України. Народні депутати України також стверджують, що оспорюваний Указ та поданий Президентом України до Верховної Ради України проект Закону України "Про внесення зміни до статті 4 Закону України "Про формування Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення" суперечать статті 22 Конституції України, згідно з якою "при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод". При цьому автори подання не наводять відповідних правових обґрунтувань та гіпотетично роблять висновок, що "застосування зазначеного Указу призведе до суттєвого зниження прав потерпілих людей на одержання відшкодувань за завдану шкоду".

Аналіз матеріалів справи свідчить, що оспорюваний Указ міг бути предметом розгляду Конституційного Суду України. Але після введення в дію Указу "Про встановлення ставки збору до Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення" Президент України видав Указ "Про деякі зміни в оподаткуванні" від 7 серпня 1998 року № 857/98, яким зупинив, починаючи з 1 січня 1999 року, дію оспорюваного Указу. А 10 лютого 2000 року Верховна Рада України прийняла Закон України "Про формування, порядок надходження і використання коштів Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення" № 1445-III, яким внесено зміни в регулювання оспорюваних правовідносин і, зокрема, встановлено, що "порядок формування доходної частини і напрями використання Фонду визначаються законом про Державний бюджет України на відповідний рік".

Окрім того, порядок формування доходної частини і напрями використання Фонду конкретно визначено у Законі України "Про Державний бюджет України на 2001 рік" від 7 грудня 2000 року. Таким чином, правові основи для розгляду зазначеного Указу щодо його конституційності відпали, а тому немає підстав для відкриття конституційного провадження у цій справі.

Враховуючи викладене та керуючись статтею 150 Конституції України, статтями 45, 48 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України "Про встановлення ставки збору до Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення" від 18 червня 1998 року № 656/98 на підставі пункту 3 статті 45 Закону України "Про Конституційний Суд України" — непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні.

1 березня 2001 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням Міністерства палива та енергетики України про офіційне тлумачення терміна "втрачений заробіток", застосованого у статті 11 Закону України "Про охорону праці" (суддя-доповідач Мироненко О.М.).

Необхідність в офіційній інтерпретації суб'єкт права на конституційне подання обґрунтовує відсутність у законодавстві чіткого визначення поняття "втрачений заробіток" при обчисленні розмірів відшкодування власником шкоди, заподіяної працівникові каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я під час виконання ним трудових обов'язків, що призводить до невиправданого збільшення сум відшкодування певній категорії працівників.

Практична необхідність у з'ясуванні та роз'ясненні терміна "втрачений заробіток" пояснюється також і тим, що існуючий порядок встановлення середньої заробітної плати за відшкодування шкоди здоров'ю працівників, які втратили працездатність у період з 1 січня 1992 року до 25 жовтня 1997 року, спричиняє соціальні конфлікти.

Із матеріалів справи вбачається, що правові й соціальні проблеми, на які посилається Мінпаливенерго, пов'язані не з різним розумінням змісту поняття "втрачений заробіток" органами державної влади та іншими суб'єктами правовідносин, а є наслідком прогалин і суперечностей, що, дійсно, мають місце у низці підзаконних нормативно-правових актів. Йдеться про Правила відшкодування власником підприємства, установи і організації або уповноваженим ним органом шкоди, заподіяної працівникові ушкодженням здоров'я, пов'язаним з виконанням ним трудових обов'язків, затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 23 червня 1993 року № 472 (з наступними змінами і доповненнями); Указ Президента України "Про додаткові заходи щодо матеріального і морального заохочення працівників вугільної промисловості" від 9 січня 1996 року № 41/96; Угоду по тарифах, трудових та соціальних гарантіях між Мінвуглепромом і галузевими профспілками вугільної промисловості від 12 лютого 1992 року (з наступними змінами і доповненнями); Постанову Кабінету Міністрів України "Про заходи щодо виконання постанови Верховної Ради України від 29 квітня 1992 року "Про підвищення соціальних гарантій для населення" від 26 травня 1992 року № 276 (з наступними змінами і доповненнями) тощо.

Ускладнення, що виникають під час застосування терміна "втрачений заробіток", пов'язані не з правовим змістом, а зі змінами у соціально-економічних підходах з боку органів виконавчої влади до запровадження приписів статті 11 Закону. Що ж до застосування норм цієї статті судами України, то рішення останніх "як на користь працівників, так і на користь підприємств і організацій" обумовлені не розбіжністю у тлумаченні поняття "втрачений заробіток", а неоднозначністю фактичних обставин справ, що розглядаються, у кожному конкретному випадку.

Сформульовані у конституційному зверненні питання свідчать про наявність правових проблем, що виникають з приводу застосування статті 11 Закону взагалі та обчислення сум втраченого заробітку у випадках відшкодування працівникові шкоди, заподіяної йому каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, пов'язаним з виконанням ним трудових обов'язків зокрема. Але такі питання вирішуються не шляхом з'ясування чи роз'яснення, офіційної інтерпретації поняття "втрачений заробіток", а через заповнення прогалин і усунення суперечностей в інших нормативно-правових актах, переважно підзаконного характеру, що виходить за межі компетенції Конституційного Суду України.

До повноважень Конституційного Суду України не належать і питання щодо законності актів органів державної влади, а також інші питання, віднесені до компетенції судів загальної юрисдикції (стаття 14 Закону України "Про Конституційний Суд України").

Враховуючи викладене та керуючись статтями 45, 93 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Міністерства палива та енергетики України про офіційне тлумачення терміна "втрачений заробіток", застосованого у статті 11 Закону України "Про охорону праці", на підставі пункту 3 статті 45 Закону України "Про Конституційний Суд України" — непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні.

1 березня 2001 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням 45 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення частини другої статті 78 Конституції України, абзацу другого частини третьої статті 3 Закону України "Про статус народного депутата України", частини першої статті 1 та частини першої статті 9 Закону України "Про державну службу" (суддя-доповідач Козюбра М.І.).

Суб'єкт права на конституційне подання — народні депутати України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення частини другої статті 78 Конституції України, абзацу другого частини третьої статті 3 Закону України "Про статус народного депутата України", частини першої статті 1 та частини першої статті 9 Закону України "Про державну службу".

На думку народних депутатів України, необхідність офіційного тлумачення норм Конституції України і чинного законодавства щодо праворозуміння несумісності депутатського мандата і перебування на державній службі, зокрема на посадах, пов'язаних із здійсненням переважно політичних функцій, обумовлена змінами, що відбулися у правовій системі України після прийняття чинної Конституції України.

Як вважає суб'єкт права на конституційне подання, нові конституційні положення перш за все стосуються народних депутатів — членів Кабінету Міністрів України, керівників центральних органів виконавчої влади.

Згідно з частиною першою статті 93 Закону України "Про Конституційний Суд України" підставою для конституційного подання щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є практична необхідність у з'ясуванні або роз'ясненні, офіційній інтерпретації положень Конституції України та законів України.

У матеріалах конституційного подання така підстава відсутня. Натомість суб'єкт права на конституційне подання викладає своє розуміння змісту положень частини другої статті 78 Конституції України, абзацу другого частини третьої статті 3 Закону України "Про статус народного депутата України", частини першої статті 1 та частини першої статті 9 Закону України "Про державну службу", зазначаючи, що члени Кабінету Міністрів України та керівники центральних органів виконавчої влади мають окремий, відмінний від статусу державного службовця, "політичний статус", і тому зазначені особи можуть поєднувати свою діяльність із здійсненням депутатських повноважень. При цьому положення інших статей Конституції України до уваги не беруться.

Організація, повноваження і порядок діяльності Кабінету Міністрів України, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади визначаються Конституцією і законами України (частина друга статті 120 Конституції України).

Відповідно до частини першої статті 9 Закону України "Про державну службу" правовий статус членів Кабінету Міністрів України регулюється спеціальними законами України, прийняття яких є прерогативою законодавчого органу, а не Конституційного Суду України.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 45, 50, 93 Закону України "Про Конституційний Суд України" та § 51 Регламенту Конституційного Суду України, Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 45 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення частини другої статті 78 Конституції України, абзацу другого частини третьої статті 3 Закону України "Про статус народного депутата України", частини першої статті 1 та частини першої статті 9 Закону України "Про державну службу" на підставі пункту 2 статті 45 Закону України "Про Конституційний Суд України" — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України та Законом України "Про Конституційний Суд України"

1 березня 2001 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням 87 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України "Про відсторонення від ведення пленарних засідань 20-21 січня 2000 року Голови Верховної Ради України Ткаченка О.М. та Першого заступника Голови Верховної Ради України Мартинюка А.І." від 21 січня 2000 року № 1396-XIV (суддя-доповідач Козюбра М.І.).

Народні депутати України у поданні до Конституційного Суду України повторно порушують питання про невідповідність Конституції України Постанови Верховної Ради України "Про відсторонення від ведення пленарних засідань 20-21 січня 2000 року Голови Верховної Ради України Ткаченка О.М. та Першого заступника Голови Верховної Ради України Мартинюка А.І." від 21 січня 2000 року № 1396-XIV (далі — Постанова), яке вже було предметом розгляду Конституційним Судом України за конституційним поданням 74 народних депутатів України.

Необхідність нового розгляду Конституційним Судом України цього питання суб'єкт права на конституційне подання пояснює нововиявленими обставинами, які нібито мали місце у процесі провадження у справі за конституційним поданням народних депутатів України від 25 січня 2000 року щодо "визнання неконституційними актів, прийнятих на засіданні частиною народних депутатів України у приміщенні "Українського дому" 21 січня та 1 лютого 2000 року", а саме — внесенням 18 травня 2000 року зазначеної Постанови до Конституційного Суду України Постійним представником Верховної Ради України в Конституційному Суді України Селівановим А.О.

У конституційному поданні народні депутати України фактично повторюють аргументи, які наводились під час розгляду названої справи, зокрема, що: проект Постанови суперечить раніше прийнятим Верховною Радою України рішенням щодо календарного плану, порядку денного четвертої сесії Верховної Ради України XIV скликання та уточненого розкладу засідань Верховної Ради України на січень 2000 року; проект Постанови не був попередньо зареєстрований і не роздавався народним депутатам України; в аркушах з підписами депутатів не була зазначена повна

офіційна назва оспорюваної Постанови та дата голосування; деякі підписи депутатів, які не були зареєстровані у Верховній Раді України 20 січня 2000 року протягом усього сесійного часу, були сфальсифіковані за допомогою комп'ютерної та розмножувальної техніки кольорового друку; в текстах стенограм засідань Верховної Ради України 20 січня 2000 року відсутнє формальне відображення процесу обговорення та прийняття Верховною Радою України Постанови; аркуші з підписами народних депутатів мають різні назви і не відповідають назві Постанови; у Постанові не зазначено назви органу чи організації, від ведення пленарних засідань якого (якої) відсторонюються Голова Верховної Ради України Ткаченко О.М. та Перший заступник Голови Верховної Ради України Мартинюк А.І.

На думку авторів подання, такі дії спричинили порушення вимог статті 1, частини другої статті 3, статей 5, 6, 8, частини першої статті 15, статті 19, частини другої статті 22, частини першої статті 24, частини другої статті 36, частини першої статті 38, частини першої статті 43, частини першої статті 57, частини другої статті 58, статті 61, частини першої статті 64, статті 75, частин першої та четвертої статті 76, частини першої статті 78, частини першої статті 82, частини другої та третьої статті 84, частини першої статті 85 (пункту 15), частини другої статті 88 (пунктів 1, 2, 3), частини другої статті 89, статті 91, частини першої статті 92 (пункту 22) Конституції України та ряду норм Регламенту Верховної Ради України.

13 липня 2000 року Конституційний Суд України прийняв Ухвалу про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 74 народних депутатів України щодо визнання Постанови Верховної Ради України "Про відсторонення від ведення пленарних засідань 20-21 січня 2000 року Голови Верховної Ради України Ткаченка О.М. та Першого заступника Голови Верховної Ради України Мартинюка А.І." від 21 січня 2000 року такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною), на підставі пункту 3 статті 45 Закону України "Про Конституційний Суд України" за непідвідомчістю Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні. В Ухвалі зазначалось, що з'ясувати наявність правопорушень з боку народних депутатів України і давати їм оцінку мають право лише правоохоронні органи та суди загальної юрисдикції.

Із змісту конституційного подання 87 народних депутатів України про визнання неконституційною зазначеної Постанови та доданих до нього матеріалів випливає, що нововиявлених обставин не встановлено. Наведені в конституційному поданні обставини вже розглядалися у процесі провадження у справі за конституційним поданням 74 народних депутатів України про визнання Постанови Верховної Ради України "Про відсторонення від ведення пленарних засідань 20-21 січня 2000 року Голови Верховної Ради України Ткаченка О.М. та Першого заступника Голови Верховної Ради України Мартинюка А.І." від 21 січня 2000 року такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною).

На основі викладеного та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтею 39, пунктом 3 статті 45, статтею 50 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 87 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України "Про відсторонення від ведення пленарних засідань 20-21 січня 2000 року Голови Верховної Ради України Ткаченка О.М. та Першого заступника Голови Верховної

Ради України Мартинюка А.І." на підставі пункту 3 статті 45 Закону України "Про Конституційний Суд України" — невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні.

6 березня 2001 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням товариства з обмеженою відповідальністю "Іріола Фрахт" щодо офіційного тлумачення частини першої статті 30 Земельного кодексу України та частини першої статті 15 Закону України "Про плату за землю" (суддя-доповідач Костицький М.В.).

Необхідність в офіційному тлумаченні зазначених положень суб'єкт права на конституційне звернення обґрунтовує тим, що "при розгляді колізійної земельно-правової норми (за наявності двох попередніх рішень арбітражних судів на користь платника земельного податку) вирішальним чинником та законним підґрунтям для прийняття рішення Вищого арбітражного суду на користь податкових органів став прецедент, а не норма права".

Дослідження матеріалів конституційного звернення свідчить, що ТОВ "Іріола Фрахт", яке дислокується в м.Дніпропетровську, 19 січня 1999 року придбало у власність нерухоме майно підприємства АТП-0462, що ліквідовувалося. 8 вересня 1999 року заступником начальника державної податкової інспекції у Жовтневому районі м.Дніпропетровська Коротинською Н.А. на підставі акта доперевірки товариства № 3321 від 12 серпня 1999 року було прийнято рішення про застосування до нього фінансових санкцій та пені за несплачений земельний податок за період фактичного користування земельною ділянкою.

Вважаючи, що цим самим були порушені його права та законні інтереси, ТОВ "Іріола Фрахт" звернулося до арбітражного суду Дніпропетровської області з позовом про визнання цього рішення недійсним. При цьому позивач зазначав, що відповідно до статті 15 Закону землекористувачі сплачують земельний податок з дня виникнення права користування земельною ділянкою, а згідно зі статтею 22 Кодексу право користування земельною ділянкою виникає після встановлення землевпорядними організаціями меж земельної ділянки в натурі (на місцевості) і одержання документа, що посвідчує це право.

Арбітражний суд Дніпропетровської області, розглянувши позовні матеріали, визнав рішення державної податкової інспекції у Жовтневому районі м.Дніпропетровська від 8 вересня 1999 року щодо застосування фінансових санкцій за порушення законодавства про оподаткування до ТОВ "Іріола Фрахт" недійсним.

Не погодившись із зазначеним рішенням, державна податкова інспекція у Жовтневому районі м.Дніпропетровська звернулася із заявою про його перевірку в порядку нагляду до голови арбітражного суду Дніпропетровської області, який своєю постановою від 10 березня 2000 року залишив рішення арбітражного суду області без змін. Державна податкова інспекція не погодилася також і з постановою голови арбітражного суду Дніпропетровської області і звернулася із заявою про її перевірку до Вищого арбітражного суду України.

Судова колегія по перегляду рішень, ухвал, постанов Вищого арбітражного суду України констатувала, що на підставі узагальнення судової практики Вищим арбітражним судом України надіслано на місце лист № 01-8/48 від 7 лютого 2000 року "Про деякі питання практики вирішення спорів за участю податкових органів", у третьому пункті якого зазначено:

"Відповідно до частини третьої статті 30 Земельного кодексу України при передачі підприємствами, установами і організаціями будівель та споруд іншим підприєм-

ствам, установам і організаціям разом з цими об'єктами до них переходить право користування земельною ділянкою, на якій знаходяться зазначені будівлі та споруди.

Законом України "Про плату за землю" передбачено, що використання землі в Україні є платним.

Відповідно до статті 14 Закону України "Про плату за землю" та статті 15 Закону України "Про внесення змін і доповнень до Закону України "Про плату за землю" від 19 вересня 1996 року № 378/96-ВР власники землі та землекористувачі сплачують земельний податок з дня виникнення права власності або користування земельною ділянкою.

Відсутність оформленого документа, що посвідчує права на земельну ділянку, не звільняє позивача від сплати земельного податку, оскільки право користування земельною ділянкою виникає відповідно до статті 30 Земельного кодексу України".

Судова колегія по перегляду рішень, ухвал, постанов Вищого арбітражного суду України дійшла висновку, що "неоформлення позивачем права користування земельною ділянкою при фактичному користуванні не звільняє ТОВ "Іріюла Фрахт" від сплати земельного податку", і скасувала прийняті з цього питання рішення.

Підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України, згідно зі статтею 94 Закону України "Про Конституційний Суд України", є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод.

У матеріалах конституційного звернення такі дані відсутні. Фактично суб'єкт права на конституційне звернення оспорує законність рішення Вищого арбітражного суду України. А згідно зі статтею 14 Закону України "Про Конституційний Суд України" питання щодо законності актів органів державної влади не належать до повноважень Конституційного Суду України. Перевірка правильності застосування судами норм закону відповідно до обставин справи є компетенцією судів загальної юрисдикції. Таким чином, конституційне звернення не відповідає вимогам, передбаченим Конституцією України та Законом України "Про Конституційний Суд України".

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, пунктом 4 статті 13, статтями 14, 42, 45, 49, 94 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження за конституційним зверненням товариства з обмеженою відповідальністю "Іріюла Фрахт" щодо офіційного тлумачення частини першої статті 30 Земельного кодексу України та частини першої статті 15 Закону України "Про плату за землю" на підставі пункту 2 статті 45 Закону України "Про Конституційний Суд України" — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України та Законом України "Про Конституційний Суд України".

15 березня 2001 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням комерційного банку "Приватбанк" (м.Дніпропетровськ) щодо офіційного тлумачення положення абзацу другого пункту 2 статті 24 Закону України "Про підприємства в Україні" від 27 березня 1991 року № 887-ХІІ з наступними змінами (суддя-доповідач Тихий В.П.).

Суб'єкт права на конституційне звернення — комерційний банк "Приватбанк" — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням щодо офіційного тлумачення положення абзацу другого пункту 2 статті 24 Закону України "Про підприємства в Україні", яке передбачає, що державним підприємствам забороняється виступати гарантами при наданні суб'єктам підприємницької діяльності банківських кредитів. Як зазначається в конституційному зверненні, необхідність в офіційному тлумаченні зумовлена "неоднозначним розумінням і застосуванням вказаного положення названого Закону, в тому числі судовими органами". При цьому суб'єкт права на конституційне звернення посилається на рішення арбітражного суду Запорізької області від 13 березня 2000 року у справі № 4/1/6д за позовом казенного електромашинобудівного заводу "Іскра" (м.Запоріжжя) до комерційного банку "Приватбанк" (м.Дніпропетровськ) та приватного підприємства "Доля" (м.Запоріжжя) про визнання недійсними договорів застави та поруки від 11 червня 1998 року, яким зазначені договори визнано недійсними.

Суб'єкт права на конституційне звернення зазначає, що формується судова практика, яка частково дістала своє підтвердження в листі Вищого арбітражного суду України від 14 березня 2000 року № 0108/109, згідно з якою поняттям "гарант" охоплюється, крім власне гаранта, також поручитель та заставодавець.

Ця позиція арбітражних судів, на думку суб'єкта права на конституційне звернення, призводить до порушення прав банку на забезпечення виконання своїх функцій щодо кредитування суб'єктів підприємницької діяльності згідно із Законом України "Про банки і банківську діяльність" від 20 березня 1991 року № 872-ХІІ.

Колегія суддів Конституційного Суду України з конституційних подань та звернень своєю ухвалою відмовила у відкритті конституційного провадження у справі на підставі пункту 2 статті 45 Закону України "Про Конституційний Суд України".

Відповідно до статті 94 Закону України "Про Конституційний Суд України" підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод.

Згідно з вимогами статті 42 Закону України "Про Конституційний Суд України" у конституційному зверненні повинно міститися обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України або законів України.

Однак комерційний банк "Приватбанк" фактів неоднозначного застосування судами України, іншими органами державної влади положення абзацу другого пункту 2 статті 24 Закону України "Про підприємства в Україні" не навів, не аргументовано також і твердження про те, що застосування цього положення може призвести або

призвело до порушення конституційних прав і свобод суб'єкта права на конституційне звернення. Матеріали справи свідчать про однозначне застосування арбітражними судами України цієї норми Закону. Нема розбіжностей у розумінні та застосуванні зазначеної норми і між рішенням арбітражного суду Запорізької області від 13 березня 2000 року у справі № 4/1/6д за позовом казенного електромашинобудівного заводу "Іскра" (м.Запоріжжя) до комерційного банку "Приватбанк" (м.Дніпропетровськ) та приватного підприємства "Доля" (м.Запоріжжя) про визнання недійсними договорів застави і поруки від 11 червня 1998 року та загальнодержавною практикою арбітражних судів України у цій категорії справ.

Наведене свідчить, що підстави для конституційного звернення, передбачені статтею 94 Закону України "Про Конституційний Суд України", відсутні.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 13, 42, 45, 50, 94 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням комерційного банку "Приватбанк" щодо офіційного тлумачення положення абзацу другого пункту 2 статті 24 Закону України "Про підприємства в Україні" на підставі пункту 2 статті 45 Закону України "Про Конституційний Суд України" — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України "Про Конституційний Суд України".

□ □ □

4 квітня 2001 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційними зверненнями громадянина Недюхи Ігоря Михайловича щодо офіційного тлумачення окремих положень Закону України "Про затвердження прожиткового мінімуму на 2000 рік" від 5 жовтня 2000 року № 2025-III в частині поширення дії цього Закону на пенсіонерів та інвалідів України (конституційне звернення від 7 грудня 2000 року) (суддя-доповідач Вознюк В.Д.).

В іншому зверненні (від 2 листопада 2000 року) він порушує питання щодо відповідності Конституції України "Постанови Верховної Ради України від 5 жовтня 2000 року про введення диференційованих розмірів прожиткового мінімуму для різних груп населення України".

Своє клопотання громадянин Недюха І.М. обґрунтовує тим, що згідно із зазначеним Законом (стаття 1) прожитковий мінімум для громадян України встановлено у розмірі 270,1 гривні. Проте, як стверджує він, названа постанова Верховної Ради України передбачає для пенсіонерів та інвалідів України нижчий прожитковий мінімум — 216,56 гривні, що суперечить положенням статей 21, 24, 46 Конституції України.

Згідно зі статтею 94 Закону України "Про Конституційний Суд України" підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування їх положень судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод. У матеріалах справи такі факти відсутні, що не відповідає вимогам статті 42 Закону України "Про Конституційний Суд України". У конституційних зверненнях не зазначено також, які конституційні права і свободи суб'єкта права на конституційне звернення порушено.

Посилання громадянина Недюхи І.М. на постанову Верховної Ради України, якою начебто передбачено прожитковий мінімум для пенсіонерів та інвалідів в розмірі 216,56 гривні, є безпідставним, оскільки така постанова Верховною Радою України не приймалася. Це підтверджують дані про законодавчі акти Верховної Ради України, прийняті в 2000 році, а прожитковий мінімум у розмірі 216,56 гривні відповідно до Закону України "Про затвердження прожиткового мінімуму на 2000 рік" встановлено для осіб, які втратили працездатність.

Відповідно до статті 150 Конституції України суб'єктом права на конституційне звернення щодо відповідності Конституції України (конституційності) законів та інших правових актів України є Президент України, не менш як сорок п'ять народних депутатів України, Верховний Суд України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Верховна Рада Автономної Республіки Крим. Фізичні особи таким правом не наділені. Отже, це також є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі.

Виходячи з викладеного та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 42, 45, 50, 94 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України відмовив у відкритті конституційного провадження у справі за конституційними зверненнями громадянина Недюхи Ігоря Михайловича щодо офіційного тлумачення Закону України "Про затвердження прожиткового мінімуму на 2000 рік" на підставі пунктів 1, 2 статті 45 Закону України "Про Конституційний Суд України" — відсутність встановленого Конституцією України, Законом України "Про Конституційний Суд України" права на конституційне подання; невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України та Законом України "Про Конституційний Суд України".

4 квітня 2001 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Ковриги Сергія Володимировича щодо офіційного тлумачення статей 8, 55, 62, 124 Конституції України та статей 120, 212, 213, 214, 236, 327 Кримінально-процесуального кодексу України (суддя-доповідач Вознюк В.Д.).

Приводом для конституційного звернення стало, на думку Ковриги С.В., необгрунтоване продовження прокурором строку розслідування його справи органами попереднього слідства. Це, як вважає автор звернення, порушило його права на заняття підприємницькою діяльністю, свободу пересування та погіршило життєвий рівень.

Як вбачається з матеріалів справи, старший слідчий податкової міліції державної податкової інспекції Ленінського району м.Одеси 6 травня 1999 року виніс мотивовану постанову про притягнення Ковриги С.В. — засновника і директора ПП "Монте-Гранада" — до відповідальності за частиною першою статті 148² Кримінального кодексу України: умисне ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів.

З матеріалів справи також впливає, що попереднє слідство стосовно Ковриги С.В. було продовжено прокурором Одеської області до шести місяців. Цей строк минув, і питання щодо закінчення попереднього слідства не було вирішено.

Громадянин Коврига С.В. неодноразово звертався зі скаргами на дії прокурора Одеської області і бездіяльність начальника слідчого відділу податкової міліції дер-

жавної податкової адміністрації в Одеській області до судів загальної юрисдикції і просив зобов'язати прокурора Одеської області скасувати постанову про продовження попереднього слідства щодо його справи, а також зобов'язати начальника слідчого відділу управління податкової міліції державної податкової адміністрації в Одеській області закінчити попереднє слідство і скасувати постанову про арешт майна ПП "Монте-Гранада".

Рішенням Приморського районного суду м.Одеси від 28 лютого 2000 року Ковризи С.В. було відмовлено у задоволенні його скарги. Судова колегія в цивільних справах Одеського обласного суду ухвалою від 11 квітня 2000 року скасувала рішення Приморського районного суду та закрила провадження в справі у зв'язку з непідвідомчістю.

Коврига С.В. не погодився з рішенням суду і звернувся в порядку нагляду до заступника голови Одеського обласного суду та до голови колегії в цивільних справах Верховного Суду України, наполягаючи на опротестуванні рішення Приморського районного суду та ухвали колегії в цивільних справах Одеського обласного суду. Йому було відмовлено з огляду на обґрунтованість зазначених актів.

Відповідно до статті 94 Закону України "Про Конституційний Суд України" підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод.

Однак у матеріалах справи не наведено фактів неоднозначного застосування судами України та іншими органами державної влади перелічених автором звернення положень статей Конституції України та Кримінально-процесуального кодексу України. Під час вирішення справи суди виходили з того, що скарги на дії посадових осіб органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури слід оскаржувати в порядку, передбаченому Кримінально-процесуальним кодексом України, оскільки згідно зі статтею 248³ Цивільного процесуального кодексу України судам не підвідомчі скарги на акти і дії службових осіб органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури, суду, якщо законодавством встановлено інший порядок оскарження.

Стосовно клопотання суб'єкта права на конституційне звернення про офіційне тлумачення положень статей 55, 124 Конституції України, то Конституційний Суд України у Рішенні від 25 грудня 1997 року № 9-зп дав офіційне тлумачення частини першої статті 55 та частини другої статті 124 Конституції України, а в Рішенні від 25 листопада 1997 року № 6-зп — частини другої статті 55 Конституції України. Отже, зазначені положення Конституції України офіційного тлумачення не потребують.

Зважаючи на це, Конституційний Суд України дійшов висновку, що підстав для відкриття конституційного провадження щодо офіційного тлумачення положень зазначених статей Конституції України і Кримінально-процесуального кодексу України немає.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 45, 50, 94 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України відмовив у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Ковриги Сергія Володимировича щодо офіційного тлумачення статей 8, 55, 62, 124 Конституції України та статей 120, 212, 213, 214, 236, 327 Кримінально-процесуального кодексу України на підставі пункту 2 статті 45 Зако-

ну України "Про Конституційний Суд України" — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України та Законом України "Про Конституційний Суд України".

15 травня 2001 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням 61 народного депутата України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 62 Закону України "Про Державний бюджет України на 2000 рік" від 17 лютого 2000 року № 1458-III (суддя-доповідач Тимченко І.А.).

Народні депутати України звернулися до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення — роз'яснення в контексті того, чи поширюється на педагогічних працівників сільської місцевості і селищ міського типу та на пенсіонерів з їх числа дія такого положення частини першої статті 62 Закону України "Про Державний бюджет України на 2000 рік": "Зупинити на 2000 рік дію положень законодавчих актів України у частині надання пільг і компенсацій, які фінансуються з бюджетів усіх рівнів, на: звільнення або зменшення оплати за житло, комунальні послуги, електроенергію, газ, паливо особам, яким надані зазначені пільги...".

Автори конституційного подання вважають, що поширення дії положення частини першої статті 62 Закону на педагогічних працівників сільської місцевості є не тільки необґрунтованим, але й порушує Конституцію України.

На підтвердження своєї позиції народні депутати України посилаються на частину четверту (у конституційному поданні — пункт 4 частини першої) статті 57 Закону України "Про освіту", за яким педагогічним працівникам, які працюють у сільській місцевості і селищах міського типу, а також пенсіонерам, які раніше працювали педагогічними працівниками в цих населених пунктах і проживають в них, держава, відповідно до чинного законодавства, забезпечує безплатне користування житлом з опаленням і освітленням у межах встановлених норм.

На їхню думку, в цій нормі Закону України "Про освіту" йдеться не про пільги і компенсації, а про той мінімум, який держава у законодавчому порядку гарантувала працюючим у сільській місцевості освітянам ще Постановою Ради Народних Комісарів Української РСР від 8 жовтня 1940 року № 1339 з метою залучення до роботи у сільській місцевості дипломованих фахівців. А згідно з частиною третьою статті 22 Конституції України при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів звання змісту та обсягу існуючих прав і свобод не допускається.

Порушене у конституційному поданні клопотання дати офіційне роз'яснення, чи поширюється дія відповідного положення частини першої статті 62 Закону України "Про Державний бюджет України на 2000 рік" на педагогічних працівників сільської місцевості не підлягає розгляду Конституційним Судом України, оскільки в цій же статті зроблено відповідні застереження щодо того, на кого не поширюється дія даної статті Закону, а тому немає практичної необхідності у роз'ясненні, в офіційній інтерпретації положень частини першої статті 62 названого Закону.

Автори конституційного подання вбачають певну неузгодженість між статтею 57 Закону України "Про освіту" та частиною другою статті 62 Закону України "Про Державний бюджет України на 2000 рік". Проте, якби така неузгодженість і була, до повноважень Конституційного Суду України не належить розгляд питань щодо неузгод-

женості законів України між собою чи з іншими нормативно-правовими актами. Однак слід зазначити, що суб'єкт права на конституційне подання, посилаючись на невідповідність названих положень частини першої статті 62 Закону України "Про Державний бюджет України на 2000 рік" Конституції України, не порушує питання про неконституційність цієї частини статті Закону.

Водночас, вважаючи ці положення Закону неконституційними, суб'єкт права на конституційне подання порушує клопотання дати їх офіційне тлумачення. Проте офіційному тлумаченню підлягають лише ті закони (їх окремі положення), які відповідають Конституції України.

Таким чином, конституційне подання не відповідає Конституції України та Закону України "Про Конституційний Суд України".

Виходячи з наведеного та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 45, 50, 93 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 61 народного депутата України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 62 Закону України "Про Державний бюджет України на 2000 рік" на підставі пункту 2 статті 45 Закону України "Про Конституційний Суд України" — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України і Законом України "Про Конституційний Суд України".

15 травня 2001 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим "Про бюджет Автономної Республіки Крим на 2000 рік" від 21 липня 1999 року № 616-2/99 (з наступними змінами) в частині зарахування в 2000 році до бюджету Автономної Республіки Крим сум податку на додану вартість, ввізного мита, акцизного збору із ввезених на територію України товарів, що збираються в Автономній Республіці Крим (суддя-доповідач Євграфов П.Б.).

Суб'єкт права на конституційне подання — Президент України — 9 грудня 2000 року звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням вирішити питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим "Про бюджет Автономної Республіки Крим на 2000 рік" від 21 липня 1999 року № 616-2/99 (із змінами, внесеними постановами Верховної Ради Автономної Республіки Крим від 24 травня 2000 року № 1149-2/2000, від 21 червня 2000 року № 1231-2/2000, від 19 липня 2000 року № 1282-2/2000) в частині зарахування в 2000 році до бюджету Автономної Республіки Крим сум податку на додану вартість, ввізного мита, акцизного збору із ввезених на територію України товарів, що збираються в Автономній Республіці Крим.

У конституційному поданні, зокрема, йдеться про те, що зазначеними постановами Верховної Ради Автономної Республіки Крим серед джерел доходів бюджету Автономної Республіки Крим визначено суми податку на додану вартість, ввізного мита, акцизного збору із ввезених на територію України товарів, що збираються в Автономній Республіці Крим. Це, на думку суб'єкта права на конституційне подання, є порушенням положень статті 8, пункту 1 частини другої статті 92, статті 134, частини другої статті 135, пункту 4 частини першої статті 138 Конституції України. Крім то-

го, постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим, прийняті з питань бюджету Автономної Республіки Крим на 2000 рік, у зазначеній частині не відповідають законам України "Про систему оподаткування" (стаття 14), "Про бюджетну систему України" (статті 10, 16), "Про Єдиний митний тариф" (стаття 17), "Про податок на додану вартість" (стаття 7), "Про Державний бюджет України на 2000 рік" (статті 5, 41).

Відповідно до положень частини другої статті 137 Конституції України Президент України Указом від 8 грудня 2000 року № 1321/2000 зупинив дію Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим "Про бюджет Автономної Республіки Крим на 2000 рік" (із змінами, внесеними постановами Верховної Ради Автономної Республіки Крим від 24 травня 2000 року № 1149-2/2000, від 21 червня 2000 року № 1231-2/2000, від 19 липня 2000 року № 1282-2/2000) в частині зарахування в 2000 році до бюджету Автономної Республіки Крим сум податку на додану вартість, ввізного мита, акцизного збору із ввезених на територію України товарів, що збираються в Автономній Республіці Крим, з мотивів невідповідності зазначених постанов Верховної Ради Автономної Республіки Крим Конституції та законам України.

Колегія суддів Конституційного Суду України з конституційних подань та звернень Ухвалою від 4 квітня 2001 року відмовила у відкритті конституційного провадження у справі у зв'язку із прийняттям та введенням в дію з 1 січня 2001 року Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим "Про бюджет Автономної Республіки Крим на 2001 рік", якою було приведено у відповідність до Конституції України та чинних законів України оспорювані в конституційному поданні Президента України положення постанов Верховної Ради Автономної Республіки Крим з питань бюджету Автономної Республіки Крим на 2000 рік.

Верховна Рада Автономної Республіки Крим 21 лютого 2001 року прийняла Постанову "Про бюджет Автономної Республіки Крим на 2001 рік" за № 1683-2/01, яку було введено в дію з 1 січня 2001 року (Кримські вісті, 2001 р., 6 березня, № 43). Зазначена Постанова Верховної Ради Автономної Республіки Крим не передбачає надходження до бюджету Автономної Республіки Крим коштів з податку на додану вартість, ввізного мита та акцизного збору із ввезених на територію України товарів, що збираються в Автономній Республіці Крим. Це відповідає положенням пункту 1 статті 3 Закону України "Про Державний бюджет України на 2001 рік" від 7 грудня 2000 року № 2120-III (Офіційний вісник України, 2000, № 52, ст. 2243), згідно з якими у повному обсязі до доходів загального фонду Державного бюджету України на 2001 рік, зокрема, належать податок на додану вартість, акцизний збір із ввезених на територію України товарів, ввізне мито.

Таким чином, з прийняттям Постанови "Про бюджет Автономної Республіки Крим на 2001 рік", якою було затверджено бюджет Автономної Республіки Крим на 2001 рік, Верховна Рада Автономної Республіки Крим на виконання Указу Президента України від 8 грудня 2000 року № 1321/2000 привела у відповідність до вимог Конституції України та чинних законів України положення Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим "Про бюджет Автономної Республіки Крим на 2000 рік" від 21 липня 1999 року (із змінами, внесеними постановами Верховної Ради Автономної Республіки Крим), що оспоруються в конституційному поданні Президента України.

З прийняттям Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим "Про бюджет Автономної Республіки Крим на 2001 рік" відпали підстави для відкриття конституційного провадження у справі за поданням Президента України щодо відповіднос-

ті Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим "Про бюджет Автономної Республіки Крим на 2000 рік" у частині зарахування в 2000 році до бюджету Автономної Республіки Крим сум податку на додану вартість, ввізного мита, акцизного збору із ввезених на територію України товарів, що збираються в Автономній Республіці Крим.

Згідно з положеннями пункту 1 частини першої статті 150 Конституції України до повноважень Конституційного Суду України належить вирішення питань, зокрема, про відповідність Конституції України (конституційність) чинних правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим чи їх окремих положень.

Виходячи з викладеного та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 39, 45, 50 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим "Про бюджет Автономної Республіки Крим на 2000 рік" від 21 липня 1999 року № 616-2/99 (із змінами, внесеними постановами Верховної Ради Автономної Республіки Крим від 24 травня 2000 року № 1149-2/2000, від 21 червня 2000 року № 1231-2/2000, від 19 липня 2000 року № 1282-2/2000) в частині зарахування в 2000 році до бюджету Автономної Республіки Крим сум податку на додану вартість, ввізного мита, акцизного збору із ввезених на територію України товарів, що збираються в Автономній Республіці Крим, у зв'язку з приведенням зазначених положень постанов Верховної Ради Автономної Республіки Крим з питань бюджету Автономної Республіки Крим на 2000 рік у відповідність до вимог Конституції України та чинних законів України (Постанова Верховної Ради Автономної Республіки Крим "Про бюджет Автономної Республіки Крим на 2001 рік" від 21 лютого 2001 року № 1683-2/01).

15 травня 2001 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за зверненням громадянина Гордюшова Павла Терентійовича щодо офіційного тлумачення положень статті 50¹ Закону України "Про прокуратуру" зокрема, чи передбачає вона здійснення перерахунку пенсії колишнім працівникам органів прокуратури у зв'язку з підвищенням заробітної плати працівникам органів прокуратури (суддя-доповідач Вознюк В.Д.).

Суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що частина друга статті 50¹ Закону України "Про прокуратуру" містить положення, згідно з яким "обчислення пенсії провадиться за документами, додатково поданими пенсіонером, виходячи з розміру заробітної плати за станом на час звернення за перерахунком за відповідною посадою, з якої особа вийшла на пенсію". Необхідність в офіційному тлумаченні автор звернення обґрунтовує тим, що мало місце неоднозначне застосування зазначеної норми судами загальної юрисдикції України в частині перерахунку пенсій, що порушило його право на отримання пенсії.

Як вбачається з матеріалів справи, Гордюшов П.Т. у 1996 році вийшов на пенсію з посади старшого помічника прокурора Чернівецької області з питань систематизації законодавства та зв'язків із засобами масової інформації. Вважаючи, що на підставі статті 50¹ Закону України "Про прокуратуру" та Указу Президента України "Про розміри надбавок до посадових окладів працівників органів прокуратури за класні чини"

від 16 квітня 1999 року його пенсія має перераховуватись, він звернувся із заявою з цього питання до Ленінського районного відділу соціального захисту населення міста Чернівці. Однак заяву було залишено без задоволення. Не погодившись із цим рішенням, Гордюшов П.Т. звернувся до суду з позовом до Ленінського районного відділу соціального захисту населення міста Чернівці і Міністерства праці та соціальної політики України про визнання права на обчислення його пенсії з урахуванням нових розмірів надбавок до посадових окладів за класний чин і підвищення посадових окладів працівників прокуратури та про здійснення перерахунку призначеної йому пенсії. У задоволенні позову Гордюшову П.Т. було відмовлено. Судова колегія в цивільних справах Чернівецького обласного суду залишила його касаційну скаргу без задоволення. Перевіривши в порядку нагляду рішення зазначених органів, заступник голови Чернівецького обласного суду та Голова Верховного Суду України не знайшли підстав для їх опротестування.

Положення щодо обчислення пенсії, яке наводить Гордюшов П.Т. у своєму конституційному зверненні, не є складовою статті 50¹ Закону України "Про прокуратуру", а міститься в абзаці другому пункту 2 Постанови Верховної Ради України "Про введення в дію Закону України "Про внесення змін і доповнень до Закону України "Про прокуратуру" від 26 листопада 1993 року. Частина друга статті 50¹ Закону України "Про прокуратуру" починається словами: "Пенсії за вислугу років призначаються...", і містить пункти "а", "б", "в", у яких перераховуються окремі категорії працівників органів прокуратури та встановлюється порядок призначення їм пенсії.

Відповідно до абзацу першого пункту 2 Постанови Верховної Ради України "Про введення в дію Закону України "Про внесення змін і доповнень до Закону України "Про прокуратуру" положення статті 50¹ Закону України "Про прокуратуру" поширюються на пенсіонерів з числа працівників прокуратури, які до 1 січня 1994 року вийшли на пенсію за віком або по інвалідності безпосередньо з прокурорсько-слідчих посад, за умови наявності у них вислуги років.

Фактично Гордюшов П.Т. звертається з приводу офіційного тлумачення положення абзацу другого пункту 2 Постанови Верховної Ради України "Про введення в дію Закону України "Про внесення змін і доповнень до Закону України "Про прокуратуру", яка передбачає обчислення пенсій тільки тим працівникам прокуратури, які вийшли на пенсію до 1 січня 1994 року.

Згідно зі статтями 147, 150 Конституції України, пунктом 4 статті 13 Закону України "Про Конституційний Суд України" Конституційний Суд України дає офіційне тлумачення тільки Конституції України та законів України. Цей перелік є вичерпним. Постанова Верховної Ради України "Про введення в дію Закону України "Про внесення змін і доповнень до Закону України "Про прокуратуру" не належить до законів України, тому офіційне тлумачення цього правового акта Верховної Ради України до повноважень Конституційного Суду України не віднесено.

Отже, конституційне провадження у справі з цього питання не може бути відкрите за невідомістю Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 45, 50, 94 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України відмовив у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Гордюшова Павла Терентійовича щодо офіційного тлума-

чення положень статті 50¹ Закону України "Про прокуратуру" в редакції від 26 листопада 1993 року на підставі пункту 3 статті 45 Закону України "Про Конституційний Суд України" — непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

16 травня 2001 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням Хмельницького обласного радіотелевізійного передавального центру щодо офіційного тлумачення частини п'ятої статті 5 Закону України "Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів" та відповідності Конституції України (конституційності) дій Вищого арбітражного суду України щодо направлення окремим арбітражним судам інформаційного листа від 26 червня 2000 року № 05-2/275 (суддя-доповідач Чубар Л.П.).

Законом України "Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів" від 23 вересня 1997 року № 540/97-ВР (далі — Закон) встановлено, що розмір плати за землю державними підприємствами зв'язку, які займаються розповсюдженням теле- і радіопрограм, не може перевищувати розміру плати за землю закладами культури (частина п'ята статті 5), які, у свою чергу, звільняються від сплати земельного податку відповідно до статті 12 Закону України "Про плату за землю".

Суб'єкт права на конституційне звернення — Хмельницький обласний радіо-телевізійний передавальний центр — просив Конституційний Суд України дати офіційне тлумачення частини п'ятої статті 5 Закону. Необхідність в офіційному тлумаченні обґрунтовувалася неоднозначністю застосування зазначеного положення Закону арбітражними судами України при вирішенні спорів між податковими органами і радіотелевізійними передавальними центрами з питань плати за землю. При цьому автор конституційного звернення посилався на рішення арбітражних судів Рівненської, Тернопільської та Хмельницької областей, які були прийняті у 1998-1999 роках і фактично визнавали за радіотелевізійними передавальними центрами наявність пільги щодо плати за землю.

Проте, як зазначалося у конституційному зверненні, Вищим арбітражним судом України на ім'я голів арбітражних судів Одеської, Волинської, Тернопільської та Хмельницької областей з метою усунення неоднозначності застосування законодавства в їх рішеннях було надіслано лист від 26 червня 2000 року № 05-2/275 з роз'ясненням щодо практики вирішення судами вказаних спорів. Як зазначав Вищий арбітражний суд України, підстави для звільнення радіотелевізійних передавальних центрів від сплати земельного податку відсутні.

Постановою судової колегії Вищого арбітражного суду України від 6 липня 2000 року у справі за позовом Державної податкової інспекції у Городецькому районі Хмельницької області до Хмельницького обласного радіотелевізійного передавального центру скасовано рішення арбітражного суду Хмельницької області від 27 грудня 1999 року і постанову голови арбітражного суду Хмельницької області від 22 лютого 2000 року.

При цьому Вищий арбітражний суд України виходив з того, що згідно зі статтею 38 Земельного кодексу України, статтею 12 Закону України "Про плату за землю" під-

приємства зв'язку не є суб'єктами, звільненими від податку за земельні ділянки. При новому розгляді справи позов податкової інспекції було задоволено.

Вирішуючи питання про відкриття конституційного провадження у справі, Конституційний Суд України виходив з такого.

Відповідно до статті 94 Закону України "Про Конституційний Суд України" підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод.

Згідно з вимогами статті 42 Закону України "Про Конституційний Суд України" у конституційному зверненні мало бути наведене обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України або законів України.

У матеріалах конституційного звернення такі дані відсутні. Звертаючись до Конституційного Суду України з питанням щодо офіційного тлумачення частини п'ятої статті 5 Закону, Хмельницький обласний радіотелевізійний передавальний центр фактично просив шляхом офіційного тлумачення доповнити перелік суб'єктів, які звільняються від земельного податку. Вирішення порушеного автором звернення питання можливе шляхом внесення відповідної зміни до Закону України "Про плату за землю", що не належить до повноважень Конституційного Суду України.

Крім того, суб'єкт права на конституційне звернення просив "дати висновок щодо конституційності дій Вищого арбітражного суду України, зокрема щодо інформаційного листа № 05-2/275 від 26 червня 2000 року". Як уже зазначалося, цей лист Вищим арбітражним судом України було надіслано на ім'я голів арбітражних судів окремих областей з роз'ясненням щодо практики вирішення спорів, пов'язаних зі сплатою земельного податку радіотелевізійними передавальними центрами. Згідно зі статтями 147, 150 Конституції України, статтею 13 Закону України "Про Конституційний Суд України" до повноважень Конституційного Суду України не належить вирішення цього питання.

Статтею 69 Земельного кодексу України визначено, що землями зв'язку та іншого призначення визнаються землі, надані в користування підприємствам і організаціям, що здійснюють експлуатацію та будівництво ліній електропередач, теле- і радіоцентрів, ретрансляційних телевізійних станцій, радіорелейних ліній, повітряних і кабельних телефонно-телеграфних ліній зв'язку.

Справляння плати за землю здійснюється відповідно до Закону України "Про плату за землю" від 19 вересня 1996 року № 378/96-ВР з наступними змінами та доповненнями. Радіотелевізійні передавальні центри не включені до переліку платників, яким надана пільга щодо сплати земельного податку (стаття 12). Навпаки, цим Законом встановлено податок, зокрема на земельні ділянки, надані для підприємств зв'язку, з розрахунку 5 відсотків від грошової оцінки площі ріллі по області (частина перша статті 8).

Ставки, механізм справляння податків і зборів (обов'язкових платежів) і пільги щодо оподаткування не можуть встановлюватися або змінюватися іншими законами України, крім законів про оподаткування (частина третя статті 1 Закону України "Про систему оподаткування"). Закон України "Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів" не є таким законом.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 45, 50, 94 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України відмовив у відкритті конституційного провадження у справі на підставі пунктів 2, 3 статті 45 Закону України "Про Конституційний Суд України" — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України та Законом України "Про Конституційний Суд України" та невідомість Конституційному Суду України питання, порушеного у конституційному зверненні.

16 травня 2001 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) постанов Кабінету Міністрів України "Про проведення експерименту з утворення прийомних сімей в Запорізькій області та затвердження Положення про прийомну сім'ю" від 2 березня 1998 року № 241 і "Про проведення експерименту з утворення прийомних сімей у деяких регіонах України" від 15 вересня 1999 року № 1713 (суддя-доповідач Тихий В.П.).

Кабінет Міністрів України 2 березня 1998 року прийняв Постанову № 241 "Про проведення експерименту з утворення прийомних сімей в Запорізькій області та затвердження Положення про прийомну сім'ю", а Постановою "Про проведення експерименту з утворення прийомних сімей у деяких регіонах України" від 15 вересня 1999 року № 1713 (далі — постанови Кабінету Міністрів України) поширив дію експерименту на Автономну Республіку Крим, Львівську, Одеську, Харківську області та місто Київ.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати зазначені постанови Кабінету Міністрів України такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), оскільки, на думку автора конституційного подання, вони суперечать вимогам статей 3, 75, пункту 3 статті 85, пункту 6 статті 92 Конституції України.

Суб'єкт права на конституційне подання стверджує, що цими постановами Кабінету Міністрів України встановлено правові засади нових сімейних відносин, виховання дітей в прийомних сім'ях, охорони дитинства, можливості передачі дитини з однієї прийомної сім'ї до іншої або в заклади для дітей-сиріт чи дітей, які залишились без батьківського піклування. Згідно з Положенням про прийомну сім'ю згода дитини потрібна лише за умови, коли вона досягла десятирічного віку. Названі постанови Кабінету Міністрів України не узгоджуються з вимогами статті 3 Конституції України.

Крім того, як зазначає Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, видання цих постанов Кабінет Міністрів України вийшов за межі наданих йому повноважень, а також порушив принцип поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову, проголошений частиною першою статті 6 Конституції України, і вимоги статті 19 Конституції України.

Колегія суддів Конституційного Суду України з конституційних подань та звернень своєю ухвалою відмовила у відкритті конституційного провадження у справі на підставі пункту 2 статті 45 Закону України "Про Конституційний Суд України" — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України та Законом України "Про Конституційний Суд України". Відповідно до статті 101 Консти-

туції України діяльність Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини полягає у здійсненні парламентського контролю за дотриманням конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Відповідно до пункту 4 частини другої статті 39 Закону України "Про Конституційний Суд України" у конституційному поданні повинно бути зазначено правове обґрунтування тверджень щодо неконституційності правового акта (його окремих положень). До того ж, згідно зі статтею 82 цього Закону, підставами для порушення питання про відкриття провадження у справі щодо відповідності норм чинного законодавства принципам і нормам Конституції України стосовно прав і свобод людини і громадянина є наявність спірних питань щодо конституційності прийнятих і оприлюднених у встановленому порядку законів, інших правових актів, виникнення спірних питань щодо їх конституційності, виявлених у процесі загального судочинства або виявлених органами виконавчої влади в процесі їх застосування та Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини у процесі його діяльності.

Аналіз конституційного подання Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини свідчить, що в ньому відсутнє правове обґрунтування твердження щодо невідповідності Конституції України постанов Кабінету Міністрів України, а лише довідливо подано перелік статей Конституції України, яким, на думку суб'єкта права на конституційне подання, не відповідають ці постанови.

У конституційному поданні не викладено спірних питань щодо конституційності постанов Кабінету Міністрів України, а також не наведено фактів, що ці постанови можуть призвести або призвели до порушення прав і свобод людини і громадянина.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 39, 45, 50, 82 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) постанов Кабінету Міністрів України "Про проведення експерименту з утворення прийомних сімей в Запорізькій області та затвердження Положення про прийомну сім'ю" від 2 березня 1998 року № 241 і "Про проведення експерименту з утворення прийомних сімей у деяких регіонах України" від 15 вересня 1999 року № 1713 на підставі пункту 2 статті 45 Закону України "Про Конституційний Суд України" — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України та Законом України "Про Конституційний Суд України".

16 травня 2001 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням Фастівської районної ради Київської області щодо офіційного тлумачення положень статті 67 Конституції України, статті 13 Закону України "Про державну службу" від 16 грудня 1993 року № 3723-XII, статей 6, 9 Закону України "Про боротьбу з корупцією" від 5 жовтня 1995 року № 356/95-ВР з наступними змінами та доповненнями (суддя-доповідач Чубар Л.П.).

Фастівська районна рада Київської області звернулася до Конституційного Суду України з клопотанням про офіційне тлумачення положень статті 67 Конституції України, статті 13 Закону України "Про державну службу", статей 6, 9 Закону України "Про

боротьбу з корупцією" з наступними змінами та доповненнями, щоб з'ясувати, чи повинен державний службовець щорічно подавати за місцем своєї служби відомості про доходи та зобов'язання фінансового характеру членів своєї сім'ї.

Необхідність в офіційній інтерпретації суб'єкт права на конституційне подання обґрунтовував відсутністю у законодавстві чіткого визначення понять "свого майнового стану та доходів", які державний службовець зобов'язаний подавати щорічно, кола "членів сім'ї" державного службовця, щодо яких декларантом подаються відомості, а також поняття "ведення спільного господарства".

З матеріалів конституційного подання вбачається, що суддя Фастівського міського суду, розглядаючи 15 червня 2000 року адміністративну справу стосовно державного службовця Дивака П.Л. — Малоснітинського сільського голови, встановив, що він подав невірні відомості про заробітну плату своєї дружини за 1999 рік. У зв'язку з цим Дивака П.Л. було визнано винним у порушенні фінансового контролю і на підставі статті 9 Закону України "Про боротьбу з корупцією" постановою суду піддано адміністративному штрафу та звільнено з посади.

Голова Верховного Суду України 22 грудня 2000 року скасував цю постанову і припинив провадження у справі за відсутністю в діях Дивака П.Л. порушень фінансового контролю. У своїй постанові Голова Верховного Суду України, зокрема, зазначив, що Дивак П.Л. як особа, уповноважена на виконання функцій держави, не допустив порушень щодо декларування своїх доходів. Його дії, на думку Голови Верховного Суду України, цілком відповідали вимогам статті 67 Конституції України.

Вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі, Конституційний Суд України виходив з того, що відповідно до частини першої статті 93 Закону України "Про Конституційний Суд України" підставою для конституційного подання щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є практична необхідність у з'ясуванні або роз'ясненні, офіційній інтерпретації положень Конституції України та законів України.

Згідно з вимогами пунктів 4, 5 частини другої статті 39 зазначеного Закону конституційне подання Фастівської районної ради Київської області повинно містити правове обґрунтування тверджень щодо необхідності в офіційному тлумаченні з доданням необхідних документів і матеріалів. Аналіз матеріалів справи свідчить, що суб'єкт права на конституційне подання не виконав цих вимог.

Посилання автора конституційного подання на розбіжність між постановами судді Фастівського міського суду Київської області та Голови Верховного Суду України не може бути визнано правовим обґрунтуванням необхідності в офіційному тлумаченні цих норм, оскільки постанову судді Фастівського міського суду Київської області скасовано і провадження у справі припинено за відсутністю в діях Дивака П.Л. складу проступку. Єдиним чинним рішенням у справі є постанова Голови Верховного Суду України.

Скасовані судові рішення не можуть братися до уваги для вирішення питання про наявність підстав щодо практичної необхідності у з'ясуванні або роз'ясненні, офіційній інтерпретації положень Конституції України та законів України. Врахування таких рішень фактично призвело б до перевірки правильності та законності прийнятих рішень у конкретній справі.

До того ж автор подання в описовій частині порушує клопотання щодо офіційного тлумачення, зокрема, статей 6, 9 Закону України "Про боротьбу з корупцією", однак

у заключній частині подання таке клопотання відсутнє. У рішенні Фастівської районної ради від 20 лютого 2001 року також порушується питання лише про офіційне тлумачення статті 67 Конституції України та статті 13 Закону України "Про державну службу". Таким чином, у конституційному поданні та долучених до нього матеріалах є суперечності.

Викладене дає підстави стверджувати, що автор подання клопоче про офіційне тлумачення зазначених норм не у зв'язку з практичною необхідністю у з'ясуванні або роз'ясненні, офіційній інтерпретації положень законодавчих актів, а тому, що не погоджується з судовим рішенням. Проте дослідження фактичних обставин справи, питання законності судових рішень не належить до компетенції Конституційного Суду України (стаття 14 Закону України "Про Конституційний Суд України").

Наведене свідчить про відсутність підстав для відкриття конституційного провадження у цій справі.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 45, 50, 93 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України відмовив у відкритті конституційного провадження у справі на підставі пункту 2 статті 45 Закону України "Про Конституційний Суд України" — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України і Законом України "Про Конституційний Суд України".

16 травня 2001 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України "Про визнання такою, що втратила чинність, Постанови Верховної Ради України "Про призначення членів ради України з питань телебачення і радіомовлення" від 20 квітня 2000 року № 1686-III (суддя-доповідач Малинникова Л.Ф.).

Суб'єкт права на конституційне подання — народні депутати України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати Постанову Верховної Ради України "Про визнання такою, що втратила чинність, Постанови Верховної Ради України "Про призначення членів Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення" від 20 квітня 2000 року (далі — Постанова) такою, що не відповідає Конституції України, зокрема пунктам 15, 20 статті 85, частині третій статті 84, частині першій статті 93.

Народні депутати України вбачають неконституційність Постанови також у тому, що при її прийнятті не було додержано вимог частини першої статті 93 Конституції України.

Автори конституційного подання зазначають, що Верховна Рада України, прийнявши Постанову, якою безпідставно було скасовано нормативний акт, анулювала повноваження членів Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, призначених 16 березня 1999 року. На думку народних депутатів України, прийняття таких постанов є неконституційним, оскільки може призвести до істотних юридичних наслідків щодо порушення прав людини.

Вивченням матеріалів, доданих до конституційного подання і надісланих Верховною Радою України на запит судді-доповідача Конституційного Суду України, встановлено таке.

Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення (далі — Національна рада) є конституційним державним органом, до складу якого входить вісім осіб. Чотири члени Національної ради відповідно до пункту 20 частини першої статті 85 Конституції України призначаються Верховною Радою України, чотири члени Національної ради згідно з пунктом 13 частини першої статті 106 Конституції України — Президентом України.

Постановою Верховної Ради України "Про склад Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення" від 15 грудня 1994 року затверджено склад Національної ради. Постановою Верховної Ради України повноваження складу Національної ради припинено у 1999 році.

На підставі пункту 20 частини першої статті 85 Конституції України парламент своєю Постановою 16 березня 1999 року призначив чотирьох членів Національної ради. Президент України на той час членів Національної ради не призначав.

У лютому 2000 року Верховна Рада України ухвалила заслухати звіт призначених нею членів Національної ради про виконану роботу за 1999 рік з метою її оцінки та прийняття рішення про доцільність подальшої роботи Національної ради в існуючому складі.

Після обговорення відповідного звіту (як це впливає із стенограми) Верховна Рада України Постановою від 20 квітня 2000 року визнала такою, що втратила чинність, Постанову Верховної Ради України "Про призначення членів Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення" від 16 березня 1999 року. На цій підставі Голова новообраної Національної ради Б.Холод видав наказ за № 17 від 23 червня 2000 року про звільнення з 5 травня 1999 року членів Національної ради, призначених 16 березня 1999 року.

Окремими постановами Верховної Ради України від 18 травня 2000 року за № 1718-III, № 1719-III, № 1720-III, № 1721-III призначено членів Національної ради. Президент України відповідно до своїх конституційних повноважень Указом від 9 червня 2000 року № 778/2000 призначив чотирьох членів Національної ради.

Стаття 3.2.4 Регламенту Верховної Ради України від 27 липня 1994 року передбачає, що парламент може скасувати своє рішення, але з дотриманням законодавчої процедури чи відповідно до процедури прийняття інших актів.

Згідно зі статтями 85, 106 Конституції України Верховна Рада України та Президент України наділені правом призначати членів Національної ради. Механізму їх звільнення Конституція України не встановила. Дострокове припинення повноважень членів Національної ради, а також їх ротація регламентуються відповідними положеннями законів України "Про телебачення і радіомовлення" від 21 грудня 1993 року та "Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення" від 23 вересня 1997 року, конституційність яких народними депутатами України не оспорується. Проте сам порядок звільнення законами чітко не врегульований. Частина перша статті 10 Закону України "Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення" передбачає дострокове припинення повноважень члена Національної ради, у тому числі, в разі порушення ним вимог статті 11 цього Закону щодо належного виконання своїх обов'язків, а також у разі висловлення недовіри Верховною Радою України призначеному нею члену Національної ради.

Конституційне подання з цього питання містить тільки посилання на невідповідність закону "форми припинення повноважень посадових осіб України шляхом без-

підставної відміни нормативного акта". Перевіркою матеріалів встановлено, що на підставі Постанови видано наказ про звільнення. Проте зазначені вище обставини не відображені у конституційному поданні та аргументів щодо них народними депутатами України не наведено.

Таким чином, Конституційний Суд України дійшов висновку, що твердження про невідповідність Конституції України Постанови не має правового обґрунтування, як це передбачено статтею 39 Закону України "Про Конституційний Суд України".

Згідно зі статтею 152 Конституції України підставою для визнання Конституційним Судом України законів та інших правових актів неконституційними може бути порушення лише тієї процедури їх розгляду, ухвалення або набрання чинності, яка встановлена Конституцією України.

Статтею 39 Закону України "Про Конституційний Суд України" передбачено, що у конституційному поданні про визнання правового акта неконституційним повинні бути наведені правові обґрунтування тверджень щодо неконституційності, дані щодо інших документів і матеріалів, на які посилається суб'єкт конституційного подання (копії цих матеріалів і документів додаються).

Суб'єкт права на конституційне подання не посилається на юридично встановлені факти порушення вимог частини третьої статті 84 Конституції України щодо здійснення голосування народним депутатом України особисто. У конституційному поданні та доданих до нього матеріалах лиш наведено дані про кількість відсутніх у сесійній залі народних депутатів України, картки яких були задіяні під час голосування. Проте встановлення фактів до повноважень Конституційного Суду України не належить.

Посилання на позбавлення законодавчої ініціативи народних депутатів України М.Сироти, О.Сергієнка у зв'язку з тим, що внесений ними проект Постанови Верховної Ради України на пленарному засіданні Верховної Ради України не розглядався, фактично пов'язано з порядком проходження законопроектів у парламенті. Внесення, а також розгляд проектів постанов Верховної Ради України на пленарному засіданні відбувається на підставі встановлених Регламентом Верховної Ради України від 27 липня 1994 року парламентських процедур.

Отже, конституційне подання не відповідає вимогам пункту 4 статті 39 Закону України "Про Конституційний Суд України", а тому згідно з пунктом 2 статті 45 цього Закону є підстави для відмови у відкритті конституційного провадження.

Враховуючи викладене та керуючись статтею 39, пунктом 2 статті 45 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України "Про визнання такою, що втратила чинність, Постанови Верховної Ради України "Про призначення членів Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення" від 20 квітня 2000 року № 1686-III на підставі пункту 2 статті 45 Закону України "Про Конституційний Суд України" — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України "Про Конституційний Суд України".

24 травня 2001 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням 96 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України "Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки" від 3 грудня 1999 року (суддя-доповідач Німченко В.І.).

Народні депутати України звернулися до Конституційного Суду України з проханням визнати таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), Указ Президента України "Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки" (далі — Указ).

Автори конституційного подання вважають, що не тільки окремі положення, а й Указ в цілому суперечить Конституції України, оскільки дії Президента України щодо його видання є самочинними, адже Указ видано "у спосіб, не визначений" Конституцією України з привласненням повноважень Верховної Ради України як єдиного законодавчого органу в Україні. До того ж Указ містить довільне тлумачення статті 14 Конституції України в частині гарантування права приватної власності, в тому числі на землю, що, відповідно до статті 150 Конституції України, є прерогативою Конституційного Суду України.

Суб'єкт права на конституційне подання також посилається на те, що Президент України, видавши оспорюваний Указ, вчинив дії, заборонені частиною другою статті 60 Конституції України.

На думку авторів подання, Указ не відповідає вимогам частини другої статті 6, частини другої статті 14, частини другої статті 19, частини другої статті 60, статей 68, 75, пункту 3 статті 85, пункту 8 частини першої статті 92, статті 102, частини третьої статті 106, статей 124, 150 Конституції України.

Колегія суддів Конституційного Суду України з конституційних подань процесуальною Ухвалою від 15 березня 2001 року відмовила у відкритті конституційного провадження у справі з підстав, передбачених пунктом 2 статті 45 Закону України "Про Конституційний Суд України" — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України "Про Конституційний Суд України".

Розглянувши конституційне подання, Конституційний Суд України дійшов висновку відмовити у відкритті конституційного провадження у справі з таких підстав.

Закони та інші правові акти за рішенням Конституційного Суду України визнаються неконституційними повністю чи в окремій частині, якщо вони не відповідають Конституції України (частини перша статті 152 Конституції України).

Згідно з пунктом 4 частини другої статті 39 Закону України "Про Конституційний Суд України" в конституційному поданні повинне міститися правове обґрунтування тверджень щодо неконституційності правового акта (його окремих положень).

Відповідно до частини першої статті 71 Закону України "Про Конституційний Суд України" предметом розгляду Конституційним Судом України може бути конституційне подання, в якому викладаються аргументи і стверджується про неконституційність законів, інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

Суб'єкт права на конституційне подання, обгрунтовуючи неконституційність Указу, посилається на порушення Президентом України вимог частини другої статті 6, частини другої статті 14, частини другої статті 19, частини другої статті 60, статей 68, 75, пункту 3 статті 85, пункту 8 частини першої статті 92, статті 102, частини третьої статті 106 Конституції України.

Ці норми Конституції України регламентують загальні питання, зокрема, щодо: здійснення державної влади в Україні (стаття 6), визначення меж повноважень та способів діяльності органів державної влади (частина друга статті 19) тощо.

Невідповідність правового акта Президента України статті 102 Конституції України автори клопотання обгрутовують тим, що Указ видано "у спосіб, не визначений Конституцією України". Проте аргументів щодо цього в конституційному поданні не наводять.

Указ видано главою держави з метою забезпечення реалізації державної аграрної політики, прискорення реформування та розвитку аграрного сектора економіки на засадах приватної власності. Указ має в основному організаційний характер і не зачіпає правовідносин, врегульованих законодавцем. Конституційне подання не містить правового обгрунтування перевищення Президентом України повноважень, визначених статтею 102 Конституції України як гаранта додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина, а також щодо державного забезпечення захисту прав усіх суб'єктів права власності і господарювання (стаття 13 Конституції України).

Обгрутовуючи невідповідність Указу положенням статей 124, 150 Конституції України, суб'єкт конституційного подання посилається на тлумачення Указом окремих положень частини другої статті 14 Конституції України, що, на їхню думку, є повноваженням Конституційного Суду України.

Проте стаття 124 Конституції України визначає лише загальні принципи здійснення правосуддя в Україні і взагалі не регулює нормотворчу діяльність Президента України, а правового обгрунтування, яке свідчило б про перебрання Президентом повноважень Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення Конституції України (стаття 150), в конституційному поданні не наведено.

Посилання в конституційному поданні на "заборону" видання Президентом України оспорюваного Указу частиною другою статті 60 Конституції України, якою передбачена юридична відповідальність за віддання явно злочинного розпорядження чи наказу, не підтверджені відповідними аргументами і не мають правового підґрунтя.

Керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 14, 39, 45, 48, 71 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 96 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України "Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки" від 3 грудня 1999 року № 1529/99 на підставі пункту 2 статті 45 Закону України "Про Конституційний Суд України" — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України "Про Конституційний Суд України".

24 травня 2001 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень частин другої, п'ятої статті 23, частини четвертої статті 28 Закону України "Про бюджетну систему України"; частини першої статті 2 Закону України "Про систему оподаткування"; абзацу другого пункту 2 розділу II Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про систему оподаткування" від 18 лютого 1997 року № 77/97-ВР; статті 15, пункту 1 статті 54 Чиказької Конвенції про міжнародну цивільну авіацію, підписаної 7 грудня 1944 року, з доповненнями, внесеними до неї Протоколом про введення нової статті 83-bis, ратифікованої Законом України "Про ратифікацію Протоколу про введення нової статті 83-bis до Конвенції про міжнародну цивільну авіацію" від 15 лютого 1995 року № 67/95-ВР; пункту (а) Розділу 2.03. статті II Гарантійної Угоди, укладеної між Україною і Європейським банком реконструкції та розвитку 14 лютого 1998 року, ратифікованої Законом України від 13 травня 1999 року № 649-XVI (суддя-доповідач Тимченко І.А.).

Необхідність в офіційному тлумаченні народні депутати України обґрунтовують тим, що внаслідок неузгодженостей окремих норм згаданих законів між собою та з положеннями Закону України "Про Державний бюджет України на 2000 рік" у практиці нормотворення та правозастосування виникло довільне тлумачення правового режиму аеронавігаційних зборів та порядку їх стягнення з користувачів повітряного простору. Пунктом 13 статті 6 Закону України "Про Державний бюджет України на 2000 рік" від 17 лютого 2000 року № 1458-III передбачено, що до Державного бюджету України на 2000 рік зараховується аеронавігаційний збір, який під кодом бюджетної класифікації "24061600" було віднесено до інших неподаткових надходжень. Фактично у такий спосіб зазначеною нормою цього Закону було запроваджено новий вид обов'язкового платежу до державного бюджету неподатковий платіж.

На думку суб'єкта права на конституційне подання, розуміння аеронавігаційного збору як неподаткового платежу (платежу за послуги) до державного бюджету, а не як платежу на відшкодування витрат підприємства, що здійснює аеронавігаційне обслуговування користувачів повітряного руху, не відповідає положенням низки законів України та міжнародно-правовим актам, якими визначаються правові засади та принципи побудови бюджетної і податкової систем держави, порядок стягнення аеронавігаційних зборів і зборів за аеронавігаційне обслуговування, зокрема, вимогам частини першої статті 2 Закону України "Про систему оподаткування". Аналіз і з'ясування змісту положень цього та інших законів України дав авторам конституційного подання підстави для висновку, що в Україні взагалі не передбачено справляння такого податку або збору (обов'язкового платежу) до Державного бюджету України, як "аеронавігаційний збір".

З огляду на зазначене народні депутати України вважають, що офіційне роз'яснення та інтерпретація окремих положень законів України, а також ратифікованих Україною міжнародних договорів стосовно аеронавігаційних зборів надасть можливість усунути і попередити порушення Україною своїх зобов'язань перед міжнародним співтовариством, зокрема, у сфері цивільної авіації, та запобігти встановленню законом про державний бюджет на відповідний рік аналогічних неподаткових платежів до держбюджету.

Верховна Рада України 11 травня 2000 року прийняла Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про Державний бюджет України на 2000 рік" № 1712-III, яким пункт 13 статті 6 Закону України "Про Державний бюджет України на 2000 рік" від 17 лютого 2000 року № 1458-III, відповідно до якого аеронавігаційний збір зараховувався до доходів спеціального фонду Державного бюджету України на 2000 рік, вилучено. Тим самим норми чинного законодавства України у даній сфері приведено у відповідність до ратифікованих Україною міжнародно-правових актів, на які посилається суб'єкт права на конституційне подання.

У зв'язку з цим відпали підстави для розгляду справи Конституційним Судом України, оскільки питання, порушені в конституційному поданні, вирішено законодавцем. Відпала і передбачена статтею 93 Закону України "Про Конституційний Суд України" підстава для конституційного подання щодо офіційного тлумачення положень зазначених у конституційному поданні актів законодавства стосовно визначення статусу аеронавігаційних зборів.

Виходячи з викладеного та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 39, 45, 50, 93 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень частин другої, п'ятої статті 23, частини четвертої статті 28 Закону України "Про бюджетну систему України", частини першої статті 2 Закону України "Про систему оподаткування", абзацу другого пункту 2 розділу II Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про систему оподаткування", статті 15, пункту 1 статті 54 Чиказької Конвенції про міжнародну цивільну авіацію, пункту (а) Розділу 2.03. статті II Гарантійної Угоди, укладеної між Україною і Європейським банком реконструкції та розвитку 14 лютого 1998 року, ратифікованої Законом України від 13 травня 1999 року, на підставі пункту 2 статті 45 Закону України "Про Конституційний Суд України" — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України і Законом України "Про Конституційний Суд України".

24 травня 2001 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Неханченка Володимира Семеновича щодо офіційного тлумачення положень статті 440¹ Цивільного кодексу Української РСР (далі — ЦК УРСР) (суддя-доповідач Тихий В.П.).

Суб'єкт права на конституційне звернення — громадянин Неханченко Володимир Семенович — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням щодо необхідності офіційного тлумачення положень статті 440¹ Цивільного кодексу Української РСР. Своє звернення автор обґрунтовує тим, що неоднозначне застосування положень зазначеної статті Орджонікідзевським районним судом м.Запоріжжя та Запорізьким обласним судом призвело до порушення його конституційних прав і свобод.

Колегія суддів Конституційного Суду України з конституційних подань та звернень своєю Ухвалою від 4 травня 2001 року відмовила у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пункту 2 статті 45 Закону України "Про Конституційний Суд України" — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України та Законом України "Про Конституційний Суд України".

22 жовтня 1998 року Орджонікідзевський районний суд м.Запоріжжя за позовом Неханченка В.С. до прокуратури Запорізької області та Запорізького міського управління УМВС України в Запорізькій області про відшкодування моральної і матеріальної шкоди на підставі статті 440¹ Цивільного кодексу Української РСР стягнув із прокуратури Запорізької області 2 тисячі гривень за моральну шкоду, а в задоволенні позовних вимог у частині стягнення моральної і матеріальної шкоди з Запорізького міського управління УМВС України в Запорізькій області відмовив.

22 квітня 1999 року судова колегія в цивільних справах Запорізького обласного суду скасувала зазначене рішення, а справу направила на новий розгляд до того ж суду в іншому складі суддів.

У листі-відповіді Голови Верховного Суду України від 24 грудня 1999 року на повторну скаргу Неханченка В.С. зазначається, що судова колегія в цивільних справах Запорізького обласного суду ухвалою від 22 квітня 1999 року обгрунтовано скасувала рішення Орджонікідзевського районного суду м.Запоріжжя, який під час розгляду спору допустив суттєве порушення норм матеріального та процесуального права.

Розгляд справи за позовом Неханченка В.С. до прокуратури Запорізької області і Запорізького міського управління УМВС України в Запорізькій області про відшкодування моральної та матеріальної шкоди в суді першої інстанції неодноразово відкладався з різних причин, і до цього часу спір ще не вирішено.

Відповідно до пункту 4 частини другої статті 42 Закону України "Про Конституційний Суд України" у конституційному зверненні повинно міститися обгрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України або законів України.

Згідно зі статтею 94 Закону України "Про Конституційний Суд України" підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод.

З матеріалів справи вбачається, що в конституційному зверненні відсутнє правове обгрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень статті 440¹ Цивільного кодексу Української РСР, тому підстав для відкриття конституційного провадження немає. Громадянин Неханченко В.С. фактично оскаржує ухвалу судової колегії в цивільних справах Запорізького обласного суду (від 22 квітня 1999 року) за його позовом до прокуратури Запорізької області і Запорізького міського управління УМВС України в Запорізькій області про відшкодування моральної та матеріальної шкоди. Але перевірка правильності оцінки судами обставин конкретної справи, законності прийнятого щодо неї рішення не належить до компетенції Конституційного Суду України.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 42, 45, 50, 94 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Неханченка Володимира Семеновича щодо офіційного тлумачення положень статті 440¹ Цивільного кодексу Української РСР на підставі пункту 2 статті 45 Закону України "Про Конституційний Суд України" — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України та Законом України "Про Конституційний Суд України".

З ІСТОРІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮСТИЦІЇ

ВІД "ПРАВЕДНОГО АВТОНОМІЗМУ" ДО ВИНИКНЕННЯ ІДЕЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ (межа ХІХ – ХХ століть)

О.Мироненко,

доктор філософських наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України

Рубіж двох останніх століть другого тисячоліття для України і Російської імперії в цілому характерний переходом від начебто зовсім "млявих", невідповідних бурхливим хвилям у Європі суспільних процесів до їх "вибуху" у вигляді низки війн і революцій. Кінець удаваному спокою, мабуть, поклало вбивство у 1881 році соціалістами-народовольцями провідника насильницької русифікаторської політики, гнобителя української книги і освіти (Валуєвський циркуляр 1863 року, Емський указ 1876 року) Олександра II. Серед п'яти повішених за організацію замаху було троє українців: А.Желябов, М.Кибальчич і С.Перовська.

У таких непростих умовах розвивалась українська політична і юридична думка. На її доктрини впливали внутрішні суспільно-політичні чинники, серед яких найсильнішими виявились різноманітні за змістом (прудоністські, марксистські, лассальянські, ейзенахські, готські, бернштейніанські, ерфуртські тощо) соціалістичні концепції майбутнього людства. Вони дали могутній імпульс народженню українських політичних партій, першими зернятками серед яких стали у 60-70-х роках ХІХ століття київські, полтавські, одеські, чернігівські та інші групи "малоросів", "українофілів", "гетьманців", "чорноморців", переконаних прихильників "громадівського соціалізму", тобто соціалістичних ідей М.Драгоманова, — "українських соціалістів-федералістів".

Ідеї марксизму завдяки Г.Плеханову, В.Леніну та їх однодумцям стрімко увірвалися у політичне життя всієї Російської імперії. Але, скажімо, у Росії вони конкурували з іншими ідеологіями, течіями і теоріями. Стосовно ж України, то тут соціалістичний ідеал у різних концептуальних варіаціях знайшов такий поживний ґрунт, що для лібералізму місця майже не залишилося. Об'єктивно цьому сприяв соборний, колективістський спосіб життя всіх попередніх поколінь українства, первісно-комуністичний побут першоджерела української нації — козацтва, особливо запорізького, традиційний комуно-громадівський менталітет селянства. Ідеї індивідуалізму, що завжди складали фундамент лібералізму і ставали західною суспільною цінністю, в Україні у масовій свідомості не сприймалися. Їх соціальна база виявлялася мізерною.

Політичні партії та їх ідеологи на межі ХІХ-ХХ століть почали відігравати все більшу роль не тільки у розвитку національної політичної думки. "Партійні конституції" у вигляді програм цих громадських об'єднань зробили, мабуть, вирішальний внесок і до скарбниці правової, конституціоналістської культури народу, а це означає — і до історії вітчизняної конституційної юстиції. Саме партійні конституційні платформи заклали внутрішній фундамент останньої, політичну (політико-ідеологічну) її основу.

Аж ніяк не можна виключати впливу на вітчизняну політичну думку, юридичну науку, з одного боку, внутрішньої (як народницької, радикально-соціалістичної, так і волюнчій традиціоналістської, помірковано-консервативної державницької), з другого — західної, переважно ліберальної, конституціоналістської, парламентарної політико-правової ідеології. Саме європейський, американський конституціоналізм став ще одним могутнім зовнішнім першоджерелом складання концепції вітчизняної конституційної юстиції у період, що розглядається. На його початок у державах Європи і Америки вже пройшли апробацію біля 100 текстів новітніх конституцій, а протягом останніх і перших двох десятиліть на межі XIX-XX століть конституційними стали Австралія, Нова Зеландія, деякі африканські (Північно-африканський союз) та азійські держави (Туреччина, Японія, Іран, Китай та інші).

Філософія і правова основа загальноросійського і українського конституціоналізму створювалася шляхом спільних зусиль вчених-правознавців та мислителів інших наукових напрямів, які працювали у Петербурзі, Харкові, Москві, Києві, Казані, Львові, Томську, Одесі, Варшаві, Чернівцях та інших університетських чи "неуніверситетських" містах. Часом важко навіть розрізнити, хто зробив більший внесок в український конституціоналізм: чи то українські правознавці у російській конституціоналістській традиції, чи то російські юристи. Оскільки ідея політичної незалежності України перебувала на той час "у пелюшках" і широкої підтримки не знаходила, концептуальні пошуки конституціоналізації імперії зосереджувались і українськими, і російськими правознавцями навколо загальних для них проблем: обмеження самодержавної влади правом, поділу влади, гарантування прав і свобод людини і громадянина, запровадження органу народного представництва, незалежності суду тощо.

Основними зовнішніми джерелами конституціоналізації імперії, як і раніше, залишались класичний (реальний, договірний, революційний) конституціоналізм Англії, Швеції, Північноамериканських штатів, Франції, інших держав та уявний (удаваний, оманливий, дуалістичний, кульгаючий) конституціоналізм, тобто квазіконституціоналізм, що брав початок від бонапартистських конституцій, французької Конституційної хартії 1814 року і досяг верхівки свого розвитку у численних німецьких конституціях XIX століття. Саме уявний конституціоналізм у його "німецькому виконанні" заповнив думки як російських, так і українських правознавців на Наддніпрянщині, не кажучи вже про Наддністрянщину, де один із різновидів уявного монархічного німецького конституціоналізму був уже давно запроваджений. Що ж стосується класичного конституціоналізму, то він, переважно на нелегальних засадах, теж поступово торував собі шлях, головним чином, у проектах українських земців-конституціоналістів.

Щодо світової конституційної юстиції, то тут майже безмежно панувала не тільки помічена і проаналізована І.Петрункевичем, М.Драгомановим, а й втілена ними у відповідних конституційних проектах американська модель конституційного контролю у двох її варіантах. У "чистому" (децентралізованому) вигляді практику судів США успадкували, окрім країн, уже названих у попередній статті, Бразилія, Гондурас, Панама, кілька інших держав Америки і Європи, де повноваження з перевірки актів щодо їх відповідності конституції мали всі суди. Що ж стосується Австралії, Коста-Ріки, Нікарагуа, Нової Зеландії, Уругваю, Німеччини, Ісландії, Фінляндії, Швеції, то тут такі права отримали тільки найвищі судові інституції.

Як бачимо, у наведеному переліку "рясніють" країни Центральної і Південної Америки. Взагалі їх внесок у формування новітньої системи конституційної юстиції треба

визнати неабияким і багатим на досить оригінальні новації. Раніше вже йшлося про знаменитий мексиканський інститут *амраго*, надзвичайну сміливість аргентинських судів, які самочинно проголосили себе єдиними тлумачами і "останнім оплотом конституції", про самобутнє переплетіння судового і політичного конституційного контролю у Колумбії тощо. Тут треба додати, що Кадисська конституція 1812 року, розповсюджена Іспанією на Латинську Америку, дещо загальмувала, але не зупинила антиіспанські визвольні війни у колоніях, що раніше розпочалися з повстання у Сан-Домінго (Гаїті), і незабаром всі вони (за винятком Куби, Пуерто-Ріко та Санто-Домінго) стали політично незалежними державами.

Процеси конституціоналізму нової доби взагалі і ствердження конституційної юстиції зокрема мали тут свої, латино-американські особливості. Вони характеризувались: 1) значним впливом юридичної думки і практики Іспанії, Англії, Франції і, особливо, США; 2) насиченістю ідеями республіканізму; 3) потягом до федералізму, запеклою боротьбою федералістів з унітаристами; 4) значною увагою і великою кількістю конституційних приписів, присвячених загальним принципам організації влади; 5) всебічним закріпленням у конституціях широкого переліку захищених природних прав і свобод людини; 6) відданістю католицизму; 7) повсюдним втручанням у державотворні процеси армії та інших силових структур, що зумовило таке специфічне явище, як розгул і засилля *кауділізму*, тобто диктатури маршалів чи генералів¹; 8) декларативністю конституційних норм і приписів, що проголошувались, але не дотримувались на практиці; 9) конституційною нестабільністю².

Але навіть за умов такого "правового і політичного сум'яття" низка латино-американських держав дуже швидко відкинула майже 300-літню практику жорсткого політичного, адміністративного та релігійного контролю за дотриманням фактичних колоніальних конституцій у віце-королівствах Нової Іспанії, Перу, Нова Гранада, Ла-Плата, генерал-капітанствах Гватемала, Куба, Венесуела тощо³. Колишні колонії інтенсивно збагачували світову доктрину конституційної юстиції власними знахідками. Мексиканські конституції протягом усього XIX століття продовжували удосконалювати інститут конституційної скарги, аргентинські — у цей же період підняли авторитет свого Верховного суду у справі конституційного нагляду на рівень чи не найвищого репрезентанта національного суверенітету, дозволили кожній провінції мати власні конституції і прямо заборонили вирішення конституційних спорів між ними шляхом застосування сили. У Венесуелі було запроваджено такий оригінальний орган політичного конституційного контролю, як консульська колегія з трьох осіб. Чи не вперше в Америці взагалі тут на конституційному рівні постала проблема захисту конституційних прав "природжених громадян" — індіанців. Під впливом доктрини С.Болівара про "ідеальний взірець основного закону" конституції Болівії запровадили самобутній інститут політичного контролю — Цензорат як спеціальну третю палату парламенту для нагляду за дотриманням конституції і законів у законодавчій діяльності Трибунату та Сенату. У свою чергу, Сенат міг не погодитися з рішенням Цензорату, а коли

¹ З 1806 по 1900 рік у країнах Центральної і Південної Америки сталося 108 державних переворотів.

² Протягом XIX століття у Болівії було ухвалено 9 конституцій, у Венесуелі та Колумбії — по 11, у Еквадорі — 12, у Домініканській республіці (до 1844 року — Санто-Домінго) — 15 тощо.

³ З низу до верху такий нагляд тут здійснювали губернатори провінцій, генерал-капітани і віце-королі. Найвищий політичний контроль належав уряду Іспанії взагалі, а конкретно — створеній при ньому ще у 1511 році Раді у справах Індії. Дуже сильними у цьому аспекті були і позиції католицької церкви, яка з інквізиційними судами лютувала у самій метрополії практично до середини XIX століття.

вони не могли знайти вихід з конфлікту, то вирішальне слово у спорі належало Трибунату.

Чи не найстабільнішою на латино-американському континенті виявилася Конституція Чилі 1833 року, яка діяла і в період, що розглядається, і по його закінченні (до 1925 року). Цього вдалося домогтись шляхом запровадження такої оригінальної доктрини її охорони, як "estado de sitio" (буквально — "стан облоги"), тобто жорсткого централізованого політичного контролю з боку сильного президента. На межі XIX-XX століть майже на 40 років (з 1876 року) разом з інститутом амраго припинила функціонування мексиканська система конституційної юстиції. Сталося це з причини встановлення тут найкривавішої диктатури П.Діаса під злуцальним гаслом "порядок, прогрес, лібералізм, конституціоналізм". Результатом революції 1910-1917 років стала Політична конституція Мексиканських Сполучених Штатів 1917 року, яка вміщувала спеціальну главу "Про непорушність конституції", що майже не змінювала стрижневих положень стосовно колишнього конституційного контролю з боку всіх судів країни. Нова конституція і відповідний закон 1919 року надавали імпульсу подальшому розвитку і вдосконаленню інституту амраго. Ця процедура конституційної скарги тепер допускала оспорювання не тільки актів уряду, а й законів, але лише у прямому зв'язку з їх застосуванням і конкретними правовідносинами, тобто у вигляді конкретного конституційного контролю.

Однією з найконсервативніших у Латинській Америці була нехарактерна для цього континенту монархічна Конституція Бразилії 1824 року, "дарована народу" імператором Педру I. Він застосовував для охорони основного закону принцип власної "регулятивної влади", тобто фактичного запровадження абсолютизму. Парламент (Генеральна асамблея) виявився суто декоративним органом. "Незалежних і незмінних" суддів (за конституцією) імператор відсторонював від посади за лише йому відомими міркуваннями. Чи не найдовше у Бразилії зберігалось рабство і заскорузлі форми політичного життя. У 1889 році монархію тут було повалено аболіціоністським рухом. Стаття 90 нової Конституції Бразилії 1891 року закріпила принцип її непорушності і дозволила судову перевірку законів та інших актів державної влади на їх відповідність конституції. Кожний штат теж мав власну "непорушну" конституцію, оскільки федеральним владам заборонялось втручатися у справи членів федерації, за винятком необхідності придушення збройного повстання чи відновлення порядку на прохання самого штату. В іншому система конституційної юстиції у Бразилії була майже скопійована з американської моделі. Те ж саме можна сказати і про Конституцію Гондурасу 1894 року.

У країнах, де конституційний контроль зосереджувався у тільки найвищих судових інституціях, заслуговують на увагу такі особливості. Конституційний закон Колумбії 1910 року, на відміну від попереднього періоду, закріпив за Верховним судом прямий контроль, тобто можливість безпосереднього, а не через парламент, визнання законів неконституційними, але дозволив йому ухилитись від перевірки щодо відповідності конституції законів про ратифікацію. Досить цікавий порядок промудрації законів за участю Верховного суду встановлювався у Коста-Ріці¹. І попередній, і наступний, і консультативний контроль, і процедуру амраго передбачала для Верховного

¹ Див.: Нудель М.А. Конституционный контроль в капиталистических государствах. — М., 1968. — С. 118.

суду Конституція Нікарагуа 1893 року. Інститут *amparo* і прямий конституційний контроль з боку Верховного суду закріплювала Конституція Уругваю 1917 року.

Щодо Європи цього ж періоду, треба підкреслити, що не зазнала суттєвих змін конституційна юрисдикція окружних, Вищого і Верховного судів Норвегії¹. Ухвалено тут у 1915 році на підставі одного з найдавніших у світі і нині діючих основних законів — Конституції 1814 року — Акт про суди і Акт про цивільну процедуру зберігали традиції інцидентного, консультативного контролю, безумовної переваги внутрішнього права над міжнародними актами тощо. Як і раніше, норвезькі суди формально не скасовували визнані ними неконституційними акти, але останні вважалися нікчемними і практично втрачали силу.

У державі-родоначальниці принципу і практики ревізії законів всіма судами країни — США, на відміну від тогочасної Європи, раціоналістичне (юснатуралістичне) праворозуміння завжди залишалося зверхнім, і на цій концептуальній основі у конституційну юстицію сміливо запроваджувались абсолютно нові правила і принципи — "належної юридичної процедури", "верховенства норм природної справедливості", "фундаментальної справедливості", "крайньої необхідності", "розумних сумнівів", "загрозливої тенденції", "невтручання у політичні питання", "тлумачення, що змінюється" та інші, що значно збагачували скарбницю світової юрисдикційно-контрольної діяльності. На додаток до вже відомих 63 конституцій у 1870-1921 роках у США було ухвалено ще 35 конституцій штатів. Набуваючи авторитету, члени американського суддівського корпусу стали розглядати конституцію як "декларацію природних прав громадян, що протиставляються уряду та його агентам"², а себе — як охоронців цього природного права. Причому діяли американські суди у сфері конституційного контролю надзвичайно активно. Якщо за перше століття свого існування Верховний суд США визнав неконституційними 2 федеральних закони і 79 законів штатів, то у наступні 50 років, тобто у період, що розглядається, кількість рішень щодо невідповідності федеральних законів чи окремих їх положень Конституції США зроста майже у 15 разів, а по законах штатів — у п'ятеро³.

Стосовно англійських домініонів треба відзначити таке. В останній чверті XIX століття місце Апеляційного суду Канади зайняв Верховний суд на чолі з Головним суддею. Тут було введено досить оригінальний інститут *reference* — обов'язок і Верховного суду, і вищих судових органів провінцій давати консультативні висновки на запити Сенату чи Палати обшин за проектами біллів, що стосуються окремих осіб чи корпорацій. Висновки можна було оскаржити до Таємної ради Великобританії. Апеляційна юрисдикція цього органу зберігалась і на самоврядних територіях Південно-Африканського Союзу. Тут 31 травня 1902 року нарешті було укладено мир між англійцями та африканерами (бурами), за яким закони воєнного часу поступово замінювались на акти цивільного управління. Деякий час усі майже безмежні контрольні повноваження перебували в руках англійського намісника лорда Мільнера — вихідця

¹ Суду у цьому напрямі тут діяли досить активно. В літературі описані випадки визнання неконституційними чи відмови від застосування законів, які суперечать конституції, і з боку Верховного суду (1890 рік), і з боку окружних судів (1893 рік). Як і у Швеції, Верховний суд, що складався із спеціалізованих відділень, не був постійно діючим закладом. Закон вимагав, щоб до його складу обов'язково входив верховний юстиціарій і 6 асесорів (засідателів). Із залученням членів стортінгу (*лагтінгу*) він мав право за поданням парламенту судити і окремих депутатів, які порушили конституцію чи закон.

² Дябло В.К. Судебная охрана конституций. — М., 1928. — С.70.

³ Тільки у 1910 році Верховний суд США визнав неконституційними 150 законів штатів.

з Пруссії. Першим з південно-африканських колоній 26 квітня 1905 року отримав даровану монархом конституцію (органічний статут) Трансвааль, за якою на верхівці контрольної влади залишалась влада виконавча, що фактично підпорядковувала собі як представницьку, так і судову владу. Досить сказати, що головою однопалатного парламенту був англійський намісник. Боротьба африканерів за самоуправління тривала. Її результатом стало об'єднання (за конституційним законом 1909 року) провінцій у Південно-Африканський Союз — четвертий (після Канади, Австралії і Нової Зеландії) британський домініон, де допускалась американська модель судового конституційного контролю. Але роль Верховного суду США тут, природно, багато в чому виконувала англійська Таємна рада.

Аналогічна система конституційної юстиції складалась на межі століть і в австралійських колоніях, де до цього вся законодавча, виконавча, судова і контрольна влада практично зосереджувалась в руках найжорстокіших генералів-намісників (professional governors). Першим кроком до появи тут правової держави можна вважати започатковану у 1814 — 1823 роках практику призначення (насамперед, у Тасманії) незалежних і незмінних суддів. Незабаром при губернаторові з'явилась законодавча рада (спочатку 7, а з 1828 року — 14 осіб). Конституційна юстиція, мабуть, розпочала свою ходу на континенті, коли головному судді у 1823 році було надано право скасовувати розпорядження губернаторів у разі їх невідповідності конституції метрополії. Значні за обсягом повноваження політичного і конституційного контролю покладились і на міністра колоній Великобританії. З 1842 року законодавча рада стала складатися з 12 призначених (6 чиновників і 6 колоністів) та 24 обраних депутатів¹ і залишила губернатора поза своїм списком. У 1855-1856 роках Новий Південний Уельс, Вікторія, Південна Австралія, Тасманія, Західна Австралія і Квінсленд отримали від метрополії досить демократичні конституції, за якими політичний і адміністративний конституційний контроль з боку губернаторів поступово зводився до обов'язку виголошувати промову при відкритті засідання парламентів та "давати бали", а судовий контроль зміцнювався і набував авторитету з кожним роком. За станом на 1898 рік спільними зусиллями штатів був розроблений проект федеральної конституції Австралійської республіки (Commonwealth of Australia), яка ухвалювалась шляхом плебісцитів по штатах. На початку 1900 року конституцію було затверджено у Лондоні англійським парламентом. За нею і Судовим актом 1903 року конституційний контроль належав Високому суду. Причому верховні суди штатів мали звертатися до Таємної ради щодо конституційності законів штатів, минаючи Високий суд, який перевіряв переважно федеральні закони, а закони штатів тільки тоді, коли вони суперечили або федеральним законам, або федеральній конституції. До 1920 року в Австралії діяла доктрина "заборон для штатів, що мались на увазі", тобто відцентрові тенденції, яка у 20-х роках ХХ століття поступилася концепції "зарезервованих повноважень" — централізаторським прагненням.

Такі ж риси конституційної юстиції склались і в сусідньому з Австралією британському домініоні (з 1907 року) — Новій Зеландії як парламентарній монархії на чолі з англійським тронем, представленим генерал-губернатором. Процес боротьби за конституцію у період, що розглядається, тут точився паралельно з рухом за самоуправління австралійських штатів. З 1856 року у Новій Зеландії (остаточно захоплена у 1840 році) вже діяв двопалатний парламент, де верхня палата призначалась на 7 ро-

¹ Долгоруков П.Д., Петрункевич И.И. Политический строй современных государств. — Т. II. — СПб., 1906. — С.291.

ків, а нижня обиралась усім повнолітнім населенням без будь-яких цензів (окрім вікового) на 3 роки. Звернемо увагу: у Новій Зеландії виборче право було надано жінкам ще у 1893 році (у Південній Австралії — з 1895 року), тобто тоді, коли рух суфражисток у самій метрополії тільки розгортався, а у США та інших конституційних "цивілізованих" державах жінки до участі у виборах не допускались та запроваджувались майнові, освітні та інші цензи.

Юрисдикція Таємної ради з питань конституційного контролю на початку ХХ століття розповсюджувалась на всі інші території, що належали Британській імперії, її протекторати, залежні землі *dependencies*, коронні колонії, колонії з представницькими закладами, колонії, що отримали право на самоуправління. Йдеться про території, захоплені Великобританією і раніше, і в досліджуваний період. Серед останніх — Кіпр, Сомалі, Сокотора, Вейхейвей, Борнео, Саравак, Нова Гвінея, Родезія, Центральна Африка, Занзібар, Пемба та деякі інші. У 1917 році п'ятим англійським домініоном став Ньюфаундленд, тобто тут система конституційного контролю успадкувала традиції Канади, у складі якої він і опинився з 1949 року, Австралії, Нової Зеландії та Південно-Африканського Союзу.

На європейському континенті, окрім охарактеризованих у попередній статті систем судового конституційного контролю Норвегії, Швейцарії, Данії, Греції, у 1918 — 1919 роках американську модель частково сприйняли Фінляндія, Німеччина та Ісландія¹. У червні 1918 року почали діяти Верховний суд і Верховний адміністративний трибунал Фінляндії, якій щойно було надано незалежність Радянською Росією. Вони здійснювали конституційний контроль у досить обмеженому вигляді: за запитами президента давали висновки на закони, ухвалені Сеймом, чи на законопроекти Державної ради, рідко визнавали неконституційними акти виконавчої влади або закони Ландстингу Аландських островів тощо. Останні за поданням Верховного суду чи Верховного адміністративного трибуналу скасовував уже президент. Як і в сусідній Швеції, важливу роль у вирішенні проблем конституційності чи неконституційності актів виконавчої влади тут відігравали канцлер юстиції, юрисконсульт Сейму, а тлумачення законів покладалось на парламент і президента (§18 Конституції 1919 року). За Веймарською Конституцією 1919 року теж досить обмежений конституційний контроль покладался на Імперський суд та спеціальну Державну судову палату. Але конституції окремих земель (Ольденбурга, Шаумбург-Ліппе та інші) прямиий судовий контроль забороняли. 16 лютого 1920 року на своє перше засідання зібрався Верховний суд Ісландії, на який законом № 22/1919 були покладені функції конституційного контролю.

Все помітніше впродовж досліджуваного періоду трансформувала в бік американської моделі шведська — як політична, так і квазісудова — система конституційного нагляду, зберігаючи при цьому свої оригінальні омбудсменські риси. У 1909 році тут поряд з Верховним судом з'явився Верховний адміністративний суд, а також було ухвалено низку актів (закон про судочинство, закон про адміністративні суди, інструкції по Верховному і по Верховному адміністративному суду), які суттєво підвищували роль правосуддя у процесі конституційного контролю і заклали тенденцію до перетворення квазісудового нагляду, що теж зберігався, на дійсно судовий контроль². У Гре-

¹ Ще напередодні першої світової війни у досить вузьких межах на прецедентній основі застосовували перевірку законів румунські суди загальної юрисдикції, хоча Конституція Румунії 1866 року таке їх право ані встановлювала, ані заперечувала.

² У менталітеті шведів, на відміну від французів, традиційно (з X-XI століть) дуже сильним був авторитет судів, особливо нижчої їх ланки.

ції, навпаки, межа XIX-XX століть стала періодом послаблення ролі судів у цій справі. Конституція Еллінського королівства 1911 року (як і попередня Конституція 1864 року) не визнавала таке право судів і надіяла повноваженнями тлумачити конституцію тільки парламент.

На відміну від європейських і американських конституційних держав, Конституція Японії 1889 року, створена зусиллями знаменитого маркіза Хіробумі Іто з 74 параграфів, поділених на 7 глав, і "подарована" підданим імператором Муцухіто, забороняла судовий конституційний контроль на тій підставі, що законодавці самі повинні дотримуватись конституції. Але тенденція до прикриття народом "сонця монарших повелінь", їх обмеження правом набувала сили і в цій країні: судова влада чітко відокремлювалась від адміністративної, суди ставали все більш незалежними від корони, судді — самостійними, незмінними тощо. Конституція, зосереджуючи формально законодавчу владу в руках не тільки імператора, "відповідального виключно перед Богом", а й парламенту, встановлювала певні ознаки парламентської юстиції. Остання полягала у взаємоконтролі палати перів і палати представників, їх праві запиту (не менш як 30 депутатів) до уряду¹, деяких інших контрольних функцій щодо діяльності останнього. Але в цілому верховний нагляд за дотриманням конституції належав імператору, який будь-коли міг її скасувати або змінити, його Таємній раді з 27 найвищих державних чиновників (стаття 56) — законорадчому органу, неконституційній інституції Генро (Рада старійшин) — феодалній знаті та Міністерству двору. Судам заборонялось перевіряти акти не тільки законодавчої, а й виконавчої влади. Але після ухвалення конституції помітно підвищувався авторитет Колегії адміністративних судів, яка складалася із суддів Великого суду правосуддя та апеляційних судів. Зростала контрольна роль і Вищого публічного департаменту, прокуратури. На межі XIX-XX століть закладенню основ майбутнього новітнього конституційного контролю сприяла діяльність створених у Японії наукових центрів — Франко-правової школи, Англійської школи права та Правової школи Мейдзі.

У 1895 році Японія отримала перемогу над Китаєм, де відразу спалахнув національно-визвольний рух під проводом Сунь Ятсена. Під його тиском у 1906 році тут було створене бюро з підготовки конституції, а в серпні 1908 року опублікований документ під назвою "Основна програма конституції". Перший китайський основний закон — Тимчасова конституція республіки — затверджений Національними зборами 10 березня 1912 року в редакції Сунь Ятсена. Він передбачав значні правові обмеження диктаторської влади, введення політичного (парламентського) конституційного контролю. Але на парламентських виборах 1912-1913 років переміг Гоміньдан (Національна партія), який скасував конституцію Сунь Ятсена. 14 травня 1914 року була затверджена нова Тимчасова конституція, що відновлювала диктатуру президента Юань Шікая і, по суті, перетворювала Китай на японську колонію.

Що ж до інших азіатських держав цього періоду, то відзначимо, що Конституція Ірану 1906 року з доповненнями 1907 року встановила правило, згідно з яким закони перевірялися щодо їх відповідності принципам ісламу, надавши у такий спосіб чергового імпульсу ідеологічному, тобто релігійному, конституційному контролю у вигляді ісламської ідеології. Започаткувала ж такі традиції у новітньому конституціоналізмі піонерська в Азії Конституція Туреччини 1876 року. Саме вона дала по-

¹ Правда, міністри могли і проігнорувати такі запити під виглядом того, що питання належить до категорії "секретних".

штовх до офіційного запровадження "Маджаллат ал-Ахкам ал-Адлійя" ("Кодекс правових норм"), де сформульовані 99 найзагальніших принципів мусульманського права, які й у третьому тисячолітті широко використовуються у конституційній юстиції ісламських держав для тлумачення їх сучасних конституцій.

Як і раніше, одноосібно у світовій конституційній юстиції на межі XIX-XX століть тримались держави парламентського абсолютизму. Великобританія залишалась вірною традиціям суто політичного контролю, і питання про втручання у цю справу судів в умовах верховенства парламенту і панування права (rule of law) тут майже не виникали. У Франції ж не вщухала дискусія щодо необхідності запровадження судового конституційного контролю, однією з наслідків якої стало перетворення Державної ради у 1872 році на вищий орган адміністративної юстиції. У дискусію в досить молодому віці включились майбутній засновник солідаристської концепції держави і права Л.Дюгі, один з фундаторів теорії інституціоналізму М.Оріу та багато інших видатних французьких правознавців і державних діячів. Одна їх група, переважно з позицій юридичного позитивізму, доводила нікчемність французьких судів у здійсненні такого контролю в силу їх слабкого авторитету, що історично склався з часів Паризького парламенту і Великої французької революції, їх цілковитої залежності від виконавчої влади, зокрема міністра юстиції, нездатності протистояти сильному парламенту тощо. Інша група, спираючись на відроджувані вже принципи раціоналізму, юснатуралізму, вимагала визнати Декларацію прав людини і громадянина 1789 року природною, тобто визначальною, зверхньою неписаною частиною Конституції Франції 1875 року і на цій підставі запровадити американську модель судового конституційного контролю. До Державної ради звертались громадяни за захистом конституційних прав на основі названої Декларації, періодично розглядала вона і закони щодо їх відповідності конституції, але в цілому французький конституційний контроль залишався за своїм характером квазісудовим.

Досить сильним зовнішнім важелем розвитку доктрини конституційної юстиції для українських і російських правознавців виявились праці західноєвропейських учених, присвячені новітньому парламентаризму. Зокрема, у 1907 році була перекладена російською мовою "Тактика законодавчих зібрань" І.Бентама, а у 1915 році на Заході вийшла книга Г.М.Роберта "Правила парламентської процедури"¹.

Звершальною подією у світовій конституційній юстиції цього періоду стало відтворення європейської (саксонської) моделі конституційного контролю у вигляді спеціальних конституційних судів, які у 1904-1905 роках на новітній основі були теоретично обґрунтовані українськими земцями-конституціоналістами під проводом І.Петрункевича та нащадком козацького роду доктором державного права М.Лазаревським, а протягом 1919-1920 років створені в Австрії та Чехословаччині. Зважаючи на вказані обставини, ця модель отримала у вітчизняній і зарубіжній літературі назву чи то австрійської, чи то кельзенівської, чи то чеської. На наш погляд, це не відповідає історичним реаліям, оскільки справедливішими були б назви "саксонська", "німецька", а ще точнішими — "земська" чи "петрункевичівська" модель судової конституційної юстиції. Компромісними у цих варіантах є терміни "саксонсько-земська", "європейська" чи "континентальна" система конституційного контролю.

Такими у загальних рисах є зовнішні джерела формування вітчизняної доктрини конституційної юстиції на межі XIX-XX століть. Але вирішальну роль тут усе ж відіграв

¹ Ця робота перекладена російською мовою лише у 1995 році.

її внутрішній фундамент, який складався не тільки з конституційних програм політичних партій і угруповань, а й із реальної політичної практики двох імперій, між якими було розірвано Україну.

Західні її землі перебували у формально конституційних державах, які успадкували німецький варіант уявного монархічного конституціоналізму ще у середині XIX століття. І Угорщина, яка владувала над Закарпаттям, і, особливо, Австрія, у складі якої залишались Галичина і Буковина, у другій половині XIX століття¹ ухвалили декілька конституційних законів про імперське представництво, про загальні права громадян, про імперський суд, про судову владу, про здійснення урядової влади тощо. Але контроль за їх дотриманням зосереджувався тут виключно в руках політичної влади — австрійського імператора, що водночас вважався і угорським королем, австрійського рейхсрату (палата панів і палата представників), угорського сейму (палата магнатів і палата депутатів). Над названими рейхсратом і сеймом перебувала Делегація парламентів Австрії та Угорщини (по 60 осіб), що по чергово збиралась у Будапешті та Відні. Чималі політичні контрольні повноваження фактично і формально (стаття 14 Конституційного закону про імперське представництво) покладались на уряд Австрії, який за певних обставин мав і сам видавати закони. Щодо крайових сеймів, повітових, міських і сільських рад, то їх місцева законодавча і управлінська діяльність контролювалася центром досить жорстко. Стаття 12 Конституційного закону про здійснення урядової влади, встановлюючи відповідальність за дотримання конституції, приписувала, що притягнення до такої відповідальності здійснюється виконавчою владою. Іншими словами, суди Австро-Угорщини були усунені від ревізії законів і актів імператора, хоча подекуди самочинно вони такі спроби все ж робили. Стаття 7 Конституційного закону про судову владу забороняла "судовим місцям судити про силу правильно виданих законів", але дозволяла їм "судити про силу адміністративних розпоряджень під час і у випадку процесів, які законним чином ведуться у судових місцях"².

Певні ознаки політичного та адміністративного контролю з'являлись і в українських землях, які перебували у складі Австро-Угорської (до 1867 року — Австрійської) імперії. Деякою внутрішньою автономією користувалась на межі XIX-XX століть Галичина. Формальне виділення її в коронний край (разом з частиною польських етнічних територій) під різними назвами³ мало місце і раніше. На правах циркуля (округу) до середини XIX століття входила до "королівства" і Північна Буковина, а згодом вона стала окремим коронним краєм. Найвищими постатями у політичному контролі в Галичині був губернатор чи намісник, у Північній Буковині — президент. У їх підпорядкуванні знаходився численний жандармський апарат, органи управління спочатку циркулями і дистриктами, згодом — округами, повітами (староствами), комітетами, капітантами, міськими магістратами тощо. Окрім губернаторів, намісників чи президентів, якими в українських землях завжди були німці, австрійці, поляки, румуни чи угорці, певні функції політичного нагляду за дотриманням фактич-

¹ Австрійська конституція 1848 року аж ніяк не стала кінцем абсолютизму. До початку 60-х років XIX століття він став навіть жорстокішим, ніж раніше. Але після 1867 року, коли була декларована рівноправність усіх національностей в Австрії, рівність мов, цю конституцію стали навіть іменувати "хартією прав націй".

² Собрание конституционных актов. — М., 1906. — С. 109-110.

³ "Королівство Галичини і Лодомерії (Володомерії)", "Королівство Галичини і Володомерії разом з Великим князівством Краківським", "Коронний край Галичини".

них чи юридичних імперських конституцій здійснювались органами крайового самоуправління: Галицьким сеймом (до 1848 року) на чолі з призначеними імператором маршалком — поляком та його заступником — львівським уніатським митрополитом¹, а з 1861 року — крайовими сеймами Галичини і Буковини, обраними на куріальній основі. Формально сейми чи їх виконавчі органи — крайові комітети — могли скасовувати або не затверджувати рішення повітових, міських чи сільських органів, які не відповідали приписам імперських конституцій. Але така їх компетенція була вкрай обмеженою. Збирались вони лише раз на рік і були абсолютно не захищеними ані від примх імператора, що у будь-який час міг їх розігнати, ані від свавілля губернаторів, намісників чи президентів. Сильні релігійні контрольні повноваження зосереджувались у руках церкви, оскільки до складу сеймів за посадами автоматично включалися правлячі католицькі, уніатські та вірмено-католицькі архієпископи і єпископи.

Досить цікавим для історії вітчизняної конституційної юстиції є й той факт, що об'єктами політичного захисту у цей період були не тільки імперські, а й крайові конституційні акти (статути). Перша спроба їх введення у 1849 році виявилась невдалою. Тому такі статути набрали чинності лише у 1861 році і діяли аж до розвалу Австро-Угорської імперії. На території Галичини існували три сеймові курії (Львівська, Станіславська та Краківська), до відання яких крайовою конституцією формально були віднесені питання формування крайового бюджету, благоустрою, громадських споруд, освітніх та церковних справи тощо. Але всі такі рішення перебували під жорстким політичним контролем імператора: вони ставали чинними лише після їх затвердження цісарем. Певні політичні контрольні функції зосереджувались у Центральному відділі з 33 осіб — репрезентантів усіх трьох сеймових курій та виконавчому органі — Крайовому відділі з 15 осіб.

Уявною конституційною монархією з 1906 року стала і Російська імперія, у складі якої перебувала абсолютна більшість українських територій. Протягом майже півстоліття, починаючи від Маніфесту і Загального положення про селян, які вийшли з кріпосної залежності, від 19 лютого 1861 року, за переважною частиною населення Російської імперії — сільськими трудівниками, у тому числі Київської, Подільської, Волинської, Чернігівської, Полтавської, Новоросійської, частини Харківської губерній, стали закріплюватись деякі особисті і майнові права та права на сільське самоуправління через сільські сходи, сільських старост, волосні сходи, волосних старшин, волосні правління, волосні суди тощо. Згодом з'явилась низка актів про земські установи (1864 рік), судоустрій (1864 рік), "городове положення" (1870 рік) та інші акти, які значно демократизували місцеве самоврядування і управління шляхом заснування виборних земських зібрань та земських управ, міських зборів, дум і управ, майже на новітніх європейських засадах удосконалювали систему судочинства, яка складалася тепер з мирових суддів, з'їздів мирових суддів, окружних судів, судових палат на чолі з Правительствующим сенатом як верховним касаційним органом.

Земські інституції, особливо після затвердження згаданих вище положень про земських дільничих начальників, про губернські і повітові земські установи (1890 рік) та інших актів у руслі проведення земської контрреформи, перебували під пильним оком генерал-губернаторів, губернаторів, інших численних начальників, призначених центром, міністра внутрішніх справ.

(Далі буде)

¹ Маршалком Буковинського сейму завжди призначався хтось із румунських магнатів, а його заступником — буковинський митрополит.

РЕЦЕНЗІЇ

ЗАХИСТ ПРАВ І СВОБОД Є НАЙВАЖЛИВИШИМ ОBOB'ЯЗКОМ
ДЕРЖАВИ ПЕРЕД ЛЮДИНОЮ¹

П.Євграфов,
суддя Конституційного Суду України,
кандидат юридичних наук,
заслужений юрист України

Посилення захисту прав і свобод людини і громадянина в судовому порядку є однією з найважливіших рис і тенденцій у розвитку правової системи демократичної держави. Це чітко сформульовано в Конституції України (стаття 55). У цьому контексті діяльність Європейського Суду з прав людини є однією з найвпливовіших, а прийняті ним рішення за позовами (заявами) громадян європейських держав мають принципове значення для судової юрисдикції останніх. "Кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна" (частина четверта статті 55 Конституції України). Для громадян держав Європейського континенту, в тому числі для громадян України, найбільш авторитетним міжнародним судовим органом є, без сумніву, Європейський Суд з прав людини. Без перебільшення його можна назвати найвагомим з міжнародних органів та організацій, що покликані захищати права і свободи людини. Проте доцільно було б цю тезу пов'язати з діяльністю Конституційного Суду України.

Утворений у другій половині ХХ століття, Європейський Суд з прав людини своєю діяльністю послідовно впроваджував у життя найвищу цінність людини — її життя, права і свободи, честь і гідність. На початку шістдесятих років минулого століття, коли Суд розглянув першу справу, мало хто міг передбачити, що практика цього органу стане одним із вагомих факторів впливу на розвиток не лише чинного законодавства, правової думки, правової культури і правової свідомості в країнах Європи, а й на формування справжньої гуманітарної політики.

Особливістю діяльності Європейського суду з прав людини є не тільки обов'язковість його рішення для держав — учасниць Конвенції про захист прав і основних свобод людини², а й те, що істотний вплив цього органу юрисдикції відчувається далеко за межами європейського континенту. Зокрема, у рішеннях високих судових інстанцій Південно-Африканської Республіки, Нової Зеландії, Гонконгу та інших є прямі посилання на акти Європейського Суду з прав людини.

¹ Буценко А.П. Практика Європейського Суду по правам человека. — М.: Спарк, 2001. — 215 с.

² "Україна повністю визнає на своїй території дію ... статті 46 Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року щодо визнання обов'язковою і без укладення спеціальної угоди юрисдикції Європейського Суду в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції" (стаття 1 Закону України "Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року, протоколів № 1, 2, 4, 7 та 11 до Конвенції". Це є підтвердженням положення, сформульованого в частині четвертій статті 5 Конституції України, свідченням додержання Українською державою взятих на себе зобов'язань перед європейською спільнотою. У цьому напрямі важливу роботу виконує Львівська лабораторія Інституту державного будівництва Академії правових наук України (див. випуски її видань: "Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Дослідження. Нормативні акти", в яких вперше в Україні оприлюднюються державною мовою серії збірок рішень Європейського суду з прав людини та інших матеріалів з питань застосування Конвенції про захист прав і основних свобод людини).

Як і певні положення Конституції України, Європейська Конвенція про захист прав і основних свобод людини закріплює найважливіші принципи, відповідно до яких мають формуватися національне законодавство і практика його застосування, система судових органів та їх функціонування. Рішення Європейського Суду, без сумніву, є цікавим прикладом неупередженого й справедливого застосування норм Конвенції про захист прав людини і основних свобод з притаманними їй нормативними (абстрактними) формулюваннями стосовно конкретних ситуацій, що існують або виникають у різних правових системах. Тому будь-яке видання, що висвітлює роботу цього авторитетного судового органу, не може залишитися без уваги законодавців, юристів, правозахисників та інших зацікавлених осіб.

У цьому відношенні видання книги харківського вченого, юриста А.Буценка "Практика Європейського Суду з прав людини" є складовою непростого процесу впровадження в Українській державі верховенства права, пріоритету життя людини, її прав і свобод, честі й гідності, і тому викликає велику зацікавленість широкої громадськості нашої країни.

У невеликій за обсягом книзі систематизовано практику Європейського Суду з прав людини щодо застосування статті 5 Конвенції про захист прав і основних свобод людини за період з 1 липня 1961 року по 7 липня 2000 року.

Тлумачення рішень Суду викладено не у довільному вигляді, а в чітко сформульованих офіційних правових позиціях, до кожної з яких дано посилання на параграф відповідного рішення Суду. Детальна рубрикація відбиває системну структуру рецензованого збірника. У додатках показано таблиці, що містять коротку інформацію про рішення Європейського Суду з прав людини. Крім правових позицій, викладених у рішеннях Суду, наведено також окремі (особливі) думки з того чи іншого питання, що дозволяє проаналізувати проблему, що розглядається, ґрунтовніше, а головне — точніше зрозуміти зміст рішень цього авторитетного судового органу.

З огляду на це, книга А.Буценка є досить вдалим компромісом між короткими путівниками по Конвенції про захист прав і основних свобод людини і систематизованою добірною рішень Європейського суду з прав людини. Зберігаючи офіційне формулювання рішень Суду щодо застосування, зокрема статті 5 Конвенції, рецензований збірник дає також можливість швидко й системно ознайомитися з практикою Європейського Суду з прав людини стосовно цього питання, не обтяжуючи себе пошуком відповіді в багатотомних зібраннях рішень. Більше того, збірник "Практика Європейського суду з прав людини" надає певні додаткові переваги тим, хто не володіє офіційними мовами Ради Європи, оскільки вміщує рішення, що раніше не публікувалися, українською та російською мовами.

Варто зазначити, що вихід у світ збірника рішень Європейського суду з прав людини збігся у часі з запровадженням в Україні судової реформи¹, яка суттєво змінила правові норми у сфері гарантій прав і свобод людини і громадянина (затримання, арешт тощо), що робить його цінною підмогою у роботі юристів-практиків.

Рецензована книга є першим випуском із серії, задуманої автором і видавництвом "Спарк", щодо застосування статті 5 зазначеної Конвенції. Побажаємо успіху цьому проєкту, який у разі його реалізації дасть практичну користь у поширенні ідей, закладених в одному із найважливіших міжнародних документів після Другої світової війни — Конвенції про захист прав і основних свобод людини.

¹ Однак необхідно враховувати деякі принципові відмінності, що існують між судовими системами України і Російської Федерації. Система судів в Україні визначається її Конституцією, яка гарантує незалежність судів, об'єктивність розгляду ними справ, забороняє вплив на суддів у будь-який спосіб (стаття 126). Тобто у відношенні до судової системи України Європейський Суд з прав людини не є наднаціональним судовим органом, як про це загалом зазначається в книзі А.Буценка (с.3).

Над випуском працювали:

Галина Сурначова

Олена Пазенко

Любов Лавриненко

Луїза Ляшко

Валентина Вдовиченко

Максим Васильєв

Олександр Кротков

Здано до складання 24.09.2001. Підписано до друку 09.10.2001

Формат 70x100/16. Папір офсетний. Друк офсетний. Зам. І-3203

Обл.-вид. арк. 8,85. Умовн. друк. арк. 10,92. Наклад 1000 прим.

Віддруковано у ЗАТ "Віпол", ДК № 15. 03151, Київ – 151, вул. Волинська, 60